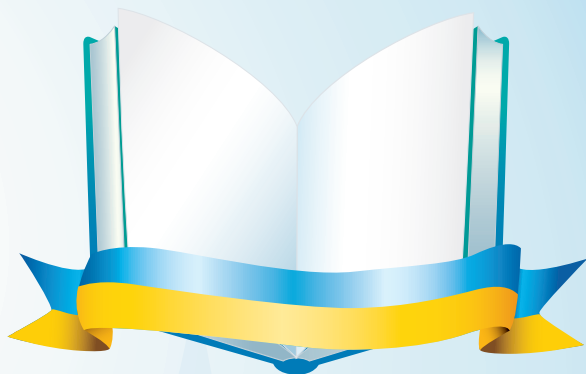

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ

Всеукраїнська науково-практична конференція

**БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів

м. Київ, 20 листопада 2015 року

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ

Всеукраїнська науково-практична конференція

**БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
м. Київ, 20 листопада 2015 року

ББК 78.34л0 (4Укр)
В 85
УДК 005.745:021(477)

Редакційна колегія:

Нікіфоренко Л. С.,

начальник управління соціокультурного розвитку регіонів
Міністерства культури України;

Гордієнко А.І.,

генеральний директор Національної бібліотеки України для дітей,
заслужений працівник культури України (голова редколегії);

Зніщенко М.П.,

кандидат історичних наук, генеральний директор Київської обласної бібліотеки
для дітей, заслужений працівник культури України,
президент Української асоціації працівників бібліотек для дітей;

Шипота Г.Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету
культури і мистецтв.

Автор-укладач: Є.Ю. Подкопна.

Редактор: В.В. Зеленська.

Відповідальна за випуск: А.І. Гордієнко.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України» 20 листопада 2015 року : зб. матеріалів / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Є.Ю. Подкопна. — Київ, 2015. — 124 с.

Збірник містить доповіді та тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України», що відбулася 20 листопада 2015 року в Національній бібліотеці України для дітей.

© Національна бібліотека України для дітей

ЗМІСТ

ВСТУП

5

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Гордієнко А. Бібліотеки для дітей у системі бібліотечного обслуговування населення України: за матеріалами наукового дослідження «Історія державних бібліотек України для дітей» 6

Зніщенко М. Дослідження історії становлення бібліотек для дітей в регіонах України 12

Каліберда Л. Становлення бібліотечного соціального інституту як цілісної системи з організації знань і читання дітей 16

Матвійчук О. Партнерська співпраця Національної бібліотеки України для дітей і «Редакції освітянських видань» як важливий чинник професійної та міжкультурної комунікації 19

СЕКЦІЯ 1

Бібліотека для дітей в системі життєдіяльності дитини

Бардашевська А. Трансформація статусу обласної бібліотеки для дітей як методичного центру: херсонський варіант 21

Жайворонок Т. Роль методичної служби Миколаївської обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна в сприянні інноваційному розвитку бібліотек області 25

Красножон В.
Кисельова С. Тенденції розвитку інформаційно-бібліографічних послуг бібліотек для дітей України за роки незалежності 28

Новікова Н. Особливості формування мережі дитячих бібліотек України у період другої половини ХХ ст. (40-70-ті рр.): ретроспективний аналіз 32

Новіцька Н. Методична діяльність Тернопільської ОДБ: від витоків до сьогодення 35

Петренко О. Наукові дослідження як чинник розвитку і функціонування дитячих бібліотек в 60-90-ті рр. ХХ століття 40

Палій Т. Організація мережі спеціалізованих бібліотек для дітей на Одещині: історичний досвід 43

Рибка Л. Проблемні питання розвитку інформаційної культури читання різновікових груп користувачів 47

Чіка В. Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва — організаційно-методичний центр із питань функціонування дитячих бібліотек у регіоні 48

Шемота О.
Кислова О. Дозвілля дітей у бібліотеках України в культурно-історичному вимірі 51

СЕКЦІЯ 2	Бібліотека для дітей і бібліотекар у контексті історичного розвитку	
Безручко О.	Бібліотека і бібліотекар у новій соціокультурній реальності	55
Гажаман Н.	Науково-бібліографічні (краєзнавчо-бібліографічні) посібники бібліотек – ресурсна база майбутнього	63
Гудзима Г.	Організація відділів нотно-музичної літератури та кіно фотодокументів у дитячих бібліотеках України: становлення та розвиток	66
Дзюба Н.	Інформатизація каталогізування: досягнення та реальність	69
Загоруйко Н.	Основні тенденції становлення та розвитку фондів бібліотек для дітей	72
Каракоз О.	Трансформація читацьких інтересів у бібліотеках для дітей (20-30 р. XX ст.)	77
Касяненко О.	Інформаційна підтримка фахівців, які працюють із дітьми, в Національній бібліотеці України для дітей.	79
Ліпей О.	Новий погляд на знайому бібліотеку: екскурс в історію створення книги	83
Лісова Л.	Шана, повага, любов	86
Лугова Л.	Львівське книжкове меню, або Що і як пропонують читачам дитячі бібліотеки Львівщини	89
Рибка А.	Партнерство бібліотек різних систем в інформаційному супроводі дитячого читання	93
Рудая П.	Бібліотеки Буковини для дітей: погляд в історію	94
Соколовська Л.	Інтерактивні книги-ігри	99
Степко В.	Бібліограф бібліотеки ВНЗ: новий час, нові вимоги	102
Турчин Н.	Колекція «Бібліотеки Дори Доброї» у фондах НБУ для дітей	104
Черноус В.	Науково-методичне забезпечення функціонування бібліотек для дітей Хмельницької області	108
Шипота Г.	Особливості підготовки студентів до сучасної рекомендаційно-бібліографічної діяльності	113
Якубенко Я.	Важливість бібліотечної етики у спілкуванні з сучасним користувачем	115
Рекомендації Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України»		117
Відомості про авторів		119

ВСТУП

20 листопада 2015 року в Національній бібліотеці України для дітей відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України». Конференція невідповідно проходила саме в цей день, адже саме цього дня все людство відзначало Всесвітній день дитини. Тому метою проведення науково-практичної конференції було привертання уваги широкої громадськості, організацій та урядових установ до питань, спрямованих на практичну реалізацію заходів щодо підтримки прав дитини на інформацію, освіту, дозвілля та забезпечення бібліотечно-інформаційним обслуговуванням. І учасникам це вдалося, адже в роботі конференції взяли участь народний депутат України, засновник Фонду «Рідна країна», доктор політичних наук – М.В. Томенко, голова Української спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), Герой України, доктор філософії в галузі політології – С.В. Червонописький, голова правління ГО «Муніципальна ліга Києва», кандидат політичних наук – О.В. Федоренко та інші.

Організаторами науково-практичної конференції виступили Міністерство культури України, Національна бібліотека України для дітей, Київський національний університет культури і мистецтв, Українська асоціація працівників бібліотек для дітей.

На пленарному та секційних засіданнях «Бібліотека для дітей в системі життєдіяльності дитини», «Бібліотека для дітей і бібліотекар в контексті історичного розвитку» розглядалася роль спеціалізованих бібліотек для дітей у формуванні ефективних бібліотечно-інформаційних послуг дитячому населенню України у контексті культурно-історичного розвитку України та сучасних суспільно-політичних подій: децентралізації та реформуванні українського суспільства, захисті прав дитини на диференційоване бібліотечно-інформаційне обслуговування. Обговоривши як нагальні проблеми бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей, так і здійснивши екскурс в історію діяльності спеціалізованих бібліотек для дітей, учасники конференції ухвалили рекомендації.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України» підтвердила соціальний статус дитячих бібліотек як інформаційних центрів, інституцій формування знань, духовного і культурного потенціалу нації. А науковий системний погляд на їхню роль і значення в представленій монографії «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX-XX ст.)» дозволяє нам, практикам, творчо підійти до вирішення сучасних проблем діяльності бібліотек та визначити перспективи їхнього подальшого розвитку і удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей в Україні.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Алла Гордієнко,
генеральний директор НБУ для дітей

**БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
У СИСТЕМІ БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ:
ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ»**

Дослідити багатогранну історію бібліотек України для дітей – таку важливу місію взяла на себе Національна бібліотека України для дітей, розпочавши в 1993 році наукове дослідження «Історія державних бібліотек України для дітей». Проведенню дослідження передували важливі історичні події – створення та розбудова в 90-х роках незалежної української держави.

У процесі державотворення відкрилися нові можливості у діяльності бібліотек для дітей. Тож, щоб науково обґрунтовано створювати концептуальні моделі подальшого розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів-дітей, потрібно було оволодіти правдивими знаннями історії дитячих бібліотек. Те, що на той час бібліотечним фахівцям України були вкрай важливі знання історичного минулого бібліотек, свідчать проведені широкомасштабні Всеукраїнські заходи: засідання за круглим столом «Історія розвитку бібліотечної справи в Україні» у рамках I Всеукраїнського бібліотечного конгресу (червень 1992 р.), науково-практична конференція «Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні» (2-4 жовтня 1994 р.) Національної парламентської бібліотеки України, а також видання її методичних рекомендацій «Вивчення історії обласної бібліотеки» (Київ, 1993).

Тож цілком логічним було, що у 1993 році Державна бібліотека України для дітей (нині НБУ для дітей) спільно з Київським державним інститутом культури (нині Київський національний університет культури і мистецтв) та обласними бібліотеками для дітей взялася до вивчення наукової проблеми «Історія державних бібліотек України для дітей». До першої робочої групи ввійшли фахівці НБУ для дітей, обласних бібліотек для дітей та такі провідні науковці Київського національного університету культури і мистецтв, як В.М. Медведєва, В.М. Долбенко, Л.П. Каліберда, Н.О. Новікова, Л.П. Одинока, Т.І. Ківшар, Н.С. Дяченко та ін. Вчена рада бібліотеки затвердила програму дослідження, його хронологічні рамки, виконавців і керівника в особі директора бібліотеки А.С. Кобзаренко. Отже, дослідження, яке ми сьогодні представляємо, проведене за такими історичними періодами: друга половина XIX – середина XX століття (до 1940 р.), 1941–1945 рр., 1946–1959 рр., 1960–1974 рр., 1975–1991 рр.

Перед організаторами і виконавцями стояло завдання: здійснити дослідження з точки зору історичної ретроспективи і проблемно-тематичним розкриттям особливостей діяльності дитячих бібліотек у кожному періоді їхнього становлення і розвитку, відтворити історію як цілісний процес, показати багатогранність їхніх функцій, роль і значимість як в історії української культури, так і в розвитку бібліотекознавства як науки.

Згідно програми дослідження відтворення історії державних бібліотек для дітей відбувалося за такими основними параметрами:

- становлення і розвиток мережі дитячих бібліотек як спеціальних соціальних інституцій для дітей;
- читач і читання дітей, еволюція їхніх інтересів і запитів;

- формування фондів дитячих бібліотек, форми і методи його розкриття, організація доступу до фондів різних вікових груп читачів;
- наукова та організаційно-методична діяльність бібліотек.

Упродовж дослідження автори постійно висвітлювали результати наукової роботи на засіданнях вченої ради, наукових конференціях, семінарах, круглих столах, друкували статті у наукових збірниках, періодичних фахових виданнях, друкувалися окремими виданнями.

Наукове редагування видань і окремих розділів роботи здійснювали науковці Л.П. Одинока, В.К. Скар, В.С. Бабич, Т.О. Долбенко, Н.С. Дяченко, Л.П. Каліберда, Н.О. Новікова, М.С. Слободяник, Л.А. Дубровіна та інші.

Результатом багаторічної копійної наукової роботи стало видання колективної монографії «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX-XX ст.)», яку із задоволенням наразі презентую. Дякую рецензентам: Тетяні Петрівні Павлуші, кандидату педагогічних наук, старшому науковому співробітнику, заступникові генерального директора Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; Юрію Івановичу Палесі, доктору філософії, професору, завідувачу кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Європейського університету, які високо оцінили наукову роботу колективу бібліотеки і рекомендували до видання. А також Ларисі Степанівні Нікіфоренко за щирі теплі слова вдячності у «Вступному слові» та всім тим, хто брав участь у підготовці такого фундаментального видання.

Методологічну та джерелознавчу базу дослідження становлять документальні та наративні (розповідні) матеріали, хроніки, статистичні, архівні джерела, плани та звіти бібліотек. Теоретичну основу дослідження становили праці видатних українських просвітителів, державних діячів і учених:

- освітньо-педагогічної системи (Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Г. Сковорода, І. Франко, К. Ушинський, Х. Алчевська, С. Русова, О. Шумський, І. Огієнко, А. Макаренко);
- філософії бібліотекознавства (С. Сірополко, Л. Биковський, С. Постернак, А. Зеленко, В. Ільганаєва, К. Селіверстова, М. Слободяник);
- бібліотечної історії (Л. Одинока, В. Бабич, Т. Ківшар, Л. Вовченко, З. Гімальдінова, М. Зніщенко, М. Васильченко, Л. Дубровіна, О. Онищенко);
- бібліотечної дидактики (Д. Добра, Г. Марголіна, Д. Балика Т. Долбенко, В. Медведєва, М. Кушнарєнко);
- бібліотечної професіоналізації і підготовки бібліотечних кадрів (А. Чачко, Л. Каліберда, М. Зніщенко, В. Бабич, В. Пашкова та ін.).

В історичній науці нагромаджений вагомий фактичний матеріал про розвиток бібліотечної справи в Україні і зокрема про діяльність дитячих бібліотек. Зокрема в радянській історіографії акцент зміщувався переважно на роботу дитячих бібліотек в ідеологічному напрямі, спрямовану на комуністичне виховання підрастаючого покоління.

Відновлення історичних витоків створення і розвитку системи бібліотечного обслуговування дітей у єдності з історією бібліотечного і просвітницького руху базувалося на працях І. Огієнка, С. Русової, С. Сірополко, Х. Алчевської, Л. Хавкіної, Д. Балики, Г. Погребняк, М. Зніщенка, В. Зелєнка, Л. Одинокої, Т. Ківшар, Н. Новікової та багатьох інших українських учених.

Надзвичайно важливим є те, що дослідники опрацювали великий масив літературних і архівних джерел, фахову періодичну пресу XX ст., ввели в науковий обіг багато фактів, імен,

літературних і публіцистичних праць, які досі не були в широкому вжитку в бібліотекознавчих дослідженнях українських учених. Науковий підхід до вивчення процесів бібліотечної роботи і впровадження результатів досліджень у практику, власне сама бібліотечна практика, слугувала джерельною базою для аналізу, узагальнення набутого досвіду та написання історії розвитку дитячих бібліотек України за досить тривалий історичний період. Працівниками бібліотеки опрацьовані документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного історичного архіву України, Державного архіву Київської області, Державного архіву м. Києва, архівів Міністерства культури України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, обласних бібліотек для дітей та власного архіву Національної бібліотеки України для дітей.

Обласні бібліотеки для дітей вивчали відповідні справи у державних архівах своїх областей. Загалом у ході дослідження опрацьовано тисячі архівних справ, використано декілька тисяч архівних документів, бібліотекознавчих, історичних, літературних творів, періодичних видань.

Щоб краще представити результати дослідження, упорядники монографії виділили розділи у яких багатогранна діяльність дитячих бібліотек певних періодів розглядається комплексно: «Бібліотечне обслуговування дітей до 1917 року»; «Бібліотечне обслуговування дітей 1917-1940 рр.»; «Бібліотеки для дітей у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.». Тематичні розділи, що охоплюють період 1945-1991 рр. – «Розвиток мережі бібліотек для дітей», «Книжкові фонди», «Бібліографічна діяльність», «Організація читачької діяльності», «Науково-дослідна робота», «Організаційно-методична діяльність» – розкривають широкий спектр і різноманітність форм роботи дитячих бібліотек, види взаємодії бібліотекаря і читача при обслуговуванні книгою на абонементі та в читальному залі, в процесі довідково-бібліографічної і інформаційної діяльності, масової та індивідуальної роботи з читачами, організації дозвілля тощо.

Отже, поєднання історичної ретроспективи з проблемно-тематичною побудовою дало можливість вивчити історію українських бібліотек для дітей як цілісний процес і показати багатогранність їх функцій, роль і значимість в історії як бібліотекознавства, так і української культури.

Проведене дослідження доводить, що історія дитячих бібліотек невіддільна від історії України. У різні історичні періоди держави бібліотеки для дітей були центрами духовності, освіти, виховання підростаючого покоління. Так, дослідження періоду середини ХІХ ст. до 1940 років показало, що на розвиток бібліотек, роль книги впливали ідеї просвітителів, учених, літераторів: І. Франка, К. Ушинського, М. Корфа, Х. Алчевської, Б. Грінченка, С. Сірополка, С. Русової, Д. Доброї, Г. Марголіної, які нерозривно пов'язували виховання нового покоління із читанням і розбудовою самостійних бібліотек для дітей. Ще на початку ХХ століття Л. Хавкіна своїм теоретичним доробком доводила тезу про те, що там, де необхідно підвищувати культурний рівень держави, особливого значення набуває широке використання бібліотеки як могутнього засобу освіти та просвітництва. І якщо на початку 20-х років ХХ ст. існувало 23 самостійні дитячі бібліотеки, то вже наприкінці 30-х рр. майже в кожній області були організовані дитячі бібліотеки, існували обласні, центральні міські, міські і районні дитячі бібліотеки. Таких бібліотек на початок 1941 року налічувалось 191.

Їхня кількість то збільшувалася, то, як у роки голодомору та Другої світової війни, зменшувалася. Не можу без болю не згадати шокуючу постанову колегії Народного комісаріату освіти України 1932 року «Про бібліотечну роботу з дітьми», коли бібліотеки закривалися, гинули бібліотекарі, вмирали діти, а постанова вимагає «посилити ідеологічну роботу в дитячих бібліотеках серед юних читачів».

Дослідження періоду з 1941 по 1959 роки розкриває руйнацію бібліотек під час війни і відновлення мережі дитячих бібліотек у післявоєнний період та роль бібліотекарів у збереженні бібліотечних фондів і відбудові бібліотек.

У повоєнні роки (до початку 50-х рр.) вдалося відновити і довести кількість дитячих бібліотек до довоєнного періоду. Адже відновлення та розвиток мережі дитячих бібліотек післявоєнного періоду стало справою державного значення. Вимушена політизація бібліотечної діяльності знижувала значення гуманістичної і просвітницької ролі бібліотек, оскільки її робота оцінювалася переважно кількістю заходів політичного спрямування.

У період 60-х – середини 70-х років так звана «хрущовська відлига» позначилася лібералізацією політичного життя, похваленням руху за українську культуру, популяризацією української культури, вплинула і на діяльність дитячих бібліотек. На літературних ранках, літературних вечорах, зустрічах письменників, видавців із читачами жваво обговорювалися твори О. Довженка, М. Стельмаха, О. Гончара, Г. Тютюнника, Л. Первомайського та багатьох інших авторів. Проте проблема дитячого читання все більше турбувала громадськість, бібліотекарів, учителів, батьків. Книга, хоча і займала важливе місце у житті дитини, все ж почала поступатися телебаченню та іншим видам дозвілля. Цій проблемі присвячувалися масштабні наукові дослідження на всесоюзному і республіканському рівнях: «Книга и чтение в жизни небольших городов», «Книга і читання в житті сучасного села» та ін. Локальні дослідження проводила кожна обласна бібліотека для дітей.

У цей період активно впроваджується бібліотечно-бібліографічна класифікація, впробовуються експерименти з централізацією бібліотечної мережі, втілюється теорія книжкового ядра бібліотек, основу якого становила найкраща вітчизняна і світова література для дітей. Із виходом «Бібліотечної серії», яка в обов'язковому порядку надходила до бібліотек, покращується стан фондів, в широку практику входить відкритий доступ читачів до фондів бібліотек. Дієвою формою роботи стають школи передового бібліотечного досвіду з різних напрямів роботи: з формування фондів, пропаганди літератури, створення каталогів, картотек, бібліографічних покажчиків, індивідуальної і масової роботи з читачами та ін. Поворотною віхою цього періоду є створення головної дитячої бібліотеки країни – Державної республіканської бібліотеки України для дітей. Вона стала науково-дослідним, науково-методичним, координаційним центром для дитячих бібліотек республіки, центральним книгосховищем дитячої літератури, центром між-бібліотечного абонементу і міжнародних зв'язків дитячих бібліотек. Таким чином, у цей період завершилося оформлення мережі дитячих бібліотек як спеціальних бібліотечних інституцій.

Проте гальмівним чинником розвитку дитячих бібліотек як культурних та інформаційних закладів цього періоду залишалася їхня надмірна політизація, домінування принципу партійності бібліотек, розгляд бібліотечної справи теоретиками історії, теорії і практики не в єдиному контексті світового розвитку бібліотекознавства, а в протилежних напрямках: «соціалістичному» і «буржуазному», що породжувало перекоси в змісті роботи бібліотек, формуванні фондів, масовій та індивідуальній роботі з читачами, відкидало вітчизняне бібліотекознавство далеко назад.

Вивчення бібліотечної практики обслуговування дитячого населення в іншому періоді, а саме з 1975 по 1991 роки, показало, що більш інтенсивно розвивалася мережа дитячих бібліотек, адже на кінець 1990 року функціонувало 1349 бібліотек для дітей, 254 яких у складі 16 самостійних централізованих бібліотечних систем для дітей. Проте розрив між якістю фондів, потребами читачів і формами бібліотечного обслуговування невпинно

зростав. Читацькі потреби дітей зростали, але вони входили у протиріччя із заідеологізованими фондами бібліотек, із бібліотечними каналами доступу до інформації, застарілими формами бібліотечного обслуговування. Книги зарубіжних дитячих письменників рідко видавалися і надходили до бібліотек. Отже загострювався розрив між світовим літературним процесом і вітчизняним книговиданням, що звичайно впливало і на якість фондів дитячих бібліотек.

Демократизація суспільного життя кінця 80-х років внесла свої корективи в діяльність дитячих бібліотек. Поступовий відхід від ідеологічних догм звільнив бібліотеки від бюрократично-партійного диктату, що сприяло зосередженню уваги на виконанні бібліотеками їхніх головних функцій – бути інформаційними, культурними, рекреаційними центрами дозвілля. Від ролі ідеологічних вихователів бібліотекарі переходять до консультування, порад, виступають організаторами бібліотечної взаємодії з читачем, спрямованої на формування знань щодо доступу до інформації, організації самостійної роботи з книгою, навчають культурі читання та ін. Освоюють суміжні професії: психолога, соціолога, організатора дозвілля і виступають організаторами бібліотечної взаємодії з юними читачами тощо. Попри ідеологічні нашарування, бібліотечна практика з обслуговування читачів-дітей набуває активної наступальності щодо патріотичного, інтернаціонального, морального, естетичного виховання читачів, формування через книгу високих духовних якостей, поваги до людей праці, рідної землі, природи.

Вивчаються реальні запити читачів-дітей шляхом проведення республіканських та локальних соціологічних, культурологічних досліджень за ініціативи ДРБ для дітей: «Читацькі інтереси та попит на українську художню літературу в бібліотеках республіки», «Читацькі запити дітей та підлітків і стан їх задоволення в ЦБС республіки», «Проблема підвищення престижу бібліотеки для дітей у сучасних умовах» та ін.

На наш погляд, наукова робота колективу НБУ «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX – XXст.)» дозволила, певною мірою, відобразити зв'язок епох, історичних періодів, розкрити фактори, що гальмували розвиток дитячих бібліотек, а також показати самовіддану роботу бібліотекарів на ниві просвітництва, виховання, залучення дітей до книги і знань.

Дослідження доводить особливий статус і особливе призначення дитячих бібліотек як самостійних соціальних інститутів, їхню важливу роль у перетвореннях, що відбувалися в освітній, інформаційній, культурній, інших сферах життєдіяльності суспільства в різні періоди історії України.

З відкриттям раніше недоступних для ознайомлення широкій громадськості архівних джерел, подальше вивчення історії дитячих бібліотек уже в демократичній Україні дозволить доповнити історію новими фактами, подіями, особистостями, розкрити еволюцію функцій бібліотек і детермінацію їхньої діяльності, співзвучну з очікуваннями сучасного українського суспільства. Наразі колектив працює над науковим дослідженням «Бібліотеки України для дітей: 1991-2011 рр.».

Науковий системний погляд на роль і значення дитячих бібліотек дозволить наступним дослідникам окреслити тенденції і закономірності їхнього розвитку у нових умовах, а практикам творчо підійти до вирішення сучасних проблем діяльності бібліотек та визначити перспективи подальшого розвитку і удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей в Україні.

Список джерел:

1. Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX–XX ст.) : монографія / Нац. б-ка України для дітей ; А. І. Гордієнко, А. С. Кобзаренко (керівники авт. кол.) ; наук. ред. Л. П. Каліберда, Н. О. Новікова. – Київ : Ліра-К, 2015. – 592 с.
2. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1941–1959 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. М. С. Слободяник. – Київ : [б. в.], 2005. – 89 с.
3. Історія розвитку України для дітей (1975-1991 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. Л. П. Каліберда. – Київ : [б. в.], 2011. – 116 с.
4. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1960-1974 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. Л. П. Каліберда. – Київ : [б. в.], 2007. – 76 с.

Микола Зніщенко,
*генеральний директор Київської обласної бібліотеки для дітей,
кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України,
президент Української асоціації працівників бібліотек для дітей*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

У статті розкривається історія становлення бібліотек для дітей в регіонах України, їхня науково-дослідна діяльність, бібліотечно-краєзнавчі проекти та авторські бібліотечні проекти Київської обласної бібліотеки для дітей.

Ключові слова: спеціалізовані бібліотеки для дітей, науково-дослідна діяльність, бібліотечно-краєзнавчий проект, бібліотечний авторський проект, Дора Добра, Київська обласна бібліотека для дітей.

Усі прогресивні зрушення і досягнення, що мають місце в бібліотечній галузі, стали можливими завдяки демократичним процесам, що відбуваються останніми роками, насамперед після здобуття Україною незалежності. Сьогодні спеціалізовані бібліотеки для дітей є центрами збереження і розвитку національної культури в регіонах, а також скарбницями духовної спадщини українського народу в науці, філософії, релігії, художній творчості, освіті. На сучасному етапі вже неможливо уявити бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування читачів-дітей без використання сучасних інформаційних технологій, які сприяють активізації та модернізації даного напрямку роботи, організації доступу до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, поширенню результатів наукових досліджень спеціалізованих обласних бібліотек для дітей. Тож немає нічого дивного у тому, що актуальним, але досить складним питанням у справі сучасної організації роботи бібліотек для дітей, є нові вимоги до організації науково-дослідної діяльності. Спеціалізовані бібліотеки для дітей України все активно беруть участь у наукових дослідженнях, які мають суто прикладний характер, а їхні результати спрямовані на удосконалення роботи як обласної бібліотеки для дітей, так і всіх бібліотек для дітей регіону. Найбільш поширені теми наукових досліджень:

- Роль і місце бібліотек України в сучасних умовах;
- Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів;
- Формування, збереження, використання документних ресурсів бібліотек, їхня відповідність запитам користувачів;
- Історія бібліотечної справи регіонів і окремих бібліотек;
- Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів;
- Бібліотечна професія.

Вагоме місце в науково-дослідній діяльності спеціалізованих бібліотек для дітей, починаючи з часів здобуття Україною незалежності, посідають дослідження історичної тематики та краєзнавчого напрямку. Київська обласна бібліотека для дітей з 1992 року почала реалізовувати свої власні проекти. Було організовано методичне забезпечення досліджень і за певний період часу здійснено збір документів з бібліотек Київщини, архівних закладів. За результатами науково-історичних досліджень під назвами: «Історія бібліотек Київщини» та «Бібліотечне історичне краєзнавство Київщини», було підготовлено, а згодом і видано довідкове видання «Бібліотеки Київщини і краєзнавство» та бібліографічний довідник «Бібліотечні імена Київщини». Усі вищезазначені посібники вміщують матеріали, що стосуються не тільки спеціалізованих бібліотек для дітей. У

зв'язку з тим, що з лютого 1992 року на Київську обласну бібліотеку для дітей покладені функціональні обов'язки ОУНБ, а з 1996 року — обов'язки обласного бібліотечного колектора, то рамки дослідження було розширено за рахунок включення даних про публічні бібліотечні системи для дорослих.

Довідкове видання «Бібліотеки Київщини і краєзнавство» містить матеріали з історії, від заснування до сучасного стану бібліотек кожного району та міста Київської області. У довіднику подано перелік видатних людей, котрі мешкали у відповідних районах, містах, селах Київщини. Вся доказова база ґрунтується на архівних та сучасних документах, а також на задокументованих свідченнях та спогадах очевидців, свідків подій і часів, пов'язаних з історією, розвитком та становленням бібліотечної галузі в Київському регіоні. Вельми значущою була і діяльність колективів бібліотек з виявлення, уточнення, складання і подання списків видатних людей, уродженців, життя яких було пов'язане з тією чи іншою місцевістю Київської області (по кожному регіону, місту). Вміщена в довіднику інформація важлива не тільки як складова даного довідкового посібника, а також як рекомендаційний науково-довідковий матеріал, що є основою для поповнення, уточнення, поточного редагування Зведеної краєзнавчої картотеки персоналії, яка ведеться протягом багатьох десятиліть у Київській обласній бібліотеці для дітей.

Біобібліографічний довідник «Бібліотечні імена Київщини» було укладено за результатами зібраних матеріалів до науково-історичного дослідження «Історія бібліотек Київщини».

«Бібліотечні імена Київщини» — це фундаментальна праця, що створена на архівних матеріалах, на вивченні різних видів документів, а також задокументованих свідченнях-згадок, свідченнях-споминах, розповідей про талановитих, творчих, всебічно обдарованих, високодуховних, професійно-майстерних, відданих своїй справі людей, а саме про бібліотечних працівників Київщини. Більшість бібліотечних працівників, чий імена внесено до даного посібника, не тільки подолали РУБІКОН століть, зміни суспільно-економічної формації, але й заклали основи розвитку галузі у третьому тисячолітті на основі сучасних реконструкцій і методологічних засадах. Усім бібліотекарям Київщини честь, хвала, велика шана і низький уклін за їхній вагомий внесок у становлення і розвиток бібліотечної галузі України.

Немає в світі більш безкорисливих людей, ніж бібліотекарі спеціалізованих бібліотек для дітей, які за будь-яких історичних епох і соціально-економічних умов працюють за покликком душі, завжди натхненні, доброзичливі і випромінюють тепло душі і серця.

... Так, я — книгар!

Не лікар, не аптекар,

Не інженер, не вчитель,

Не банкір.

Я — більше: я — книгар! Бібліотекар!

Потрібен всім і вся — всьому наперекір!

Доречним про місію бібліотекаря в сучасному житті стане мій вислів: «Лікар душ, серцець — аптекар, книга і бібліотекар».

На завершення хочу звернути вашу увагу на мій особистий авторський проект, здійснений у 1998-1999 рр. у рамках науково-історичного дослідження «Історія, становлення та розвиток бібліотек для дітей в Україні. Кінець XIX ст. — поч. XX ст.» у Київській обласній бібліотеці для дітей. Цей проект переріс у мою кандидатську дисертацію, яку я захистив у 1998 році. В одному з розділів мова йде про бібліотечну діяльність Дори Юделівни Доброї — видатного бібліотекаря-педагога, засновниці в м. Києві першої в Україні, і однієї з перших в Європі, спеціалізованої бібліотеки для дітей — нині це Київська обласна бі-

бліотека для дітей. Результатом складової цього наукового дослідження став навчальний посібник для гуманітарних ВНЗ «Педагогічні аспекти в бібліотечній діяльності Д. Ю. Доброї» (1999 р.).

Історія бібліотечної галузі, окремих бібліотек, окремих працівників, їхня краєзнавча і дослідницька діяльність не тільки цікава, а являє собою наукову цінність, оскільки бібліотеки — це обличчя, стан рівня культури району, села, міста, України в цілому. Історія та становлення спеціалізованих бібліотек для дітей в Україні, зокрема на Київщині, періоду кінця XIX початку XX століть знайшло значне місце в моїй науково-дослідній діяльності як бібліотекознавця і як директора Київської обласної бібліотеки для дітей, яку я очолюю вже майже 30 років.

У ході дослідження за вищезазначеною темою я виявив, опрацював і оприлюднив велику кількість архівних матеріалів з історії та становлення бібліотек для дітей в Україні, зокрема Київської обласної бібліотеки для дітей, яку було створено на базі Київської міської бібліотеки, а ту — на базі «Детской библиотеки Д. Ю. Доброї» (до речі, бібліотека вже відсвяткувала своє 106-річчя). Мені вдалося дослідити 298 назв документів, робіт, пов'язаних з діяльністю Д. Ю. Доброї, 157 імен авторів, праці яких мають безпосереднє відношення до питань, що досліджувалися, і які я використав у своїй науковій праці «Педагогічні аспекти в бібліотечній діяльності Д. Ю. Доброї».

За результатами дослідження мені вдалося викласти своє бачення бібліотечно-педагогічної діяльності Д. Доброї, феномен якої полягає у тому, що вона вперше розглядала читання, роль книги, бібліотеку, її функції і діяльність з позицій педагогіки, а бібліотечне обслуговування дітей — як засіб виховання. У той же час відомі бібліотекознавці, педагоги С. Сірополко і С. Русова розглядали бібліотеку суто з освітянських позицій, з погляду шкільництва. З точки зору Д. Ю. Доброї бібліотеки для дітей повинні були не тільки зберігати і видавати дітям корисні, змістовні книги, а й виховувати їх, впливати на формування у них позитивних людських чеснот, виховувати у дітей любов до читання, навчати вдумливо читати, шляхом підбору літератури впливати на формування у дітей життєстверджуючої, активної позиції особистості, яка залишається особистістю на все життя.

У такому науковому підході до бібліотечної справи, до ролі і значення спеціалізованих бібліотек для дітей в педагогічному процесі, як свідчить проведене мною дослідження, бібліотекар-педагог Д. Ю. Добра була першою в Україні.

Д. Ю. Добра є засновницею та першим практиком у застосуванні в бібліотечній діяльності теорії «Дитячої бібліотечної педагогіки», яка потім стала наріжним каменем у справі організації спеціалізованого бібліотечного обслуговування дітей та юнацтва на багато десятиліть по всій території України та за її межами. Наукова бібліотечна діяльність Д. Ю. Доброї, помножена на педагогічну майстерність, золотими літерами вписана в історію всієї української культури, де окремою складовою є бібліотеки і бібліотечна справа в Україні.

Усе вищевикладене дає змогу культурологічному, прогресивному прошарку населення України вкотре пересвідчитися, що дослідницькі процеси в історії бібліотечної справи в Україні є каталізаторами і двигунами поступальних рухів до створення ідеальної за формою і змістом роботи спеціалізованих бібліотек для дітей в українській Україні!

Список джерел:

1. ЦДАВОВ. – Ф. 166. – Оп.1. – Спр. 542.
2. ЦДАВОВ. – Ф.166. – Оп.1. – Спр. 551.
3. Державний архів Київської області. – Ф. 522. – Оп. 1. – Спр. 1325.
4. Добрая Д. Ю. «Детская Библиотека» Д. Ю. Доррой в Киеве [Электронный ресурс] / Д. Ю. Добрая // Новости дет. лит. – 1914. – № 9-10. – С. 1-7. – Режим доступа: <http://www.chl.kiev.ua/elibrary/Book/Show/128>.
5. Марголина А. Н. Специальные детские библиотеки в г. Киеве до и после Октября / А. Н. Марголина // Красный б-рь. – 1927. – № 9. – С. 54-81.
6. Зніщенко М. П. Д. Ю. Добра – засновниця першої публічної бібліотеки для дітей / М. П. Зніщенко // Вісник Кн. палати. – 1997. – № 10. – С. 33-35.
7. Зніщенко М. П. Бібліотеки як осередки культурно-просвітницької роботи в діяльності «Киевского Общества Грамотности» (1882-1908) / М. П. Зніщенко // Вісник Кн. палати. – 1997. – № 11. – С. 31-36 ; № 12. – С. 26-30.
8. Зніщенко М. П. Педагогічні аспекти в бібліотечній діяльності Д. Ю.Доррой : наукове вид. / М. П. Зніщенко ; передм. канд. пед. наук В. М. Медведєвої. – Київ : Смолоскип, 1999. – 138 с.
9. Зніщенко М. П. Бібліотечне краєзнавство Київщини / М. Зніщенко // Вісник Кн. палати. – 1988. – № 12. – С. 9-10.
10. Бібліотеки Київщини і краєзнавство : довід. вид. / ідея та проект М. П. Зніщенка та Т. Е. Кучері ; Упр. культури, національностей та релігій Київ. облдержадмін., Київ. обл. б-ка для дітей. - Київ, 2004. - 159 с. – (За результатами наукових досліджень).
11. Бібліотечні імена Київщини : біобібліограф. довід. / ідея та проект М. П. Зніщенка та Т. Е. Кучері ; Упр. культури, національностей та релігій Київ. облдержадмін., Київ. обл. б-ка для дітей. – Київ, 2014. – 99 с. – (За результатами наукових досліджень).

Лілія Каліберда,
кандидат історичних наук,
головний методист науково-дослідного відділу НБУ для дітей

СТАНОВЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ЗНАТЬ І ЧИТАННЯ ДІТЕЙ

Розкривається поняття бібліотечного соціального інституту, процеси формування його структури, висвітлюється історія становлення однієї із складових БСІ – інституту бібліотечного управління і права.

Ключові слова: дитяча бібліотека, бібліотечний соціальний інститут, інституціоналізація бібліотечної сфери, нормативні акти, положення, закони про бібліотечну справу.

Актуальність проблеми систематизації знань про діяльність дитячих бібліотек України і дослідження історії їхнього становлення і розвитку зумовлюється їх особливим місцем у бібліотечній системі країни, специфічним характером діяльності, важливою роллю в освіті і вихованні підростаючого покоління суверенної України. Вивчення діяльності дитячих бібліотек у суспільно-історичному контексті за тривалий історичний період дає можливість не тільки констатувати їхню значимість і необхідність, але й створити наукове підґрунтя системності їхньої діяльності, розкрити достатню розвиненість реальної дійсності існування системи, визначити характерні ознаки бібліотечних інституцій, що безпосередньо взаємодіють із дитячою бібліотекою.

Становлення бібліотечного соціального інституту як цілісної системи з організації знань і читання дітей відбувалося у нерозривній єдності з розвитком українського суспільства. У межах соціальної практики дитяча бібліотека з її особливими завданнями, суспільними цілями і функціями сформувалася як соціальний інститут, метою якого є задоволення інформаційних потреб дитини, пов'язаних із навчальною, духовною, самоосвітньою, дозвоільною та іншою корисною діяльністю.

У процесі становлення і розвитку бібліотеки як соціального інституту утворювалися різні моделі і типи діяльності, спрямовані на забезпечення її функціонування, тобто йшов процес інституціоналізації всієї бібліотечної сфери – формування бібліотечного соціального інституту (БСІ), в якому бібліотека відіграє провідну роль. Саме бібліотека, бібліотечна практика, задовольняючи читацькі потреби, стимулювала формування необхідних для її розвитку нових організаційних структур, суб'єктів бібліотечної діяльності, невід'ємних від неї і в той же час автономних, проте спрямованих на її ефективне функціонування: інститут бібліотечного управління і права, інститут бібліотечної науки, інститут бібліотечної освіти, інститут бібліотечної преси, інформації і комунікації, інститут бібліотечного громадського самоврядування тощо. Отже, БСІ являє собою відносно сталі типи і форми соціальної практики, завдяки яким організовується і розвивається бібліотечна сфера, забезпечується стабільність зв'язків і відносин індивідів, які становлять бібліотечну спільність, а також закладів, установ, організацій із певними завданнями, матеріальними ресурсами, засобами: організаційними, когнітивними, моральними, правовими тощо.

Наукове обґрунтування поняття «Бібліотечний соціальний інститут» знайшло відображення у працях українських учених В. Ільганасової, М. Слободяника, Л. Каліберди, російських учених А. Соколова, В. Фірсова та ін. [1].

Розглянемо процес становлення і формування одного з інститутів БСІ – інституту бібліотечного права, що забезпечує дотримання норм і стандартів діяльності всіх суб'єктів БСІ. На початку XIX ст. нормотворчі функції виконували бібліотечні відділи при мініс-

терствах. Першими установами управління і законодавчо-нормативного забезпечення діяльності бібліотек при Українській Центральній Раді було Міністерство народної освіти, а в ньому бібліотечно-архівний відділ, який очолював відомий історик, політичний і громадський діяч О. Грушевський (брат М. Грушевського). Бібліотечно-архівний відділ опікувався обслуговуванням населення книгою, в тому числі й дітей.

За гетьманату П. Скоропадського бібліотечно-архівний відділ при Міністерстві освіти та мистецтв очолював історик і архівіст М. Модзалевський, а бібліотечну секцію – О. Грушевський. Головним напрямом роботи бібліотечної секції залишалося вироблення державної політики у галузі бібліотечного будівництва, розробка норм розбудови мережі бібліотек у містах і всіх повітах, по всій території країни, формування фондів тощо. Готуючи I Всеукраїнський з'їзд бібліотекарів, бібліотечно-архівний відділ уперше на державному рівні піднімає питання про вивчення стану роботи бібліотек, що обслуговували дітей [2].

Видатним здобутком гетьманського уряду було створення численних закладів освіти у культурі. У школах було введено українську мову, засновано понад 150 українських гімназій. «За кілька місяців Гетьманщина мала на своєму рахунку такі здобутки у царині культури, про які мріяли багато поколінь інтелігенції» – писав відомий український історик О. Субтельний [3].

За Директорії питаннями бібліотечного будівництва займалося Міністерство преси і пропаганди. Важливо, що в цей час шкільні бібліотеки активно стали поповнюватися українськими книжками. Цьому в значній мірі сприяло прийняття закону про державну мову (1919 р.).

За радянської доби при Раді народних комісарів бібліотечним будівництвом займався Народний комісаріат освіти на чолі із В. Затонським. У бібліотечному підвідділі відділу позашкільної освіти працювала окрема секція дитячих бібліотек, яка розробляла нормативні документи, займалася питаннями розвитку мережі дитячих і шкільних бібліотек, навіть проектувала на майбутнє створення районних шкільно-бібліотечних об'єднань і включення шкільних бібліотек у загальну мережу дитячих бібліотек. Нормативно-правовою базою для українських бібліотек слугували положення, вироблені в Росії. В. Затонський вважав, що розробляти українські декрети з питань позашкільної освіти, в тому числі і з бібліотечної справи, недоцільно [4]. Водночас видавалися численні постанови українського уряду щодо проведення націоналізації, ревізії бібліотек, «ув'язки» бібліотечної роботи з політикою комуністичної партії.

З організацією Міністерства культури УРСР питаннями управління бібліотечною справою займався бібліотечний відділ. Українська республіка до 1984 року не мала республіканських законів із бібліотечної справи. Законодавчою базою для всіх бібліотек Радянського Союзу слугували Постанови ЦВК СРСР «Про бібліотечну справу в Союзі РСР» (березень 1934 р.), Постанова РНК СРСР «Про розгортання мережі шкільних бібліотек та виданні літератури для них» (листопад 1936 р.) і прийняте Верховною Радою СРСР тільки у 1984 р. «Положение о библиотечном деле в СССР». До цього часу правове забезпечення бібліотечної діяльності підпорядковувалося партійним постановам, а бібліотечне законодавство використовувалося не стільки для регулювання бібліотечної діяльності, скільки для пропаганди офіційної ідеології марксизму-ленінізму. У подальші роки посилюється розпорядка діяльність різних галузевих міністерств і відомств щодо своїх бібліотек. Приймаються численні накази, інструкції, секретні усні вказівки партійних органів різного рівня, інших відомств: Головліту, Держкомвидаву СРСР і УРСР, Держстандарту про цензуру, розподіл безкоштовних контрольних і платних обов'язкових примірників видань між бібліотеками, про пропаганду суспільно-політичної літерату-

ри, вилучення з фондів бібліотек книг з ідеологічних міркувань, перевірку складу фондів і каталогів, вилучення «націоналістичної» літератури, контроль за книговидачею тощо.

Важливі зміни у правовому забезпеченні бібліотечної діяльності і формуванні інституту бібліотечного права відбулися в кінці ХХ ст. (1985 р. – початок ХХІ ст.). Цей період характеризується як перехідний етап формування нової системи управління бібліотечною справою, розробки і прийняття важливих законодавчих актів, що вплинули на діяльність дитячих бібліотек, звільнили їх від ідеологічного диктату. Це Закони України: «Основи законодавства України про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах» та ін., що мають юридичну силу і регулюють діяльність бібліотек.

Бібліотечний соціальний інститут – відкрита система. На сучасному етапі в його структурі з'являються нові компоненти, виникнення яких пов'язано з використанням глобальних інформаційних мереж і систем, включенням нових сфер взаємодії БСІ з сучасною структурою виробничих і духовних відносин, зі сферою культури, науки, освіти, виховання, книговидавання і книгорозповсюдження та ін. що знаходить відображення у нормативно-правових документах із бібліотечної справи.

Всеосяжність як інституціональна норма відображає всеохоплюючий характер результатів бібліотечної сфери, в тому числі і діяльності дитячих бібліотек, яка спрямована на доступ дітей і молоді до світового культурного надбання людства. Працівникам дитячих бібліотек надзвичайно важливо, щоб якісну специфіку діяльності дитячих бібліотек і їхнє особливе місце в бібліотечній системі країни визнавало не тільки бібліотечне співтовариство, але і представники «зовнішнього середовища».

Список джерел:

1. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1996. – 253 с.
2. Каліберда Л. П. Бібліотека як соціальний інститут / Л. П. Каліберда // Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні : тези наук.- практ. конф. / НАН України, Ін-т укр. археографії ; ред. В. П. Кисельова. – Київ, 1994. – С. 66-78.
3. Слободяник М. С. Бібліотека та її роль у системі наукових комунікацій / М. С. Слободяник // Бібл. вісник. – 1994. – № 2. – С. 2-16.
4. Соколов А. В. Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 1984. – № 6. – С. 19-27.
5. Фирсов В. Р. Сушностные функции библиотечной деятельности / В. Р. Фирсов // Науч. и техн. б-ки. – 1985. – № 5. – С. 15-20.
6. ЦДАВО України. – Ф. 2201. – Оп. 5. – Од. зб. 42. – Арк. 42.
7. Там само. – Од. зб. 41. – Арк. 90.
8. Субтельний О. Україна : історія / О. Субтельний. – Київ, 1992. – С. 312.
9. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Од. зб. 30. – Арк. 5.

Оксана Матвійчук,
кандидат педагогічних наук,
доцент Київського університету імені Бориса Грінченка,
головний редактор журналу «Шкільна бібліотека»

ПАРТНЕРСЬКА СПІВПРАЦЯ НБУ ДЛЯ ДІТЕЙ І «РЕДАКЦІЇ ОСВІТЯНСЬКИХ ВИДАНЬ» ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Діти, що читають – майбутнє кожної країни. Такі гасла досить часто стають професійним девізом бібліотечних фахівців, педагогів і батьків. Найбільше опікуються темою дитячого читання бібліотекарі шкільних та дитячих бібліотек. Постійний пошук нових форм роботи, потреба в обміні досвідом, ознайомлення з новинками дитячої літератури завжди в колі професійних інтересів фахівців шкільних та дитячих бібліотек. Найчастіше відповіді на актуальні питання діяльності бібліотек можна знайти на сторінках фахових періодичних видань, збірниках матеріалів конференцій, на сайтах бібліотек, бібліотечних блогах.

Журнал «Шкільна бібліотека», який із 2002 року видає «Редакція освітянських видань» є щомісячним періодичним виданням, має свою читацьку аудиторію: шкільних та дитячих бібліотекарів, учителів і батьків. За більш як десятирічну видавничу діяльність на сторінках журналу значна увага приділялася саме популяризації читання. Зокрема це матеріали, які розміщені в рубриках: «Освіта та культура в бібліотечному просторі», «Технологія роботи бібліотек», «Школярі у світі книжкової культури», «Масові заходи бібліотеки», «Бібліотечні уроки», «Літературний компас із Дмитром Стусом», «Хрестоматія школяра» тощо. Редакція журналу постійно спілкується зі своїми дописувачами, ініціює спільне проведення редакційних конкурсів: «Сучасна бібліотека – яка вона?», «Один день із життя бібліотек», «Кращий автор-дописувач журналу», «Наочність у бібліотеці», «Моє життя – бібліотека», «Глянь, який чудовий мій рідний край, моя Україна», «Зустріч з історичною книгою» тощо. Варто відзначити активну участь у цих конкурсах бібліотекарів дитячих бібліотек, їхні професійно підготовлені матеріали. Розуміючи потребу у тісній співпраці шкільних та дитячих книгозбірень, з ініціативи генерального директора НБУ для дітей, Героя України А.С. Кобзаренко та керівника «Редакції освітянських видань» П.Г. Катуніна у 2011 році на сторінках журналу «Шкільна бібліотека» була започаткована рубрика «Книга творить людину». Зауважимо, що саме матеріали даної рубрики за останні п'ять років є окрасою журналу, зразком професійної комунікації. Генерували та втілювали ідею даного партнерського проекту весь творчий колектив Національної бібліотеки України для дітей, бібліотечні фахівці обласних, районних та міських дитячих бібліотек. Особлива роль у реалізації даного проекту, його назві та матеріалах належить провідному методисту бібліотеки Н.І. Безручко та першому укладачу рубрики О.В. Безручко. Аналізуючи змістовне наповнення рубрики, варто відзначити професійний підхід авторів матеріалів даної рубрики: Н.О. Гажаман («Сонячне серце Нодара Думбадзе»), Н.О. Гажаман, Н.П. Марченко («Всеволод Нестайко: бібліографічний нарис»), Н.О. Гажаман і О.М. Тіхненко («Головна дитяча премія»; «Естонський казкар Ено Рауд»), Н.О. Гажаман і Н.В. Загайна («Художник і дитяча книжка»), А. І. Гордієнко («Про бібліотеки і не тільки»; «Використання інноваційних технічних пристроїв у бібліотеках»), Г.І. Гудзима («Школа і дитяча бібліотека: грані дотику»), О.Б. Петренко («Проведення соціологічного дослідження в бібліотеці»), В.М. Красножон («Електронні ресурси: нова модель розвитку»; «Формування інформаційної культури дітей в електронну еру»), Н.І. Турчин, В.М. Красножон («Співець душі народної»), Н.І. Дзюба («Бібліографічні формати та структура запису в електронному каталозі»; «Бібліографічний опис: державні стандарти та їх практичне застосування»), Н.І. Дзюба та Н.В. Полуна («Історія та розвиток таблиць ББК для дитячих та шкільних бібліотек»), Ю.В. Осадча,

Н.І. Безручко («Читацька конференція «Твої ровесники у часи козаччини»), Ю.В. Осадча («Казка народжена любов'ю та багато інших матеріалів»), О.С. Шемота («Рядки, обпалені вогнем»; «З народного джерела»), А. Буйда, В.І. Олійник, С.М. Ходоренко («Український педагог-новатор, письменник Антон Макаренко»), В.В. Даниленко («Про що розповідать імена»; «Котилася торба з великого горба»), О.В. Безручко («Бібліотека, книга, комп'ютер, читання: орієнтації підлітків»), Н.І. Безручко, О.В. Безручко («Свята книги і читання в Україні»), Ю.В. Чечко («Методичні поради щодо знайомства школярів із творчістю сучасних українських дитячих письменників»), Т.М. Кузілова («Дитяча бібліотека – центр інформаційної культури»), Н.Б. Квасницька («Перший геній нової Франції Дені Дідро»), Н.М. Загоруйко, В.М. Красножон («Твори-новіляри 2013 року»), Н.О. Ковальчук («Учений-геолог, письменник, мандрівник Володимир Обручев»), Н.М. Школа («Чарівник із Німеччини Отфрід Пройслер»), Є.Ю. Подокопна («Іван Багмут»; «Борис Комар»; «Василь Довжик»), І.А. Ольховська і О.М. Тюленева («Людина-легенда: Владислав Городецький»), Л.І. Литвинець («Барвінкове свято») та багато інших авторів. Продовжуючи партнерську співпрацю, у 2013 році редакція журналу «Шкільна бібліотека» започаткувала рубрику «Дошка пошани», в якій ми розповідали про життєвий і професійний шлях кращих фахівців бібліотек України для дітей та юнацтва, шкільних бібліотек, висвітлювали їхню діяльність, творчі здобутки, інноваційні проекти. Обличчям даної рубрики стали: О.В. Чернецька (Кримська республіканська установа «Дитяча бібліотека ім. В. Орлова); Н.В. Семілет (ЦБС для дітей ім. Ш. Кобера і В. Хоменка м. Миколаєва); О.І. Щарабура (Дніпропетровська обласна бібліотека для дітей); К.І. Подгорна (Краматорська ЦБС, Донецька обл.), В.Д. Чіка (Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва); Н.О. Юхимчук (Вінницька обласна бібліотека для дітей ім. І. Франка); С.Я. Логінова (Марганецька бібліотека для дітей, Дніпропетровська обл.); Т.А. Жайворонок (Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. Лягіна); С.В. Васильчук (Острозька міська бібліотека для дітей, Рівненська обл.); Є.І. Горова (Міжгірська ЦБС, Закарпатська обл.). Ці постаті вибиралися нами із довідника НБУ для дітей: Дитячі бібліотекари України. Сто кращих / редкол. А.С. Кобзаренко. – К., 2012. – 208 с.

З часом змінювалися певні вимоги щодо наповнення рубрики «Книга творить людину», що було надиктовано інформаційними потребами та інтересами наших читачів. Із 2015 року започатковано дві підрубрики «Читаємо новинку», «У бібліотеці читачських задоволень» на сторінках яких ознайомлюємо наших читачів із новинками дитячої літератури, даємо не тільки анонс нової літератури, але й класики, кращих творів, обов'язково подаємо уривки з цих книг. До наповнення рубрик активно долучилися фахівці дитячих бібліотек із різних областей України, зокрема тематичних випусків журналу: «Ігрові форми роботи в бібліотеці», «Творчість та інновації в бібліотеці» № 7-8, 2015 р.

Аналізуючи матеріали даної рубрики, варто відзначити професійно підготовлені добірки про улюблених серед дітей письменників-лауреатів літературних премій та анонси їхніх творів, методичні поради щодо популяризації сучасної української і світової літератури, ознайомлення з креативними проектами НБУ для дітей. Значний пласт підготовлених матеріалів – сценарії до відзначення свят і ювілейних дат діячів культури, освіти.

Останні роки укладачем даної збірки є провідний методист О.В. Галета. Редакція журналу постійно відчуває зацікавленість даним проектом генерального директора бібліотеки А.І. Гордієнко і всього творчого колективу бібліотеки, що є яскравим прикладом професійного партнерства, кращим зразком дієвої допомоги колегам-бібліотекарям.

За всі спільні роки співпраці наші читачі відчули радість від творчого спілкування з колегами професіоналами, любителями своєї справи. Сподіваємося на подальшу співпрацю, оскільки в арсеналі роботи НБУ для дітей є ще багато ідей, тем, підготовлених матеріалів, а у читачів журналу «Шкільна бібліотека» – прагнення ознайомлюватися із передовим досвідом дитячих бібліотек із метою його запозичення та практичного застосування.

СЕКЦІЯ 1. БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ

Анна Бардашевська,
*директор Херсонської обласної
бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАТУСУ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
ЯК МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ: ХЕРСОНСЬКИЙ ВАРІАНТ**

У статті аналізуються тенденції розвитку методичної діяльності обласної бібліотеки для дітей на прикладі Херсонської ОБД ім. Дніпрової Чайки.

Ключові слова: методична діяльність, методичне забезпечення, партнерська співпраця, підтримка дитячого читання.

Жодна з функцій, що їх традиційно виконують обласні дитячі бібліотеки, не зазнала останнім часом таких кардинальних змін як методична, що дає нам право назвати ці зміни «трансформацією методичного статусу ОБД».

Попри те, що формально обласні бібліотеки для дітей позбавлені права виконувати функції методичних центрів для бібліотек, що обслуговують дітей – як публічних, так і освітянських – фактично саме методична діяльність ОБД стала найбільш затребуваною останнім часом. Що й не дивно: адже бібліотеки РІПО, формально призначені методичними центрами для бібліотек освітянської галузі, здебільшого не в змозі реалізувати себе в цьому статусі з точки зору кадрового забезпечення, фахової кваліфікації працівників та недостатньої обізнаності у процесах інноваційних змін у бібліотечній справі.

В нашій Херсонській області з року в рік все тіснішою стає співпраця публічних та освітянських бібліотек у питаннях запровадження інноваційних методик обслуговування юного користувача, проведення спільних масштабних заходів, реалізації корпоративних та міжвідомчих проєктів і програм, оновлення системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Колектив Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки проводить обласні семінари (один-два на рік) для головних спеціалістів методичних кабінетів при відділах освіти РДА, фахові заняття у рамках обласних курсів підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів; тренінги, практикуми, майстер-класи тощо для працівників бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів міста Херсона, – у відповідності до єдиних координаційних планів, які складаються нами щороку спільно з методкабінетом та затверджуються начальником управління освіти міської ради.

Безумовно, подібна робота проводиться кожною обласною бібліотекою для дітей. Тож хоч зупинитися більш детально на тих новаціях та системних змінах, які з'явилися у практиці методичної роботи нашої книгозбірні.

Пріоритетними напрямками діяльності Херсонської ОБД ім. Дніпрової Чайки як методичного центру стали стимулювання професійної інноватики, ініціювання багатовекторного партнерства, допомога в освоєнні ІКТ та інформаційного простору бібліотеками регіону, що обслуговують дітей.

За ініціативи нашого колективу останнім часом в області було реалізовано цілу низку успішних міжвідомчих проєктів.

Зокрема, в минулому році в ознаменування 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка, нами було розроблено комплекс партнерських заходів, над реалізацією яких спільно трудилися протягом усього року публічні та шкільні бібліотеки Херсонщини [1]. Основними його компонентами стали: обласний марафон читців «Звучи у нашій

ріднім краї, безсмертне слово Кобзаря!», обласна зональна фахова альбом-естафета кращого досвіду роботи шкільних бібліотек «Зростання-2014», обласний відеопроєкт «Шевченкіана херсонських родин» [2].

У відповідності до умов обласного марафону, затверджених наказом Департаменту освіти і науки, молоді та спорту ХОДА, щомісяця, починаючи з лютого, в кожному населеному пункті нашої області саме до дев'ятого числа – дати народження Кобзаря – відбувалися урочисті читання творів Т.Г.Шевченка дітьми різних вікових категорій. Ці поезоконцерти організовувалися у школах, бібліотеках, клубах, музеях, біля пам'ятників Тарасові Григоровичу тощо. А безпосередньо у день його народження, 9 березня, на базі нашої бібліотеки було проведене свято авторського читання власних творів юними і дорослими поетами-аматорами нашого краю, написаних ними за мотивами творчості Шевченка та присвят Кобзареві.

Вперше на цьому заході була апробована інноваційна форма презентації так звана веб-верстка збірки творів учасників авторського марафону. В електронній версії альбому «Звучи у нашій рідній краї, безсмертне слово Кобзаря!», підготовленій нами заздалегідь, кожному автору було відведено персональну сторінку, на якій розміщені і його твір, і фото, та відомості про нього. А по завершенні читань, до цих сторінок були прикріплені відеозаписи їхніх виступів безпосередньо на марафоні. З цим альбомом можна ознайомитися на веб-сайті бібліотеки [3].

Заходи за програмою обласного шевченківського марафону шкільні бібліотеки відображали в районних альбомах кращого фахового досвіду з організації соціально-культурної роботи «Зростання-2014». За матеріалами, розміщеними в цих альбомах, визначалися кращі у професії під час проведення шести зональних (міжрайонних) естафет та підсумкової обласної, яка стала одним із компонентів святкового фіналу Року Шевченка на Херсонщині – «Шевченкова спадщина єднає тавричан». У програмі цих урочистостей: гала-концерт за участі кращих декламаторів – учасників обласного марафону, авторів кращих творів херсонської поетичної Шевченкіани, тематичні композиції у виконанні зразкових музичних та хореографічних дитячих колективів нашого краю, і звичайно – церемонія нагородження кращих організаторів: шкільних бібліотекарів – переможців фахової естафети; начальників та завідувачів відділів освіти РДА, завідувачів та спеціалістів методкабінетів. Кожна сім'я, яка розповіла власну історію вшанування пам'яті Кобзаря для обласного відеопроєкту «Шевченкіана херсонських родин», отримала на цьому святі пам'ятний книжковий подарунок.

Символічно, що підсумкове свято року проходило у грудні також дев'ятого числа на базі обласного навчального закладу, який носить ім'я Т.Г. Шевченка.

У партнерстві зі шкільними бібліотеками області, освітянськими закладами та установами були успішно реалізовані і такі масштабні програми, розроблені та методично підтримані нашим колективом, як регіональні конкурси літературної дитячої творчості ім. Ю.К. Голобородька «Зачаровані Таврією» (з 2011 р.), обласні конкурси на кращий захід правової тематики (2011, 2013, 2015 рр.) [4], уже відомі вам профорієнтаційний проєкт «ПрофІСтарт: юні обирають майбутнє» (2012-2015 рр.) [5] та проєкт економічної та фінансової просвіти школярів «Бізнес-школа «Мільйон – це просто!» (з 2010 р.) [6] та інші. Як правило, кожен із таких проєктів реалізується за спільним наказом управлiнь культури та освіти, інших організацій-партнерів. І традиційно у річних та підсумкових фіналах, крім дітей-учасників, відзначаються і нагороджуються кращі працівники як публічних бібліотек, так і шкільних.

За таким же алгоритмом розгортається у цьому році обласний інтелектуальний краєзнавчий турнір «Ігри патріотів Херсонщини». На сьогодні вже завершився другий (районний) етап цього турніру, визначені переможці з числа дітей різних вікових категорій, які стануть учасниками третього, обласного туру, а також кращі організатори турніру у районі. Конкурс серед організаторів районних турів проходить паралельно з дитячим. До

речі, турнір проводиться за іграми-картами (електронними та настільними), розробленими працівниками бібліотеки ім. Дніпрової Чайки: «У пошуках знайомих незнайомих», «Зелене диво Херсонщини» (4-5 кл.), «Херсонські ерудити-мандри», «Лицарі таврійського краю» (6-7 кл.), «Етнічний калейдоскоп Херсонщини», «Літературний круїз» (8-9 кл.) [7].

Такі спільні проекти націлюють бібліотечних працівників на застосування фахової інноватики. Тут слід відзначити участь шкільних бібліотекарів у щорічному Міжрегіональному ярмарку інновацій «БібліоКре@тив», у рамках якого працює спеціальна секція шкільних бібліотекарів. До участі в Ярмарку запрошуються переможці відбіркового регіонального конкурсу на кращу фахову інновацію.

Цього року наша бібліотека стала співорганізатором – разом із Херсонською академією неперервної освіти – всеукраїнського фестивалю педагогічних ідей «Гуманізація освітнього простору у вимірі педагогіки В.О. Сухомлинського» і модерувала його бібліотечну секцію. У фіналі фестивалю були нагороджені переможці фахового конкурсу на кращий соціокультурний захід (сценарій, розробку) за творчістю та педагогічними ідеями В.О. Сухомлинського. Як відзначила у заключному слові Ольга Василівна Сухомлинська, вона вперше зустріла таку практику активного залучення шкільних бібліотекарів до педагогічного фестивалю та високий рівень наданих ними робіт.

Кращий досвід шкільних бібліотекарів області, у першу чергу інноваційного спрямування, знаходить відображення у щорічних збірниках, які ми готуємо до видання спільно з Херсонською академією неперервної освіти.

Подібні збірники видаються і за результатами спільної роботи з освітянами міста Херсона. Зокрема, останній із них – «Школа и библиотека: креативные проекты, инновационные программы» – було видано за матеріалами загальноміського однойменного семінару директорів ЗНЗ, організованого за ініціативи міського управління освіти та комісії з гуманітарних питань Херсонської обласної ради [8].

Система підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів міста та області зорієнтована на стимулювання креативної фахової думки. Зокрема, на базі нашої бібліотеки з 2008 р. розпочато підготовку шкільних бібліотекарів за спецкурсами: «Школа веб-майстра», «Школа блогера», «Відеомайстерня», «Школа інтернет-навігатора», «ІКТ для шкільної бібліотеки».

Корисні навички, як відомо, краще засвоюються на практиці. Тож за підтримки управління освіти Херсонської міської ради нами було відкрито на базі шкіл міста дві лабораторії перспективного бібліотечного досвіду з питань організації фондів шкільної бібліотеки та впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій.

Знання та навички, набуті в згаданих «школах» і лабораторіях, допомогли бібліотекарям створити власні та спільний блог «Шкільні бібліотеки Херсона» [9], а також активно включитися в організацію різноманітних творчих завдань, іноді доволі складних у технічному плані, у рамках загальноміських конкурсів на підтримку дитячого читання. Як от: виготовлення буктрейлерів, коміксів та візуальних проєктів на книги сучасних авторів. У цьому навчальному році відбудеться вже дев'ятий конкурс – «ВООК-анімація» (на кращу рекламу книг сучасних українських авторів мультимедійними засобами).

Остання за часом новація, про яку ми згадували раніше, – це спільний проєкт створення корпоративного ресурсу «Бібліотечні медіауроки» <http://gorodmedia.blogspot.com/>, на якому розміщені матеріали занять для освоєння інформаційної та медійної культури учнями 1-5 класів, розроблені шкільними бібліотекарями міста. Організаційно-методичний супровід здійснюють фахівці нашої бібліотеки у співпраці з науковцями Херсонської академії неперервної освіти та провідними методистами міських освітянських структур.

Як показує аналіз методичної діяльності нашої бібліотеки, кількість заходів, організованих на допомогу шкільним бібліотекарям, уже досягла рівня обсягів методичної роботи,

адресованій бібліотечним працівникам нашої системи. Адже ми переконані: тільки спільно зі школою, шкільною бібліотекою зможемо отримати оптимальні результати у справі залучення дитини до книги, читання та сервісів сучасної бібліотеки. Бібліотека повинна йти до дитини, а більшу частину часу діти активного читацького віку проводять, як відомо, у школі.

Тож об'єктивно обумовленим у цьому сенсі є тенденція до трансформації методичного статусу Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки: від консультативного осередку до регіонального центру методичного супроводу діяльності бібліотек, що обслуговують дітей, перш за все у реалізації їхніх статутних (основоположних) завдань – залучення дитини до читання, сприяння у формуванні успішної особистості, конкурентоспроможної у сучасному інформаційному, медійно насиченому суспільстві.

Статус нашої бібліотеки як регіонального методичного центру для бібліотек, що обслуговують дітей, було офіційно закріплено у ряді розпорядчих документів, зокрема це «План дій щодо модернізації діяльності бібліотек, що обслуговують дітей, з метою підтримки дитячого читання в Херсонській області на 2014 – 2017 роки» та спеціальне розпорядження голови ОДА від 4.02.2015 № 53, яким затверджено і перспективний план міжвідомчої взаємодії у цьому напрямі на 2015-2017 рр.

Список джерел:

1. Шевченкова спадщина єднає тавричан. Підсумки Року Шевченка [Електронний ресурс] // Увімкни бібліотеку! : [блог Херсонської обл. б-ки для дітей ім. Дніпрової Чайки]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://vbpi.blogspot.com/search/label/200-річчя%20Т.%20Г.%20Шевченка>. – Назва з екрана.
2. Шевченкіана херсонських родин [Електронний ресурс] // YouTube : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/user/TarasShevchenkoKs>. – Назва з екрана.
3. Марафон читців-авторів з нагоди 200-річчя Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] : [«Обласний марафон «Звучи у наших ріднім краї, безсмертне слово Кобзаря!»: авторськй читання : зб. творів, присвяч. 200-річному ювілею від дня народж. Т. Г. Шевченка] // Херсонська обласна бібліотека для дітей імені Дніпрової Чайки : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.library.kherson.ua/lw/2014/04/марафон-збірка/>. – Назва з екрана.
4. Права дітей : [сайт правової просвіти дітей та підлітків]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://kidrights.kherson.ua/kj/index.php>. – Назва з екрана.
5. ПрофіСтарт: юні обирають майбутнє : [блог Херсонської обл. б-ки для дітей ім. Дніпрової Чайки]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://profistart.blogspot.com/>. – Назва з екрана.
6. Мільйон – це просто! [веб-сайт] : [партнерський проект економічної та фінансової просвіти школярів]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://biznes-schola.blogspot.com/>. – Назва з екрана.
7. Ігри патріотів Херсонщини : [веб-проект Херсонської обл. б-ки для дітей ім. Дніпрової Чайки]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.library.kherson.ua/igry/igry.html>. – Назва з екрана.
8. Школа и библиотека: креативные проекты, инновационные программы [Електронний ресурс] : сб. ст. и материалов / КУ «Херсонская областная библиотека для детей» им. Днипровой Чайки Херсон. обл. совета, Упр. образования Херсон. гор. совета ; [под ред. А. А. Кияновского ; отв. за вып. А. И. Бардашевская]. – Херсон : [б. в.], 2014. – 48 с. – Режим доступу: <http://ru.calameo.com/books/002270782e02cab082a7c>. – Назва з екрана.
9. Шкільні бібліотеки Херсона : [колективний блог б-к загальноосвіт. закл. Херсона]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ks-school-libraries.blogspot.com/>. – Назва з екрана.

Тетяна Жайворонок,
директор Миколаївської обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна

РОЛЬ МЕТОДИЧНОЇ СЛУЖБИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ІМ. В.О. ЛЯГІНА В СПРИЯННІ ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ

Успіх сучасної бібліотеки сьогодні багато в чому залежить від ефективності методичної роботи, сутністю якої є сприяння адекватному реагуванню бібліотеки з усіма її ресурсами і можливостями, на ті зміни, що відбуваються у соціально-економічному та культурному середовищах.

Як науково-методичний центр із питань бібліотечного обслуговування дітей Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В.О. Лягіна спрямовує бібліотеки Миколаївщини, що обслуговують дітей, на пошук моделей нового розвитку через втілення у життя інноваційних проєктів та програм, забезпечення доступності бібліотечних інформаційних ресурсів і послуг задля залучення дітей до читання та самоосвіти.

Аналітична діяльність бібліотек області – один із провідних напрямів роботи бібліотеки, спрямований на вивчення стану і розвитку бібліотечного обслуговування дітей у регіоні. Методичний моніторинг передбачає систематичне відслідковування змін у роботі бібліотек області, з метою визначення стану їхньої діяльності, задля чого і аналізуються звіти ЦБС щодо роботи з дітьми. Аналіз здійснюється за всіма напрямками діяльності, і на його основі складаються: «Аналітичний огляд діяльності ___ у ___ році» і «Зведені статистичні дані діяльності бібліотек, що обслуговують дітей, Миколаївської області за ___ рік» – традиційні щорічні видання Обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна.

Як організаційно-методичний центр ОДБ ім. В.О. Лягіна надає перевагу методичній та консультативній допомозі на місцях, вивченню стану забезпечення бібліотечно-інформаційного обслуговування дитячого населення міста та області тощо.

Протягом року працівники Обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна здійснюють візди, з метою участі у заходах щодо підвищення кваліфікації працівників, що обслуговують дітей у районних ЦБС.

На даний час методичне забезпечення бібліотечної діяльності здійснюється у значній мірі в новому інформаційному середовищі, обумовленому широкою комп'ютеризацією бібліотечних процесів. При цьому сутність методичної діяльності залишається практично незмінною, але відбувається вдосконалення засобів і форм реалізації основних її функцій.

З метою професіоналізації співробітників бібліотек області та враховуючи фінансові проблеми як нашої, так і районних бібліотек, ми активно розвиваємо консультування, що проводиться на основі використання мережевої комунікації. Оперативність і доступність – головні переваги онлайн-консультування.

Так за допомогою skype-платформи було проведено методичний моніторинг, спрямований на оцінку рівня професійної компетентності, здібностей і прагнень персоналу бібліотек для дітей області до здобуття і засвоєння нових знань і навичок; на оцінку результатів діяльності та якості праці персоналу кожної окремої дитячої бібліотеки області.

Працівниками відділу маркетингу та перспективних методик було розроблено анкету, де було запропоновано 18 різноманітних запитань для працівників районних (міських) бібліотек для дітей Миколаївської області. За умовами моніторингу анкету повинні були заповнити всі працівники кожної окремої бібліотеки. Всі анкети були проаналізовані і за їхніми підсумками було організовано проведення двосторонніх skype-зустрічей між

провідними фахівцями Обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна та колективами бібліотек для дітей Миколаївщини.

За підсумками спілкування всі бібліотеки-учасниці отримали завдання: здійснити колективний SWOT-аналіз діяльності своєї бібліотеки та надати його до Обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна. Можливості інтернет-технологій ми використовуємо і для виступів з консультаціями під час проведення семінарів у районних ЦБС із питань обслуговування дитячого населення.

В умовах постійного посилення вимог до професійної кваліфікації бібліотечних працівників набувають більшої значущості питання підвищення кваліфікації. Ми використовуємо найрізноманітніші підходи, форми, методи: семінари, практикуми, тренінги, конкурси, акції, майстер-класи, науково-практичні конференції, творчі лабораторії, мозкові штурми тощо. Найефективнішими заходами за останні роки стали:

- регіональні школи професійного розвитку, під час яких здійснюються виїзні сесії до районних ЦБС області;
- курси підвищення кваліфікації працівників ЦБС області, що обслуговують дітей (в т.ч. і сільських);
- обласні семінари-практикуми для працівників бібліотек для дітей, методистів, бібліографів ЦБС тощо;
- обласні та міжрегіональні Ярмарки бібліотечних інновацій;
- проблемне навчання шкільних бібліотекарів області (спільно з обласним Інститутом післядипломної педагогічної освіти);
- факультативи бібліотечних знань працівників шкільних бібліотек м. Миколаєва та районів.

На заняттях регіональної школи професійного розвитку фахівці Миколаївської обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна допомагають кадровому персоналу бібліотек, що обслуговують дитяче населення міста і області, навчитися кращому досвіду роботи з користувачами-дітьми нашої держави та зарубіжних країн, вмінню планувати і координувати свою діяльність, вирішувати проблеми і бачити перспективу.

Серед новацій підвищення кваліфікації – проведення професійних skype-семінарів, мета яких – модернізувати професійне спілкування бібліотекарів, обмінюватися інноваційним досвідом роботи та запроваджувати найефективніші форми роботи в бібліотеках області.

Новітні технології були використані і під час семінару-практикуму, проведеному в листопаді 2015 року за темою «Бібліотека для дітей – сучасний ресурс освіти і розвитку дітей в інформаційному світі».

А з 1 по 30 квітня 2015 року відбулася обласна skype-майстерня для працівників Миколаївської області «Інноваційна творчість бібліотекарів у контексті соціокультурної діяльності». Під час skype-зв'язку РДБ звітували про «куплені» ідеї на обласному семінарі-ярмарку бібліотек для дітей Миколаївської області на тему «Інноваційна діяльність дитячих бібліотек Миколаївського краю: ярмарок творчих ідей» та на Міжрегіональному ярмарку бібліотечних інновацій у форматі майстер-класу «Інноватика-2014», а також представляли нові ідеї.

Із 2015 року наша бібліотека продовжує впровадження виїзних форм спілкування як з працівниками районних бібліотек для дітей, так і з їхніми читачами. Вже багато років ми урочисто відкриваємо Тиждень дитячого читання в одному з районів області.

У 2015 році розпочав роботу виїзний методичний десант обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна в районні бібліотеки для дітей Миколаївської області. Програма методичного дня складається з двох основних блоків: практично-консультативного

та презентаційного. Під час першого блоку фахівцями методичного центру надаються флеш-консультації, присвячені актуальним питанням щодо вдосконалення роботи з користувачами-дітьми та поліпшення якості бібліотечних послуг. Другий блок присвячений презентації сучасних форматів проведення культурно-просвітницьких заходів для дитячої категорії, який проводиться за участю читачів-дітей району.

Креативність – важлива якість, властива людям нашої професії. Творчому самовираженню й особистісному розвитку бібліотекаря сприяють проведення обласних конкурсів професійної майстерності серед бібліотекарів, що обслуговують дітей в області.

Протягом останніх років були проведені такі конкурси: «Краща творча робота з просування книги та розвитку читацької культури в дитячому середовищі», «Клас від майстра» (на кращий інноваційний бібліотечний проект) та запроваджений у 2014 році обласний огляд-конкурс районних та міських бібліотек, який проводиться у декількох номінаціях за наказом управління культури, національностей та релігій Миколаївської облдержадміністрації.

Методисти завжди в строю. Вони першими повідомляють колег про нове, цікаве і першими хочуть дізнатися від бібліотекарів про їхні досягнення і проблеми. І в цьому є сенс роботи професіоналів-методистів теперішніх та майбутніх ньюсмейкерів («делатель новостей», авторитетна в будь-якій області людина).

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В.О. Лягіна як методичний центр є тією провідною ланкою, за допомогою якої можна зробити реальні кроки щодо оновлення усіх сторін бібліотечної справи на Миколаївщині.

Список джерел:

1. Задерій Л. Інформаційний простір бібліотек, що обслуговують дітей Миколаївщини: нові технології, нові можливості / Л. Задерій // Бібл. форум України. – 2012. – № 3 (37). – С. 20-22.
2. Задерій Л. «Великому читанню» на Миколаївщині – бути! / Л. Задерій // Бібл. форум України. – 2013. – № 1 (39). – С. 25-26.
3. Соломко Ю. Підвищення кваліфікації бібліотекаря – один із головних напрямів науково-методичної діяльності / Ю. Соломко // Світ дит. б-к. – 2013. – № 1. – С. 26-27.
4. Соломко Ю. Соціологічна діяльність в дитячій бібліотеці / Ю. Соломко // Бібл. форум України. – 2014. – № 2. – С 7-8.

Валентина Красножон,
*завідувач відділу довідково-інформаційного обслуговування
НБУ для дітей;*

Сніжана Кисельова,
*завідувач сектору відділу довідково-інформаційного обслуговування
НБУ для дітей*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСЛУГ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНИ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

В 90-х роках ХХ ст. зі здобуттям незалежності в Україні відбулися значні зміни в політичному, соціальному, економічному та культурному житті країни. Під впливом соціокультурних процесів у суспільстві, розвитком інформатизації перебудовувалася і бібліотечна галузь, змінювалися не лише функції і форми роботи бібліотек, а й читацькі інтереси та зміст затребуваних послуг.

Інформаційно-бібліографічна робота – одна зі складових частин діяльності дитячих бібліотек України, яка спрямовувалася на найповніше задоволення читацького попиту з різних галузей знань, розширення пізнавальних інтересів школярів, стимулювання їхніх навчальних, читацьких навичок, розвиток творчих здібностей дітей. Як свідчить практика роботи обласних бібліотек у 90-х роках ХХ ст. головна увага у бібліографічному інформуванні зосереджувалася на відновленні історичної пам'яті розвитку української державності, формуванні у молодого покоління високої патріотичної свідомості, поваги до національних символів, культурного, історичного минулого рідного краю, етнографічних особливостей українців. Так у цей період незалежності України повсюдно в бібліотеках проводилися бібліографічні огляди, відкриті перегляди літератури, організовувалися розгорнуті книжкові виставки, проводилися масові заходи, готувались інформаційні посібники, тематика яких обумовлювалась як загальнодержавними, так і місцевими визначними подіями суспільно-політичного, економічного, культурно-освітнього та етнографічного змісту [2]. Розповсюдженими формами масового інформування продовжували бути Дні інформації, Дні бібліографії, Дні краєзнавства, Дні організаторів дитячого читання [1].

Загальною тенденцією в 1999-2001 рр. було зменшення коштів на придбання літератури, тому переважна більшість дитячих бібліотек прагнули у своїй роботі найповніше використовувати інформаційний потенціал періодичних видань. З цієї метою стали регулярно проводитися Дні дитячої преси, Фестивалі періодики з презентаціями нових журналів, Конкурси знавців періодики тощо [3].

На початку 2000-х років ХХІ ст. посилюється державна політика в галузі бібліотечної справи. З метою підвищення ролі бібліотек у розбудові держави, формуванні громадянського суспільства, більш ефективного використання їх інформаційного потенціалу було прийнято указ Президента від 22 березня 2000 року «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України». Це спонукало бібліотечні установи до поліпшення забезпечення оперативного доступу громадян до актуальної інформації для самоосвіти, креативної діяльності, постійного оновлення знань різних категорій читачів. Як результат в окремих бібліотеках для дітей почали організовуватися інформаційні куточки, спеціалізовані інформаційні центри, мета яких допомагати учням у навчальному процесі та самоосвіті, а дорослим – надавати консультативну допомогу з різних питань педагогіки, дитячої психології та виховання. Поряд із традиційними формами масового та групового інформу-

вання, з 2010 року бібліотеки для дітей почали організовувати тижні класного керівника; ретро-дні «Незаслужено забуті книги», дні пропаганди літератури певних авторів, а також активно застосовувати неординарні форми роботи: дискусійні ринги, творчо-пошукові проекти, флешмоби, гейм-турніри, літературно-бібліографічні марафони, тренінги, інформаційні прес-калейдоскопи на ін. Використання ігрових елементів у роботі з читачами допомагало пробуджувати фантазію дітей, створювати умови неформального спілкування, стимулювати самостійний вибір книг, отримувати додаткові мотиви для більш вдумливого та уважного читання [5].

З кінця XX – початку XXI ст. відбувається дієва комп'ютерна модернізація бібліотек. Впровадження інформаційних технологій стає найважливішим фактором динамічного розвитку і дитячих бібліотек України. В першу чергу поява комп'ютерів та Інтернету кардинально позначилась на бібліографічній функції бібліотек, яка більше, ніж будь-який інший напрям роботи, зазнавала потужного впливу новітніх технологій та інтенсивно змінювалася під їхньою дією. Поліпшенню інформаційного сервісу сприяв поступовий перехід більшості обласних бібліотек для дітей на автоматизований режим обробки інформації. У бібліотеках формуються електронні каталоги, електронні тематичні, фактографічні, краєзнавчі бази даних, у тому числі повнотекстові [4]. Водночас дитячі бібліотеки все активніше оволодівають інтернет-простором, створюючи власні web-сайти та блоги. Нині в сегменті Інтернету представлено майже 288 сайтів та блогів дитячих бібліотек (у 2008-2010 роках їх було лише 53). Із метою розширення сфери інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотеки, на сайтах та блогах публікується різнобічна бібліографічна, краєзнавча, літературознавча та фактографічна інформація, розміщуються матеріали реалізації різних бібліотечних проектів та цільових програм, подаються списки нових надходжень, календарі знаменних та пам'ятних дат регіону, виставляються електронні версії методико-бібліографічної продукції, презентуються віртуальні книжкові виставки та мандрівки, мультимедійні презентації, слайд-шоу, буктрейлери, відеорепортажі та рекламні анонси масових заходів, власні інтерактивні електронні продукти [8].

Входження молодих поколінь у глобалізований динамічний світ істотно активізувало роботу бібліотек для дітей із формування концептуальних основ інформаційної освіти з вироблення умінь юних громадян оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних технологій. Крім того, електронне середовище бібліотек для дітей стає ефективною сходиною для дискусій, обговорень, інформаційно-пошукової та ігрової діяльності школярів. Інформаційно-ресурсна база бібліотек для дітей із початку XXI століття з року в рік збагачується інтерактивними електронними бібліографічними продуктами, які у доступній та ігровій формі вчать дитину працювати з інформацією в електронному форматі. З метою популяризації читання, розширенню пізнавальних інтересів, розвитку самоосвітньої діяльності фахівці бібліотек для дітей із 2014 року використовують сучасні мережеві комунікації та сервіси Web 2.0 (LearningApps.org, JigsawPlanet, Rebus1.com) для створення інтерактивних ігрових додатків різної тематики.

Інформатизація бібліотечної галузі забезпечила організаційну та технологічну бази для корпоративної діяльності бібліотек, для формування і взаємного використання фондів. Задоволення потреб сучасного користувача на основі оптимального оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів вимагає координації зусиль для найбільш ефективного функціонування електронних каталогів бібліотек. З метою сумісного створення якісного інформаційного продукту для потенційних і віртуальних користувачів за адмініструванням та участю НБУ для дітей із 2010 року діє Корпоративний

проект з аналітичного розпису періодичних видань («КОРДБА»). Свій вагомий вклад у діяльність проекту вносять 14 дитячих бібліотек України, що працюють у програмному забезпеченні «Марк-SQL» [6]. Крім того, дієвою формою стимулювання пізнавальної активності й розвитку читацьких інтересів дітей та підлітків у віртуальному просторі став спільний проект «Кращі інтернет-ресурси від Української асоціації працівників бібліотек для дітей», в якому беруть участь 17 бібліотек для дітей.

Довідково-бібліографічна діяльність у 1991-2015 роках залишалась однією з базових функцій бібліотек для дітей і основним засобом організації доступу до інформації. На початку 90-х років ХХ ст. ресурсну базу ДБА бібліотек для дітей складали в основному традиційні карткові каталоги та картотеки, довідкові видання, бібліографічні посібники, архіви виконаних довідок. Із кінця 90-х років оперативне забезпечення запитів користувачів ставало більш залежним від розвитку технологічної бази бібліотек, вміння бібліографів орієнтуватися в мережевих інформаційних ресурсах тощо. В останнє десятиліття удосконалення системи та змісту інформаційно-пошукового простору бібліотек для дітей відбувалося на основі впровадження онлайнного ДБО. У процес модернізації довідково-бібліографічних послуг активно включилася НБУ для дітей, яка перша з дитячих бібліотек розпочала навесні 2003 року відповідати на запити користувачів в електронному середовищі. Віртуальна довідка бібліотеки з 2005 року стає корпоративним проектом «Віртуальна бібліографічна довідка: об'єднана довідкова служба бібліотек України», до якого долучилися бібліотеки різних систем і відомств. На кінець 2014 року до Корпорації вже входило 20 бібліотек, із них 10 дитячих бібліотек [7]. Згодом деякі бібліотеки почали створювати власні служби «віртуальної довідки».

Отже, за роки незалежності змінилися масштаби, зміст, характер бібліографічної інформації, відбулося поступове переосмислення завдань інформаційно-бібліографічного обслуговування з позицій підготовки юних читачів до життя в нових умовах гуманізації та демократизації суспільства. Інформаційна діяльність бібліотек для дітей видозмінювалась та піднімалася на якісно новий рівень за рахунок поєднання традиційних форм із використанням електронних засобів. Стрімкий розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій розпочав сміливі інноваційні проекти, сприяв розширенню та оновленню спектра бібліотечно-бібліографічних послуг, популяризації ресурсного потенціалу бібліотек для дітей України. Розширення обсягу інформаційних ресурсів посилило значення і роль довідково-бібліографічних служб у передачі знань, у тому числі і в електронному режимі. Поширення набули інтерактивні електронні інформаційні продукти, які значно впливають на мотивацію вибору літератури, розвиток читання, самоосвіти, творчої та соціальної активності дітей в умовах сучасного бібліотечного простору.

Список джерел:

1. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 1994-1995 рр. / Держ. б-ка України для дітей. – Київ, 1996. – С. 12, 14.
2. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 1996-1998 рр. / Держ. б-ка України для дітей. – Київ, 2000. – С. 21, 24-25.
3. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 1999-2001 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2004. – С. 21.
4. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2005-2007 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2009. – С. 11-12.
5. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2011-2013 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2014. – С. 22. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/metodu%5CПовний%20текст%201-ред.docx>.
6. Дзюба Н. Корпоративна взаємодія бібліотек України для дітей з аналітичного розпису періодичних видань / Н. Дзюба, В. Красножон // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики. – Київ, 2010. – С. 42.
7. Красножон В. Дитячі бібліотеки у системі он-лайнного довідково-бібліографічного обслуговування користувачів [Електронний ресурс] / В. Красножон, С. Кисельова // Бібліотека у форматі Д°. – 2015. – № 2. – С. 24-25. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/97#page/24/mode/1up>.
8. Красножон В. Електронна мозаїка краєзнавчих бібліографічних ресурсів : (огляд бібліографічної продукції на сайтах бібліотек України для дітей) / В. Красножон, С. Кисельова // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України. – Київ, 2011. – С. 97-98.

Наталія Новікова,
кандидат педагогічних наук,
головний методист науково-дослідного відділу НБУ для дітей

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У ПЕРІОД ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (40-70-ТІ РР.): РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядаються історичні аспекти організації спеціалізованих бібліотек для дітей як складових соціальної системи освіти і виховання підростаючого покоління. Аналіз охоплює період другої половини ХХ століття (40-70-ті рр.) – період, коли політична суть радянської системи визначала вектори трансформації та заходи самозбереження культури та бібліотечної справи, а дитячі бібліотеки як інструмент культурної революції повинні були сприяти освіті та вихованню підростаючого покоління. На це спрямовувалася і організація бібліотечної мережі.

Початок організаційного оформлення мережі дитячих бібліотек припадає на 20-30-ті роки ХХ століття. На 1 січня 1940 року було створено 191 самостійну дитячу бібліотеку, а через рік їхня кількість зросла до 220 [1]. За роки війни бібліотечну мережу було зруйновано майже повністю. Відновлення мережі дитячих бібліотек починається з 1943 року, а подальший розвиток стає справою державного значення. Незважаючи на всі недоліки, притаманні адміністративно-командній системі, її роль у становленні та розширенні мережі бібліотек, у тому числі й дитячих, не можна недооцінювати. Стан позашкільної роботи постійно був у центрі уваги партійних і державних органів влади, на що органами влади виділялися значні кошти. Для поліпшення державного керівництва бібліотечною справою в лютому 1945 року було створено Комітет у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР, до складу якого входив відділ дитячих та шкільних бібліотек [2]. Наприкінці 1945 року відновили свою діяльність багато районних і міських бібліотек. Загалом на території України функціонувало 113 самостійних бібліотек для дітей та юнацтва та 146 відділень при бібліотеках для дорослих. На той час, коли довоєнна мережа бібліотек відновлювалася лише за рахунок дитячих, а профспілкових та шкільних катастрофічно не вистачало [3], питома вага дитячих бібліотек значно зросла. В місцевостях, де ще не діяли школи, при дитячих будинках бібліотека була єдиним культурним і педагогічним закладом. На початку 1946 року бібліотечним обслуговуванням було охоплено 164 611 дитячого населення України, з них 137 341 – у східних районах, 27 270 – західних [4]. Аналіз стану мережі бібліотек для дітей у період Другої світової війни дає підстави зробити висновок, що самостійні дитячі бібліотеки, відкриті протягом 1943-1945 років, були основними центрами, які намагалися охопити дітей не лише книгою, а й різноманітною культурно-освітньою роботою.

У повоєнний період основним фактором організаційного забезпечення діяльності дитячих бібліотек та структури бібліотечної мережі була державна культурно-освітня та бібліотечна політика. Постанови Ради Міністрів УРСР та ЦК КП (б) України не лише визначали напрями розвитку мережі підпорядкованих Комітету установ, збільшення кількості спеціальних дитячих бібліотек, а й передбачали забезпечення їхньої матеріально-технічної бази, фінансування відкриття нових бібліотек та забезпечення їх кадрами. Діяльність щодо розвитку мережі дитячих бібліотек протягом повоєнного періоду передбачала ряд напрямів: відкриття у кожному обласному центрі обласних бібліотек для дітей, міських і районних бібліотек для дітей та юнацтва; створення дитячих відділень при бібліотеках для дорослих у тих районах і містах, де не було окремих дитячих бібліотек; організацію

обслуговування дітей у спеціально виділені години в тих бібліотеках, які не мали належної матеріально-технічної бази і не могли надати окремі приміщення; організацію окремих кімнат у будинках культури та клубів для позашкільної роботи з дітьми. Особлива увага надавалася розширенню мережі бібліотек у західних областях УРСР, зокрема відкриттю дитячих відділень у містах і районних центрах та в сільській місцевості [5].

У 1946 році проводилася державна реєстрація кількості бібліотек в Україні та їхніх книжкових фондів, що мала на меті розробити перспективи розвитку структури бібліотечної мережі. Надалі кожна новоутворена бібліотека, незалежно від того, кому була підпорядкована, реєструвалася у місцевих органах Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР і не могла закритися відомством без погодження з цими органами. Здійснюючи керівництво розгортанням мережі дитячих бібліотек, Комітет прийняв ряд відповідних рішень, спрямованих на поліпшення її структури, серед яких у квітні 1946 року було поставлене питання про створення в Україні Республіканської бібліотеки для дітей та юнацтва, але і в 1948 році це питання не було вирішене. На формування мережі дитячих бібліотек значною мірою вплинули закон 1958 р. «Про зміцнення зв'язку школи з життям», впровадження загальнообов'язкової восьмирічної освіти для дітей, постанова ЦК КПРС «Про стан і заходи покращення бібліотечної справи в країні», що визначили можливості раціонального розміщення бібліотек по всій території республіки та завершили етап формування мережі державних бібліотек. Їхня сітка у 40-50-х роках розширювалася за рахунок того, що збільшувалася кількість дитячих бібліотек. У кожній області та районі відкривались самостійні обласні, міські та районні дитячі бібліотеки. Мережа дитячих бібліотек була повністю відновлена до 1949 року, а на 1 січня 1953 року було вже 883 самостійні дитячі бібліотеки, у 1959 році – 1156 самостійних дитячих бібліотек. Наприкінці 50-х років створена розгалужена мережа стаціонарних дитячих бібліотек. Вона складалася з обласних, міських, районних дитячих бібліотек, шкільних бібліотек та дитячих відділень при бібліотеках для дорослих. Обласні бібліотеки перетворилися у великі книгосховища дитячої літератури, стали методичними центрами. З ростом мережі збільшувалася кількість дітей, охоплених бібліотечним обслуговуванням [6].

Наступний етап розвитку бібліотечної справи, починаючи з 60-х років, показав, якими організаційно виваженими були рішення уряду щодо будівництва бібліотечної мережі як єдиної цілісної системи, основними принципами якої були загальнодоступність бібліотек, їхня взаємодія з життям, охоплення бібліотечним обслуговуванням дітей та молоді.

У 60-70-ті роки державні та громадські органи стали приділяти посилену увагу бібліотечному обслуговуванню населення та пропаганді книги серед дітей і молоді. Особлива увага зверталася на дитячі бібліотеки як ідеологічні заклади, що виховують дітей за собою книги. Практично вся діяльність дитячих бібліотек визначалася документами, затвердженими головними союзними державними органами. Це і правила користування дитячою бібліотекою, примірні положення та статuti дитячих бібліотек, норми основних процесів роботи, кадровий потенціал тощо. Для раціональної побудови бібліотечної мережі починають складатися обласні, районні, міжвідомчі плани обслуговування населення, в тому числі дітей.

Однією з найактуальніших проблем бібліотечної справи 60-х років було упорядкування мережі. 60-ті роки почалися змінами організаційної структури мережі дитячих бібліотек та з їхньої реорганізації, що було викликано рядом факторів. Основним фактором була реформа школи та запровадження в 9-11 класах навчання за виробничим профілем. Бібліотеки для дітей та юнацтва реорганізуються у бібліотеки для дітей, а читачі-учні 9-11 класів, як і юнацька література, передаються у бібліотеки для дорослих. У струк-

турі дитячих бібліотек створюються відділи обслуговування читачів молодшого шкільного віку (1-4 класи) та середнього шкільного віку (5-6 і 7-8 класи) з абонементами та читальними залами. Наступним фактором стали адміністративно-територіальні зміни у ряді областей України, що певною мірою позначились на мережі дитячих бібліотек. Їхня кількість зменшилася у результаті об'єднання районів до кінця 1966 року. У 1967 році райони знову були роз'єднані, відповідно змінилася мережа. Важливим фактором, що сприяв завершенню організаційної структури мережі дитячих бібліотек, було створення у 1966 році Державної республіканської бібліотеки для дітей як наукового та методично-центру для всіх дитячих бібліотек республіки.

Характерною особливістю формування мережі дитячих бібліотек наприкінці 60-х років було її розширення, зокрема у сільській місцевості. Для охоплення дитячого населення бібліотечним обслуговуванням у сільських населених пунктах відкривалися самостійні бібліотеки для дітей, пункти видачі літератури, пересувки. Невеликі приклубні, профспілкові, громадські бібліотеки перетворювалися у філії сільських бібліотек.

Новим етапом реорганізації мережі дитячих бібліотек стала централізація, що здійснювалася протягом 70-х років. На початку 80-х років в Україні діяло 611 ЦБС, з яких 16 ЦБС об'єднували тільки дитячі бібліотеки, інші дитячі бібліотеки ввійшли до державних масових бібліотек [7]. В умовах централізації отримали подальший розвиток зв'язки дитячих та шкільних бібліотек, посилилися контакти органів культури та освіти в управлінні бібліотечною справою, ввійшло в практику вироблення спільних рішень Міністерств культури та освіти щодо бібліотечного обслуговування дітей.

Розглянутий період свідчить, що формування мережі дитячих бібліотек мало такі особливості: 1. Інтенсивне нарощування мережі, яка вже на початок 50-х років сягла довоєнного рівня. 2. Упорядкування мережі, укрупнення і об'єднання маломісних бібліотечних закладів. Серед заходів, спрямованих на інтенсифікацію використання бібліотечних ресурсів і посилення ролі бібліотек у суспільстві, особливе місце займала централізація.

Список джерел:

1. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917-1941 : в 2 т. Т. 1. – Київ, 1959. – С. 337.
2. ЦДАВОВ України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Од. зб. 4. – Арк. 6-7.
3. Книга и книжное дело в Украинской ССР. 1941-1984 : сб. док. и материалов. – Киев, 1986. – С. 81.
4. ЦДАВОВ України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Од. зб. 45.
5. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Од. зб. 632. – Арк. 1-2.
6. Новікова Н. О. Дитячі бібліотеки в культурі України другої половини ХХ століття : монографія / Н. О. Новікова. – Київ, 2005. – С. 79-83.
7. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 25. – Арк. 1-6.

Надія Новіцька,
директор Тернопільської обласної бібліотеки для дітей

МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОДБ: ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

75 років тому, 27 січня 1940 року, обласна бібліотека для дітей утворилась як одна з обласних культурно-освітніх установ, які в ці роки розпочинали свою діяльність.

З початку діяльності бібліотеки одним із основних її завдань було надання допомоги сільським, клубним та шкільним бібліотекам, а також забезпечення їх практичними рекомендаціями. З цією метою здійснювалися виїзди в ті заклади, що потребували допомоги. На час створення штат бібліотеки був невеликий – усього 5 бібліотечних спеціалістів, тому методична робота входила в обов'язки директора книгозбірні. Навіть у роки Другої світової війни продовжувалося навчання бібліотекарів, проводилися семінари, вивчався кращий досвід роботи з книгою.

З початку 1940-х і до кінця 1950 року в області було створено 18 дитячих бібліотек.

У 1954 році у штаті обласної бібліотеки з'являється посада завідувача методичного відділу.

Створення методичного відділу дозволило ґрунтовніше опрацювати широкий спектр питань методичного забезпечення, вирішення бібліотечних проблем в обслуговуванні дітей.

Поступово у практику роботи з юними читачами широко впроваджувався метод керівництва читанням: індивідуальні плани читання, проведення групових аналізів читання та уроків бібліотечно-бібліографічної грамотності.

У той час набули поширення такі форми методичної допомоги, як обласні та республіканські семінари, наради, виїзди методистів обласних бібліотек у міста, райони, села, безпосередній інструктаж бібліотекарів, розсилки низовим бібліотекам методичних розробок із різних питань бібліотечного обслуговування дітей.

В області на початку 1960-х років функціонує уже 25 дитячих бібліотек, якими залучено майже 33 тисячі читачів-дітей. Методичною службою за рік здійснювалося майже 70 виїздів, під час яких обстежувалося більше 200 бібліотек у т.ч. 20-30 шкільних. Видавалися методично-бібліографічні матеріали. Зростає інтерес дітей до читання, посилюється увага громадськості до проблем дитячого читання.

У 1970-х роках в організаційно-методичній роботі обласної бібліотеки для дітей стало ширше запроваджуватися перспективне планування, багатосистемний аналіз діяльності бібліотек для дітей. Це дозволяло виявити рівень їхньої діяльності, стимулювати пошук дієвих форм підвищення ефективності організаційно-методичного керівництва бібліотеками ЦБС.

Створюється чітка система організаційно-методичного забезпечення. В штаті обласної бібліотеки на той час працює 22 бібліотечних фахівців.

У 1980-х роках розширюється сфера впливу обласної бібліотеки для дітей. Активізується увага на методичному забезпеченні питань перебудови діяльності бібліотек, пошук шляхів поліпшення змісту методичної роботи. Важливим напрямом методичного забезпечення є формування соціальної активності та духовного зростання у читачів-дітей за допомогою заходів морально-патріотичного та естетичного спрямування. З цією метою при дитячих бібліотеках створюються читацькі клуби за інтересами: «Дитяча читальня», «Земляки», «Юні друзі бібліотеки», «Дерево нашого родоvodu», гуртки «Лялька і книга», «Умілі руки» та інші.

У 1990-х роках діяльність ОБД почала змінюватися. На базі обласної бібліотеки був створений комп'ютерний центр, де навчалися комп'ютерної грамотності бібліотечні спеціалісти обласної бібліотеки для дітей, учителі, службовці різних установ міста Тернополя. Дирекцією та методичним відділом ОБД було ініційоване проведення міжобласних семінарів із Хмельницькою та Львівською обласними бібліотеками для дітей. Вони відкрили шлях для професійних дискусій, обміну творчими ідеями та новаторськими проектами між бібліотекарями сусідніх областей.

Методична діяльність ОБД останніх років зосереджена на модернізацію змісту діяльності бібліотек, що обслуговують дітей, стимулювання дитячого читання та удосконалення фахового рівня бібліотекарів.

Найбільш помітні зміни відбулися в системі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Вони спрямовуються, передусім, на перебудову психології та мислення бібліотекарів.

Поряд із традиційними формами навчання, методика яких відпрацьована протягом багатьох років (семінар-нарада, семінар-практикум, практикум, стажування), застосовуються нові, а саме: тренінг, майстер-клас, мозковий штурм, вебінар, творча лабораторія, день відкритих дверей, стендова презентація, інтерактивна ділова гра тощо.

Активно впроваджуючи інновації в роботу з користувачами, бібліотека не забуває і про ще одну з головних функцій обласної книгозбірні – навчати та ділитися успішним досвідом. Тернопільська обласна бібліотека для дітей є науково-методичним центром для 32 районних та міських дитячих книгозбірень із питань дитячого читання, удосконалення фахового рівня бібліотекарів та популяризації інноваційних форм роботи з дітьми.

З цією метою для бібліотекарів області організовано семінари-практикуми «Проектно-програмна діяльність бібліотек», «Розвиток сімейного читання як один з аспектів формування майбутнього читача», «Бібліотечний простір: медіа, інформація, культура», під час яких вони отримали відповідну методичну підтримку та консультації фахівців ОБД з актуальних питань бібліотечної роботи.

Використання найновішого технічного обладнання дозволило бібліотеці стати одним із перших сучасних культурно-інформаційних та дозвілєвих центрів не тільки в нашій області, а й в усій Україні. Переїмати досвід організації інноваційних форм роботи з дітьми від 1 до 10 років у 2012 році до нашого «Бібліомістечка» завітали директори обласних бібліотек для дітей з усієї України, які були учасниками дводенного тренінгу «Впровадження інноваційних послуг для дітей як запорука розвитку їх творчого потенціалу». На базі «Бібліомістечка» організовано тренінгові навчання «Інноваційні послуги для дітей у храмі знань та інформації», а завідувачі міських бібліотек для дітей узяли участь у тренінгу «Інноваційна творчість бібліотекарів у контексті соціокультурної діяльності». Вперше бібліотека запровадила цикл тренінгів для батьків, вихователів та вчителів на тему «Виховання та розвиток дітей за допомогою інтерактивних ігор».

З метою розповсюдження досвіду бібліотеки із впровадження інноваційних форм роботи проведено ряд майстер-класів «Бібліомістечко» – майданчик для розвитку дітей» для колег із Львівської та Хмельницької обласних бібліотек для дітей, районних, міських, сільських та шкільних бібліотекарів нашої області.

Програми тренінгів та майстер-класів викликали велику зацікавленість усіх учасників. Актуальність тем, цікаві форми, теоретичний та практичний матеріали – все це сприяло створенню ділової, творчої атмосфери. Учасники висловили задоволення організацією заходів, зазначивши, що отриманні знання використають у своїй роботі з наймолодшими користувачами, особливо з малюками дошкільного віку, що сприяє залученню їх до користування бібліотекою та розвитку сімейного читання. На думку учасників,

захоплюючими та корисними виявились практичні заняття з використанням SMART-дошки та сенсорного монітора, логічні та рухливі ігри.

Вперше тренінги та майстер-класи в обласній бібліотеці для дітей були запроваджені у 2012 році, але зважаючи на те, що такі форми навчання не тільки ефективні, але й необхідні для організації продуктивної співпраці дітей, учителів, вихователів, батьків, ми продовжуємо застосовувати їх у своїй діяльності, додаючи цікаві елементи, які сприяють виявленню творчості та фантазії бібліотекарів.

З метою надання методичної допомоги, працівниками обласної бібліотеки для дітей здійснюються виїзди до районних та міських дитячих бібліотек. Фахівці книгозбірні виступали на семінарах-практикумах, організованих районними бібліотеками для працівників сільських та шкільних бібліотек: «Розвиток сімейного читання як один із аспектів формування майбутнього читача» (Теребовлянська ЦБД), «Роль і місце бібліотеки в умовах становлення громадянського суспільства» (Зборівська ЦБД).

На жаль, через брак фінансування немає можливості часто виїжджати на місця, тому для ознайомлення бібліотекарів області з новими нормативними документами та методичними матеріалами на сайті бібліотеки (www.odb.te.ua) створено розділ «Скарбничка методиста», який постійно поповнюється новою інформацією і містить рубрики: «Консультації», «Методичні поради», «Ділимося досвідом», «Поради шкільному бібліотекарю». Започатковано інтернет-проект «Дитяча бібліопланета Тернопілля» – путівник по бібліотеках для дітей, де подаються дані про всі центральні районні та міські бібліотеки для дітей нашої області, а також основні показники їхньої діяльності.

Крім того, бібліотекарям області постійно надаються індивідуальні консультації та практичні поради з питань удосконалення бібліотечного обслуговування дітей. Такою послугою можна скористатися не тільки під час відвідування книгозбірні, а й за допомогою віртуальної довідки «Запитай у бібліографа» та «Приймальня бібліотекаря», розміщених на сайті бібліотеки (www.odb.te.ua).

Протягом останніх років свій фаховий рівень активно підвищують і бібліотекарі обласної книгозбірні, беручи участь у різноманітних заходах: щорічній Всеукраїнській науково-практичній конференції директорів обласних бібліотек для дітей, курсах підвищення кваліфікації на базі Інституту післядипломної освіти НАКККІМ. Працівники нашої бібліотеки були учасниками багатьох тренінгів у містах Києві, Луганську, Івано-Франківську, Ужгороді, щорічних Всеукраїнських та регіональних «Ярмарках бібліотечних інновацій», організованих програмою «Бібліоміст».

Велика увага методичної служби обласної бібліотеки для дітей спрямована також на організацію та проведення щорічних всеукраїнських та регіональних творчих акцій: Всеукраїнського тижня дитячого читання, Всеукраїнського конкурсу «Найкращий читач України», Всеукраїнських соціологічних та моніторингових досліджень «Краща книга року», «Ефективність заходів до 200-річчя Т.Г. Шевченка», «Читаю я і вся моя сім'я», обласної акції «Літні читання» тощо.

З метою вивчення потреб та літературних уподобань наших відвідувачів працівниками бібліотеки проведено та узагальнено ряд соціологічних досліджень, анкетувань, опитувань, міні-досліджень, зокрема: експрес-інтерв'ю батьків молодших школярів «Бібліотека у дозвіллі вашої дитини», соціологічне дослідження «Бібліотека, книга, читання: орієнтація підлітків», анкетування молодших школярів «Улюблені майданчики «Бібліомістечка», анкетування бібліотекарів «Бібліотека – сім'я: шляхи до взаєморозуміння» тощо.

Обласна бібліотека для дітей проводить активну роботу зі створення методичних та довідково-інформаційних ресурсів. Кожного року фахівці обласної бібліотеки для

дітей видають 12–15 методичних та бібліографічних матеріалів: аналітично-статистичний огляд діяльності «Бібліотеки для дітей Тернопільщини: рік ...», методичні рекомендації з проведення Всеукраїнського тижня дитячого читання, методичні поради з відзначення Міжнародного дня захисту дітей, методичні поради з проведення «Літніх читань», календар «Знаменні і пам'ятні дати ... року», серія бібліографічних довідок «Наші славетні земляки», інформаційний список «Нові надходження з теорії та методики виховання», інформаційний список «Початкова освіта: навчання та виховання» та інші методико-бібліографічні матеріали, присвячені визначним подіям та ювілеям видатних людей.

Актуальність застосування ігор у бібліотечній діяльності з дітьми, а також досвід за провадження ігрових методик у роботу нашої бібліотеки спонукали нас до підготовки практичного посібника. В результаті фахівцями Тернопільської обласної бібліотеки для дітей видано навчальний посібник «Бібліомістечко – майданчик для розвитку дітей».

У посібнику представлено аналітичні, оглядові, практичні статті та матеріали, підготовлені фахівцями Тернопільської обласної бібліотеки для дітей та інших українських бібліотек для дітей, а також теоретико-методологічні поради, надані у статтях педагогів-науковців. Окремі ігрові методики та узагальнення досвіду зарубіжних країн розміщено з посиланнями на відкриті джерела в Інтернеті. Посібник проілюстровано фотографіями, зробленими під час заходів в рамках проекту «Бібліомістечко».

Активна робота працівників бібліотеки та тісна співпраця із засобами масової інформації дозволяє формувати позитивний імідж установи, інформувати громадськість міста про нові послуги, що безперечно привертає увагу громади до бібліотеки та сприяє збільшенню кількості відвідувачів книгозбірні.

Про роботу бібліотеки постійно інформують на обласному радіо, друкуються статті на сторінках місцевих газет «Вільне життя», «Свобода», велика кількість анонсів, оголошень, інформація про організовані заходи публікується в інтернет-газетах, транслюються відеосюжети на місцевих телеканалах TV-4, ТТБ, ІНТБ.

Значна увага в діяльності бібліотеки приділяється співпраці з різними установами та громадськими організаціями, загальноосвітніми, дошкільними закладами: обласним комунальним будинком для дітей шкільного віку, спеціалізованою школою-інтернатом для дітей із вадами слуху, музичною школою № 1, Профспілковою школою мистецтв, Центром дитячої та юнацької творчості, музичним училищем ім. Соломії Крушельницької, обласною організацією Національної спілки письменників України, Тернопільським академічним драматичним театром ім. Т.Г. Шевченка, Головним управлінням юстиції у Тернопільській області, Службою у справах неповнолітніх та дітей Тернопільської міської ради, кримінальною міліцією в місті Тернополі, молодіжним центром «Довіра» Тернопільської обласної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді, місцевими видавництвами «Навчальна книга – «Богдан», «Джура», «Підручники і посібники», Обласною організацією Товариства Червоного Хреста, Центром здоров'я тощо. Працівники бібліотеки щиро вдячні усім нашим партнерам за підтримку і розуміння.

Рекламна діяльність бібліотеки – один із найважливіших засобів формування іміджу установи, популяризації її послуг серед громади та залучення нових користувачів.

Однією з цікавих форм популяризації книги, читання та інших послуг серед місцевої громади є бібліотечні флешмоби. Такі заходи під гаслом «Читати – це модно! Читати – це круто! Приєднуйся!» книгозбірня періодично організовує на Театральному майдані міста. Бібліотекарі разом із дітьми на лавках читають книжки, пропонують їх перехожим, ровесникам, запрошують до бібліотеки, читачі діляться враженнями від перебування у бібліотеці, а потім із гаслом «Читати – це круто! Приєднуйся!» вирушають до бібліотеки.

З метою ознайомлення користувачів з асортиментом послуг, які надає бібліотека, щороку працівники книгозбірні проводять близько 40 екскурсій для читачів-дітей, студентів Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, студентів Тербовлянського вищого училища культури.

Працівники бібліотеки активно працюють над створенням та розповсюдженням друкованої рекламної продукції: буклетів, візитівок, оголошень, прес-релізів, запрошень, пам'яток читача тощо.

Тернопільська обласна бібліотека для дітей активно працює над створенням позитивного іміджу в інформаційному суспільстві через сайт бібліотеки (<http://odb.te.ua>). З цією метою протягом року на сайті книгозбірні розміщується понад 100 інформаційних повідомлень про проведені заходи, наповнюються рубрики «Книга тижня», «Радимо прочитати», «Нові надходження», «Видавнича діяльність», «Письменники-ювіляри». У розділі «Автор дарує книгу» розміщено інформацію про 85 авторів, що подарували свої книги з автографами та побажаннями бібліотеці. Великою популярністю серед відвідувачів сайту користується інтернет-проект «Літературна карта Тернопілля» (<http://odb.te.ua/?тепи=ip^o&iс!-923>), який знайомить з біографіями та творчістю письменників – вихідців з нашого краю. Що сайт цікавий нашим відвідувачам, свідчить те, що у 2012 році його відвідали 191 758 користувачів, а у 2014 році ця цифра становила 255 000.

Крім того, створено окремий сайт проекту «Бібліомістечко» (<http://bibliomistechko.te.ua>), який інформує користувачів про усі цікаві події, що відбуваються на ігрових майданчиках книгозбірні.

Бібліотека є активним користувачем соціальних мереж. Створено і функціонує інформаційний блог естетичного відділу «Багатобарвний світ мистецтва» (<http://art-department.blogstor.com>), який відображає мистецьке життя краю, інформує про творчі акції бібліотеки. Бібліотека має свої сторінки у соціальних мережах Фейсбук, Однокласники, Твітер, ВКонтакте. З метою популяризації послуг створено ряд мультимедійних презентацій та відеороликів, розміщених на сайті, блогах бібліотеки, у YouTube.

Щоб справити враження на сучасного читача, потрібні нестандартні зміст і форми роботи, нове бачення, розуміння значення нової лексики, нові способи комунікації, здатність бібліотекаря передбачати читачькі потреби.

Запровадження інновацій вимагає високого рівня як професійної підготовки працівників, так і відповідальності за результати впровадження цих форм у діяльність бібліотеки. Працівники нашої книгозбірні чітко усвідомлюють, що сьогодні інновації є невід'ємною частиною бібліотечного життя, вони допомагають нам стати конкурентоздатними, адже тільки завдяки постійному пошуку бібліотека не загубить свого іміджу, а завжди буде залишатися втіленням нового, незнамого і креативного.

Список джерел:

1. «Бібліомістечко» – майданчик для розвитку дітей : інтерактивні методики роботи у бібліотеці для дітей / Терноп. обл. б-ка для дітей ; упоряд. М. Д. Колопенюк, Н. А. Чайківська. – Тернопіль, 2013. – 140 с.
2. Звіт про роботу Тернопільської обласної бібліотеки для дітей за 2014 рік / Терноп. обл. б-ка для дітей ; підгот. Н. А. Чайківська. – Тернопіль, 2015. – 46 с.
3. Тернопільська обласна бібліотека для дітей : 75 років / Терноп. обл. б-ка для дітей ; упоряд. Н. А. Чайківська ; авт. вступ. ст. Н. С. Новіцька ; ред. У. Т. Пилипчук. – Тернопіль, 2015. – 47 с. : фотогр.

Ольга Петренко,
завідувач науково-дослідного відділу
НБУ для дітей

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК У 60-90-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Зі становленням мережі дитячих бібліотек в Україні в 60-ті роки ХХ ст. основними центрами науково-дослідної роботи та експериментальної роботи з проблем дитячого читання і бібліотечного обслуговування стають обласні бібліотеки для дітей (ОДБ). У цей час бібліотекознавцями розробляється методологія вивчення читачів та їхніх інтересів, на яких і базувалася дослідницька робота ОДБ. Ця функція вперше регламентується в «Положенні про державну обласну бібліотеку для дітей Української РСР», затвердженого Міністерством культури Української РСР 5 квітня 1962 р. [5]. Обласна бібліотека для дітей бере участь у розробці теоретичних питань бібліотечної роботи з дітьми і бібліографії дитячої літератури. Усі обласні бібліотеки для дітей розробили плани науково-дослідної роботи, теми досліджень яких були спрямовані на розвиток і удосконалення керівництва читанням дітей з урахуванням психології їхніх вікових особливостей, але носили ідеологічний характер. Оскільки працівники дитячих бібліотек не мали певного досвіду наукової роботи, дослідження початку 60-х років були безсистемними. І тільки з появою сектору організації бібліотечної роботи з дітьми при Державній республіканській бібліотеці УРСР ім. КППС з'явилися певні спроби скоординувати і систематизувати науково-дослідну роботу цих бібліотек на основі зведеного планування наукових досліджень обласних бібліотек. Але знову ж не всі обласні бібліотеки для дітей впоралися із цим завданням [5].

Лише зі створенням у 1967 р. Державної республіканської бібліотеки для дітей як республіканського науково-методичного центру з проблем дитячої книги та дитячого читання, дослідницьку діяльність ОДБ було систематизовано і направлено на удосконалення бібліотечного обслуговування дітей.

З перших днів спеціальна група з науково-дослідної роботи при науково-методичному відділі бібліотеки включилася у виконання «Зведеного плану науково-дослідної роботи бібліотек на 1967-1970 рр.». А наступним етапом розширення й конкретизації науково-дослідної роботи була розробка й виконання «Перспективного плану науково-дослідної, науково-методичної та науково-бібліографічної роботи республіканської та обласних бібліотек для дітей на 1971-1975 рр.» [1]. Таким чином, наукові дослідження з одного боку отримали належну координацію, а з іншого – наблизилися до практики бібліотечної роботи з дітьми. Як результат – наукове дослідження «Вивчення стану книжкових фондів та організації комплектування бібліотек для дітей» Державної республіканської бібліотеки для дітей 1967-1969 рр., яке показало дійсний стан книжкових фондів дитячих бібліотек України і сприяло розробці цілої низки заходів, спрямованих на комплектування книжкових фондів дитячої бібліотеки. Зокрема, у 1969 р. у м. Суми на базі обласної бібліотеки для дітей за результатами дослідження було проведено республіканську науково-практичну конференцію «Формування та впровадженню книжкових фондів – наукову основу». Науково-практичні конференції з даної тематики відбулися в містах Миколаєві та Херсоні, а Львівська та Закарпатська ОДБ провели міжобласну науково-практичну конференцію з питань поліпшення формування та використання книжкових фондів дитячих бібліотек.

Ефективність впровадження результатів наукового дослідження досить показова – значно зросли показники книгозабезпеченості та кількості читачів. Показники книгозабезпеченості обласних бібліотек для дітей становив 17,0; міських – 9,4; районних – 13,4 [2].

Розвитку діяльності мережі дитячих бібліотек у 70-х роках сприяло республіканське наукове дослідження «Запити та інтереси дітей у галузі книги і читання, їх формування і задоволення в умовах сучасного села» в рамках всесоюзного дослідження «Книга та читання в житті радянського села». Дослідження здійснювала Державна республіканська бібліотека для дітей на базі сільських бібліотек (по одній від кожної області). В процесі дослідження вивчався взаємозв'язок різних засобів масової інформації і пропаганди, що формують читацькі інтереси дітей села. Розглядалися структура вільного часу дітей і місце в ньому читання і бібліотеки. Визначалася роль сім'ї, школи, середовища ровесників у виборі книг для читання. Особлива увага приділялася ролі бібліотек у задоволенні читацьких запитів та визначенні можливостей поліпшення бібліотечного обслуговування дітей на селі. Результати дослідження сприяли удосконаленню бібліотечного обслуговування дітей у селі та були враховані при централізації бібліотечної системи в Україні.

Перші науково-дослідницькі розвідки 1960-1975 рр. довели, що бібліотечна робота з дітьми повинна ґрунтуватися на комплексному підході щодо популяризації книги та її пропаганди, а визначаючи основні теми, форми і методи індивідуальної та масової роботи, необхідно враховувати вікові особливості читачів (згідно класифікації ВОЗ), їхні запити та читацькі інтереси, рівень підготовки, розвитку та ін.

З роками досить інтенсивно розвивалися теоретичні основи бібліотечної науки в Україні, які збагатили методологічну, теоретичну, джерельну бази українського бібліотекознавства. І хоча у трактовці методології і принципів радянського бібліотекознавства науковці дотримувалися прийнятих на той час ідеологічних постулатів, проте в їхніх працях надавалися і надзвичайно корисні знання: як складати програму дослідження, відбирати об'єкти, працювати з документами, проводити наукові спостереження, експеримент, опитування, анкетування, інтерв'ю, узагальнювати і аналізувати матеріали дослідження тощо. Дослідницька робота стає невід'ємною частиною кожної ОДБ, розширюється тематика досліджень, підвищується рівень їхньої організації. Увага зосереджується на формуванні системи впровадження результатів у практику роботи бібліотек. Прикладом такої діяльності дитячих бібліотек може бути система впровадження результатів наукового дослідження «Підвищення рівня пропаганди літератури серед учнів 5-8 кл. на допомогу вивченню природознавчих наук», яке здійснила ДРБ для дітей ім. Ленінського комсомолу у 80-х роках. Ця робота проводилася відповідно до зведеного плану впровадження результатів бібліотекознавчих досліджень у практику бібліотек та інститутів культури системи Міністерства культури УРСР на 1984-1985 рр. та організаційного плану впровадження результатів дослідження «Підвищення рівня пропаганди літератури серед учнів 5-8 кл. на допомогу вивчення природознавчих наук на 1985-1988 рр.» [4].

У період демократичних змін у країні (1985-1991 рр.) практики і науковці бібліотечної галузі замислилися над переглядом принципів функціонування бібліотек. Перед бібліотечною науковою спільнотою постало завдання дослідити зміни у характері читання і читацьких очікуваннях, інтегративні тенденції читання, спільності й відмінності інтересів читачів різних вікових груп та соціальних категорій, які впливають на читання.

На розвиток і поживлення науково-дослідної роботи дитячих бібліотек у наступні десятиліття суттєво вплинуло відродження науки соціології та психології читання. У провідних дитячих бібліотеках України для дітей були створені соціологічні служби, відділи чи сектори науково-дослідної роботи, які значною мірою підвищували рівень соціологічної культури бібліотечних працівників, зміцнювали міжвідомчі зв'язки бібліотек. Завдяки використанню соціологічних методів читацький портрет різних груп респондентів став усе більше співвідноситися із їхнім культурним статусом, особливостями і культурою читання, соціальним оточенням тощо.

Предметом досліджень соціологічних служб дитячих бібліотек були такі актуальні питання, як: роль і місце дитячої бібліотеки в суспільстві, її провідні функції та послуги, що надавалися користувачам, мотиви звернення читачів до бібліотеки, ставлення читачів-дітей та членів їхніх сімей до книги, читання, дитячої бібліотеки, її вплив на формування у дітей та підлітків усвідомленої потреби в читанні, вивченні тенденцій дитячого читання.

В цей час були проведені такі всеукраїнські соціологічні дослідження: «Читацькі інтереси та попит на українську художню літературу в бібліотеках республіки» (1988-1992 рр.), «Проблема підвищення соціального престижу бібліотеки для дітей в сучасних умовах» (1991), «Читацькі запити дітей та підлітків і стан їх задоволення в ЦБС України» (1991). Аналіз отриманих даних засвідчив важливість діяльності бібліотек для дітей як одного з найбільш доступних і гарантованих джерел задоволення читацьких потреб читачів на книгу та інформацію. Дослідження підтвердили також дисбаланс між реальними запитами читачів-дітей на книгу і можливостями бібліотек ЦБС у їх задоволенні [4]. Існуючий на той час склад бібліотечних фондів, слабка матеріально-технічна база значної частини бібліотек не дозволяли здійснювати повноцінне бібліотечне обслуговування дітей. Основною турботою бібліотек було створення максимально повних зібрань для задоволення потреб дитячого населення в національній книзі [3].

Отримана об'єктивна інформація в ході конкретних соціологічних досліджень стала важливим засобом управління бібліотеками для дітей, розробки кваліфікованих рекомендацій щодо удосконалення діяльності бібліотек для дітей, визначення економічної ефективності нового механізму їхнього господарювання, які вимагала на той час перебудова суспільного життя країни.

Отже, науково-дослідна робота дитячих бібліотек стала елементом роботи, яка сприяє фундаментальному підходу до організації бібліотечного обслуговування дітей. Еволюція бібліотекознавчої думки свідчить, що наукові дослідження завжди спрямовані на вироблення та впорядкування нових знань. Вони й стали основою якісного ефективного розвитку дитячих бібліотек у країні у ХХ ст. І це встановлено науковим дослідженням, що висвітлено в колективній монографії «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець ХІХ-ХХ ст.)» [2].

Список джерел:

1. Душенчук Н. Г. Науково-дослідна робота бібліотек України (1960-1975 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; Н. Г. Душенчук, С. О. Чачко. – Київ : [б. в.], 2004. – 72 с.
2. Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець ХІХ-ХХ ст.) : монографія / Нац. б-ка України для дітей ; А. І. Гордієнко, А. С. Кобзаренко (керівники авт. кол.) ; наук. ред. Л. П. Каліберда, Н. О. Новікова. – Київ : Ліра-К, 2015. – 592 с.
3. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1960-1974 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. Л. П. Каліберда. – Київ : [б. в.], 2007. – 76 с.
4. Науково-дослідна робота дитячих бібліотек України (1976-1991 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; авт. дослідж. Н. Г. Душенчук, О. Б. Петренко. – Київ : [б. в.], 2009. – 32 с.
5. Погребняк Г. І. Організаційно-методична діяльність бібліотек України для дітей (1946-1976 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; Г. І. Погребняк ; наук. ред. В. С. Бабич. – Київ : [б. в.], 2005. – 64 с.

Тетяна Палій,
*директор Одеської обласної
бібліотеки для дітей*

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ НА ОДЕЩИНІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Мережа спеціалізованих бібліотек для дітей Одещини, підпорядкованих Міністерству культури України є складовою частиною бібліотечної системи країни.

Створення мережі дитячих бібліотек області тісно пов'язана з історією створення Одеської області. Одеська область була створена 27 лютого 1932 року. Хоча формування її за радянських часів почалося ще в 1919 році, коли величезна за територією Херсонська губернія була розділена на Одеську і Херсонську. В 1932 році до складу області відносилися і такі міста як Кіровоград, Херсон і Миколаїв. А надалі, коротко, історія Одещини представлена таким чином: у 1937 році 29 її районів та три міста формують Миколаївську область, а в 1939 році 10 районів відходять до Кіровоградської області. В 1956 році одну з найменших за територією областей – Ізмаїльську було розформовано, а її територію приєднано до Одещини. Ось так вона і формувалася – наша сучасна Одещина, чудовий край моря і степу між могутніми течіями Бугу, Дністра та Дунаю. Це найбільша область України: – багатонаціональна, адже тут проживають представники 110 етносів, частина з яких (болгари, молдовани, гагаузи, росіяни) проживають компактними поселеннями; довжина її кордону становить 1234 км, у тому числі 268 км по Чорному морю; тут зосереджено 75% морського господарства України, в тому числі 8 морських портів.

У бібліотечному відношенні Одещина також, безумовно, є однією з найцікавіших областей України. Адже ще в дорадянські часи вона була визначним регіональним культурним центром Причорноморського краю, значним центром книгодрукування на півдні країни, поступаючись у цій справі лише трьом містам: Петербургу, Москві та Варшаві. Якщо на межі століть у місті нараховувалося кілька десятків друкарень, то до 1917 року їх було майже 160. Кількість виданих книжок наростала великими темпами.

Розвиток мережі бібліотечних установ зумовив стрімке зростання інтересу до книги. Більш демократичним стає контингент їх відвідувачів. Відомий бібліограф М.О. Рубакін писав із цього приводу, що в ці бібліотеки, створені для чистої публіки, з кожним роком проходить усе більше і більше читачів одного сорту, читачів із народу. У першу чергу ці процеси стосувалися Одеси. Книжковий фонд бібліотек міста був достатнім, аби задовольнити потреби найвибагливіших читачів.

У 1914 році в Одесі було 68 бібліотек різного профілю: наукові, громадські, навчальних закладів, релігійних організацій тощо. При комплектуванні їхніх фондів обов'язково мала враховуватися думка Міністерства внутрішніх справ і народної освіти з приводу ідейної спрямованості літератури. Великою популярністю користувалася Миська публічна бібліотека, заснована ще в 1830 р. [2].

Бібліотечне обслуговування дітей здійснювали бібліотеки «Детский мир», «Юный читатель», перша дитяча бібліотека ім. Н.Ф. Литвицького. Провідне місце серед бібліотек, які обслуговували дітей і доросле населення, були перша, друга та третя безкоштовні народні читальні міста. В звіті Одеської міської управи за 1905 рік зазначається, що в лютому 1891 року відбулося відкриття першої безкоштовної народної читальні, приміщення якої було збудовано за кошти голови міської управи Г.Г. Маразлі (сьогодні це Центральна міська бібліотека ім. І.Я. Франка). Відкриття читальні було урочистим.

Читальня була зручною як для відвідувачів, так і для бібліотекарів, приміщення гарно освітлювалося, опалювалося, мало вентиляційні засоби. Книги розміщувались у двох великих шафах. Це була різножанрова література: науково-популярна, природнича, художня. За чотирма довгими столами було 70 місць для читання [7].

Святкуючи п'ятиріччя читальні, «Одесский листок» у 1896 році повідомляв, що вона утримувалась за рахунок міста, щорічно на її утримання виділялося 4195 карбованців. За 5 років до читальні записалося понад 23 тисяч читачів, яким було видано 438475 книг при фонді всього в 3181 назву. Читальню відвідували всі бажаючі, але «главный контингент составляли лица в возрасте до 15 лет». На той час цю бібліотеку називали «детской читальней» [5].

У жовтні 1899 року було відкрито другу читальню, яка була розрахована на 100 осіб. 70% її читачів становили діти. А через півроку в 1900 році з дозволу Головного управління у справах друку було відкрито третю читальню, відкриття якої було присвячено 100-річчю від дня народження О.С. Пушкіна. Цю бібліотеку, як і перші дві, активно відвідували читачі. Кількість щоденних відвідувань складала понад 150 осіб, а у вихідні дні понад 300. Щорічно читальня обслуговувала понад 6 тисяч дітей і підлітків [9].

Змістовну культурно-просвітницьку роботу в Одесі проводила Громадська бібліотека і читальня, заснована в 1905 році. Відвідування читальні було безкоштовним, а користування книгами вдома коштувало 15 коп. за одну книгу, за дві – 25 коп. У 1913 році при бібліотеці була організована комісія з дитячого читання. Для консультативної допомоги читачам тут організовувалися виставки книг, друкувалися методичні посібники і покажчики [4].

У 1914 році в місті функціонувало 14 приватних бібліотек. Три міські безкоштовні бібліотеки утримувалися за рахунок місцевого бюджету. Крім того, в Одесі було багато солідних власних бібліотек. Виникнення бібліотек спостерігалось і в сільській місцевості.

Більш активний розвиток мережі бібліотек спостерігається у 19–20 роки минулого століття. В ці часи була проведена реєстрація та націоналізація всіх бібліотек. Наступним кроком стало видання спеціального директивного документа за яким з березня 1922 року забезпечувалося безкоштовне користування книгою для читачів усіх масових бібліотек [10].

У звітах Одеського повітового відділу за 1920–1921 роки зазначається, що в повіті ведеться активна робота по відкриттю сільських бібліотек, підготовці бібліотечних кадрів, укріпленню матеріальної бази. Було направлено в бібліотеки інструкцію з питань підбору літератури для дитячого читання, надруковано каталог дитячої літератури. Кількість бібліотек зростала і на кінець 1921 року їх уже функціонувало 60.

У документах обласного архіву збереглися матеріали, які свідчать про те, що в Одесі в 1923 році було створено товариство сприяння дитячим бібліотекам. Товариство мало фонд дитячої літератури та обслуговувало понад тисячу юних читачів.

У 1920 році була відкрита Одеська центральна міська бібліотека, при якій створено дитячий відділ із книжковим фондом понад 5000 книг [4]. У 1926 році ця бібліотека перетворена в центральну окружну робітничо-селянську бібліотеку на дитячий відділ якої покладена функція надання практичної допомоги бібліотекам, що обслуговують дітей. Працівники цього відділу складали списки дитячої літератури та відправляли їх в районні бібліотеки, брали участь у створенні бібліотечних пересувок у приміських селах, вели активну роботу з дітьми, виїздили в райони з наданням практичної допомоги сільським бібліотекам.

На Одещині в 1924 році розпочався процес зі здійсненні плану щодо всеобучу дітей. Підключившись до цього процесу, бібліотеки значно розширили зв'язок зі школами,

активно допомагали вчителям. У 1927 році при 63 центральних, окружних та районних бібліотеках були створені фонди дитячої літератури [2].

В бюлетенях Одеського міського бібліотечного об'єднання і Центральної повітової бібліотеки за 1924-1926 роки висвітлюється роль дитячої секції з надання практичної допомоги бібліотекам різних відомств. Вона керувала дитячим читанням, організовувала різноманітні семінари, конференції, вивчала та узагальнювала досвід роботи бібліотек з дітьми, займалась підготовкою бібліотечних кадрів [3,4].

Дитяча секція анотувала нові дитячі книги, видавала списки книг для дітей, складала тематичні каталоги, переглядала рукописи дитячих книг.

На час створення Одеської області в 1932 році в містах і районах було завершено роботу зі створення державної бібліотечної мережі, яка об'єднала майже 900 бібліотек різних типів із книжковим фондом понад 3 млн книг. Із 390 масових бібліотек, 129 мали свій фонд дитячої літератури. Крім того, в області функціонували 334 шкільні бібліотеки з книжковим фондом до 1,5 млн книг [2, 6]. За даними звітів всіма масовими бібліотеками в 1933 році користувалися понад 100 тис. дітей.

Роль дитячого відділу окружної бібліотеки зростала з кожним роком і в 1934 році він став основою для створення Центральної дитячої бібліотеки з функцією обласного методичного центру. За наказом Народного комісаріату освіти № 208 – 1/Х11-33 р. вона була перетворена на обласну дитячу бібліотеку [2, 13].

У 1940 році бібліотекою було видано перший бюлетень, в якому висвітлювався досвід роботи 9-ї районної бібліотеки м. Одеси з каталогами, шкільної бібліотеки 3-ї залізничної загальноосвітньої школи, 5-ї районної бібліотеки по роботі з бібліотечним активом [2].

У 1941 році, в період німецької окупації, фонд обласної бібліотеки було передано до обласної бібліотеки для дорослих.

У 1944 році, після звільнення території області від німецьких загарбників, почалася робота з відбудови всього зруйнованого, в тому числі і в бібліотечній галузі. Вже наприкінці 1944 року в містах і районах було відновлено роботу 120 бібліотек із книжковим фондом майже 400 тисяч книг.

Після створення у серпні 1945 року республіканського комітету у справах культосвітніх закладів та його відділів при облвиконкомах, в області була розгорнута робота з рестрації та відкриття бібліотек.

Протягом 1945 – 1947 років в Одесі було відновлено роботу районних дитячих бібліотек №№ 8, 9, 10, 11; у районних центрах Ананьїв, Березівка, Іванівка, Роздільна відкриті районні дитячі бібліотеки. За ці роки в області було зареєстровано 409 бібліотек із книжковим фондом понад 3,5 млн книг [2].

28 січня 1946 року за пропозицією відділу у справах культурно-просвітницьких закладів Одеський облвиконком прийняв рішення № 103 «Про організацію Одеської державної бібліотеки для дітей та юнацтва імені Н.К. Крупської». З цього часу бібліотека активно включилася в роботу, стала центром із питань бібліотечного обслуговування дітей та молоді, проводила семінари, стажування сільських бібліотекарів, вивчала та узагальнювала передовий досвід бібліотек області, готувала і розповсюджувала серед бібліотек методичні поради з актуальних тем того часу. В 50-60 роки проводилася активна робота зі створення кімнат юного читача при сільських бібліотеках, у великих селах створювалися самостійні дитячі бібліотеки [1].

За статистичними даними 2014 року мережа бібліотек для дітей Одеської області складається з 80 дитячих бібліотек – це обласна дитяча бібліотека, 28 міських, 26 районних та 25 сільських дитячих бібліотек. 79 дитячих бібліотек входять до складу ЦБС, 24 з них це 2 самостійні централізовані системи (Одеська – 19 та Ізмаїльська – 5).

Видатний американський письменник Рей Бредбері в одному зі звернень до своїх читачів сказав, що сьогодні не треба спалювати книжки, щоб знищити культуру. Для цього достатньо дозволити людям їх не читати. Дитячі бібліотеки докладають багато зусиль для того, щоб не дозволити дітям не читати. І дуже сподіваються на допомогу в цьому дорослих, яким не байдуже майбутнє.

Список джерел:

1. Касьяненко Е. Политехническое обучение и библиотека / Е. П. Касьяненко // Сокровищница культуры : сб. ст. / Одесская гос. науч. б-ка им. А. М. Горького ; ред. В. В. Загоруйко. – Вып. 2. – Одесса, 1958. – С. 90-100.
2. Культосвітні заклади по Одеській області : табл. 157 // Культурне будівництво в Українській РСР : стат. довід. / ред.: Ф. А. Редько, В. А. Рябічко ; уклад.: С. С. Діброва, М. Г. Шабанова. – Київ, 1940. – С. 138-139.
3. Новое библиотечное объединение г. Одессы // Бюллетень Одесской Центральной губернской библиотеки. – Одесса, 1924. – Вып. 6-8. – С. 56.
4. Отчет о работе секции по детскому чтению // Бюллетень Одесской Центральной губернской библиотеки. – Одесса, 1924. – Вып. 1. – С. 9-21.
5. Очерк деятельности детской читальни за 1915-1916. – Одесса, 1916. – С. 8.
6. Поляк Б. 5-а Миська Бібліотека в Одесі / Б. Поляк. // Записки Українського бібліотечного товариства в Одесі. – Одеса, 1929. – Ч. 2-3. – С. 146-150.
7. Третья городская бесплатная народная читальня имени А. С. Пушкина (Год шестой) // Отчет Одесской городской управы за 1905. – Одесса, [1905]. – С. 210-220.
8. Дубовий В. Разом з батьками : для дітей і про дітей / В. Дубовий // Соц. культура. – 1969. – № 9. – С. 18.
9. Коган Л. Библиотечная жизнь Одессы до и после Октября / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1927. – № 10. – С. 51-62.
10. Коган Л. По сети. Библиотечное дело в Одесской губернии / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1925. – № 8. – С. 42-79.
11. Панова А. Растим актив читателей / А. Панова, Т. Федорова // Библиотекарь. – 1968. – № 8. – С. 34-37.
12. Черногуз В. Світоч знань і мудрості людської : Одеській обласній бібліотеці для дітей ім. Н. К. Крупської – 50 / В. Черногуз // Соц. культура. – 1985. – № 12. – С. 16-17.

Лариса Рибка,
заступник директора Наукової бібліотеки КНУКіМ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ РІЗНОВІКОВИХ ГРУП КОРИСТУВАЧІВ

Читацька культура – це складова частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність із метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту.

Серед причин, що спричинили розвиток негативної тенденції розвитку читання, можна виділити такі чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру, як зниження економічного та морально-культурного рівня життя нашого суспільства; засилля масмедійної культури; захоплення сучасної молоді комп'ютерними технологіями та Інтернетом; перевантаження навчальних програм, а звідси брак в учнів вільного часу для читання; відсутність комплексної програми розвитку читацької культури особистості.

На сьогоднішній день, коли в більшості країн світу робиться так багато для побудови суспільства знань, необхідна зміна погляду на читання і тісно пов'язану з ним інформаційну культуру: це завдання державного значення, необхідно також створення спеціальних інститутів, які будуть займатися проблемою читання в державному масштабі.

Лідерами та ініціаторами нових підходів у підтримці читання дітей, підлітків та юнацтва, створення нових програм і методик для навчання юних основам читацької грамотності, виступає низка організацій. Їхні завданнями на найближчий час:

- сприяння підвищенню професійного рівня, вдосконалення фахівців усіх галузей, пов'язаних із читанням, книгою, грамотністю;
- пропаганда читання та освіти;
- встановлення й зміцнення зв'язків з організаціями, що мають інтерес до читання або пов'язаних із читанням, включаючи державні й недержавні, громадські та комерційні;
- забезпечення підтримки тих ініціатив і програм, які можуть сприяти поліпшенню якості освіти по всьому світі.

Для досягнення своїх цілей необхідно, щоб держава та її політика розвитку інформаційної культури сприяла поширенню читання, розробляла та реалізувала державні та авторські програми, розробляла і апробувала нові методики, технології, навчальну документацію (програми, навчальні плани, переліки навчальної літератури і т.д.); організовувала курси підвищення кваліфікації викладачів, учителів, вихователів дитячих садів, бібліотекарів і фахівців будь-яких інших спеціальностей, пов'язаних із читанням; сприяла проведенню досліджень у всіх областях, пов'язаних із читанням; сприяла створенню програм, спрямованих на формування читацької потреби і розвиток читацької культури, любові до читання, підвищення якості читання, академічної та функціональної грамотності; проводила конкурси та інші акції, що привертають увагу до читання; співпрацювала з аналогічними асоціаціями, товариствами, інститутами зарубіжних країн та ін.

Мета сучасного суспільства – виростити всебічно розвинену, інформовану людину, якій жити і працювати у XXI столітті. І ні в кого не викликає сумніву той факт, що бібліотека є сьогодні життєво важливим компонентом освіти і виховання. Формування культури читання та інформаційної культури буде успішним лише тоді, коли ця проблема хвилюватиме не лише педагогічний колектив школи, бібліотекарів та працівників навчальних закладів, а й державу.

Валентина Чіка,
*директор Закарпатської обласної
бібліотеки для дітей та юнацтва*

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА – ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ІЗ ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК У РЕГІОНІ

У статті висвітлено діяльність методичної служби Закарпатської ОДЮБ протягом останніх років. Розглянуто основні напрями організаційно-методичної роботи.

Ключові слова: бібліотеки для дітей, методичний центр, методична робота, бібліотечні працівники, видання, соціологічні дослідження.

Як методичний, консультаційний центр Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва (ЗОДЮБ) здійснює організаційно-методичне забезпечення бібліотек області, що обслуговують дітей та користувачів юнацького віку. Мережа спеціалізованих дитячих бібліотек області становить 19 книгозбірень і протягом останніх років залишається без змін. Переформатування ролі та призначення бібліотек для дітей спонукають до пошуку нових моделей розвитку, щоб забезпечити їхню життєздатність та конкурентоспроможність як необхідних місцевим громадам соціальних інститутів.

Серед основних напрямів організаційно-методичної роботи ЗОДЮБ можна виділити такі: статистична та аналітична оцінка діяльності бібліотек області, що обслуговують дітей та юнацтво; експертно-діагностичні обстеження; моніторинг ресурсного і творчого потенціалу бібліотек для дітей; удосконалення системи підвищення професійної компетентності бібліотечного персоналу; створення методико-бібліографічних продуктів; консультаційні послуги; проведення соціологічних вивчень та досліджень; сприяння розвитку функціонування бібліотек для дітей у регіоні.

В області діє об'єднана науково-методична рада, до складу якої входять представники ЗОДЮБ. Вона є постійно діючим дорадчим органом, її головною метою є забезпечення організації ефективної роботи бібліотек області, сприяння якісному обслуговуванню населення, впровадження сучасних технологій, нових форм і методів у практику роботи бібліотечних установ й покликана формувати регіональну бібліотечну політику.

Здійснюючи одну з головних функцій методичної роботи – аналітичну, – щорічно вивчається звітньо-планова документація та статистичні дані бібліотек регіону, які обслуговують дітей та юнацтво. Це дає можливість аналізувати діяльність бібліотек із різних аспектів, робити порівняння, відповідні висновки та оцінки, здійснювати прогнозування щодо подальшої діяльності. Починаючи з 2008 року, обласною бібліотекою для дітей та юнацтва видається щорічний інформаційний бюлетень «Бібліотеки Закарпаття для дітей та юнацтва: цифри і факти». Дане видання містить статистичний та аналітичний підсумок діяльності бібліотек області за рік. Відстежується динаміка основних показників діяльності бібліотек: формування бібліотечних фондів, кількість користувачів-дітей, кількість відвідування книгозбірень та масових заходів, читаність, стан матеріально-технічної бази бібліотек для дітей, довідково-бібліографічне обслуговування, бібліотечний персонал тощо. Інформація подається у вигляді кольорових графіків та діаграм, представлені фото й опис найцікавіших подій та заходів, що відбувалися протягом звітного року в книгозбірнях для дітей та підлітків регіону. З 2013 року до видання ввійшли зведені статистичні таблиці «Основні показники роботи бібліотек для дітей області», які заповненні на основі даних річних звітів (форма № 6-НК).

Спільно з Закарпатською ОУНБ ім. Ф. Потушняка готується щорічне видання «Бібліотеки Закарпаття в дзеркалі статистики. Рік___», у якому подається статистичний аналіз діяльності всіх бібліотек області, що обслуговують дітей та юнацтво (в т.ч. бібліотек-філій), за рік. Кількісні показники подаються у понад 30-ти таблицях, які детально характеризують роботу бібліотек області.

Діяльність бібліотек для дітей області аналізується й за результатами експертно-діагностичних обстежень, які дають змогу відстежити динаміку змін у діяльності бібліотек та виробити стратегію подальшого розвитку. Згідно розробленого графіку щорічно охоплюється 4–5 ЦБС області. Під час відвідування бібліотек фахівцями обласного методичного центру вивчаються умови функціонування дитячих бібліотечних закладів, виявляються проблемні питання, причини їх виникнення, надаються детальні рекомендації щодо шляхів їх усунення, вивчається позитивний досвід роботи, інновації. Висновки щодо проведеної роботи обов'язково повідомляються керівництву місцевих органів влади. Через рік проводиться моніторинг здійснення дій щодо покращення роботи, виконання рекомендацій щодо усунення недоліків.

Посиленню методичного впливу сприяють тематичні виїзди на місця з конкретних напрямів роботи. З метою надання консультативної та практичної допомоги з різних актуальних питань протягом року здійснюється близько 20–30 виїздів.

Допомогти кожному працівникові розкрити свої творчі здібності, підвищити рівень професіоналізму – одне з важливіших завдань методичної служби ЗОДЮБ. Із цією метою використовуються як традиційні, так і нові інтерактивні форми роботи, різноманітні заходи для розширення світогляду бібліотечних працівників дитячих книгозбірень області: семінари, тренінги, практикуми, «акваріуми», творчі лабораторії, мультимедійні презентації, інновації. Питання, які розглядаються, завжди актуальні за змістом, допомагають вирішити нагальні проблеми практичної роботи: «Бібліотека для дітей у соціокультурному просторі регіону», «Стратегія розвитку та пріоритети діяльності бібліотек, що обслуговують дітей», «Бібліотека та освіта: взаємодія та шляхи інтеграції», «Бібліотечні фонди для дітей: проблеми сьогодення, перспективи майбутнього», «Нові можливості та пріоритети бібліотек для дітей в умовах інформаційного суспільства».

Провідні фахівці бібліотеки систематично беруть участь у проведенні обласних курсів підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, районних (міських) семінарах бібліотечних працівників, що організовують та проводять районні (міські) бібліотеки для дітей області.

З метою підвищення ефективності діяльності районних та міських ЦБС, відповідно до плану роботи управління культури ОДА, ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка та ЗОДЮБ є організаторами проведення щорічної обласної школи керівника для директорів та їхніх заступників із роботи з дітьми. Приділяється увага питанням кадрової політики, маркетингової діяльності, підвищенню рівня сучасного управлінського мислення, застосуванню адвокатських заходів тощо.

Не залишаються поза увагою і шкільні бібліотечні працівники області. ЗОДЮБ тісно співпрацює з Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти. На базі бібліотеки відбуваються заняття обласних курсів підвищення кваліфікації шкільних бібліотечарів, яким надаються ряд консультацій та проводяться практичні заняття.

Проте система підвищення компетентності бібліотечних фахівців у цілому потребує удосконалення. Адже не секрет, що у багатьох працівників не вистачає знань та навиків у застосуванні новітніх комп'ютерних технологій, формування власних баз даних, роботи в нових соціально-економічних умовах тощо.

На допомогу бібліотечним працівникам із 2011 р. ЗОДЮБ започатковано випуск методичних рекомендацій, порад серії «Фаховий блокнот». Перше видання вміщує матеріали з довідково-бібліографічного обслуговування юних користувачів; другий випуск пропонує рекомендації щодо організації сімейного читання в бібліотеках для дітей, анкету для батьків, програму сімейного читання, розробку виставок, сценарії Дня сімейного читання та родинного свята; третій – висвітлює питання вивчення, обліку та збереження бібліотечних фондів, організацію ведення каталогів у спеціалізованих бібліотеках для дітей. Темі наступних випусків: «Інноваційні форми підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу», «Культура спілкування бібліотечних працівників», «Бібліотеки, що обслуговують юнацтво: сьогодні та перспективи розвитку», «Дитячі бібліотеки та віртуальний простір». Усі вони були віддруковані на обладнанні бібліотеки та розповсюджені серед спеціалізованих бібліотек для дітей області.

Окрім цього обласна бібліотека для дітей та юнацтва видає методико-бібліографічні матеріали, бібліодайджести, збірники сценаріїв, біобібліографічні покажчики, методичні рекомендації, інформаційні бюлетені «Освітнянські вітрила: методика, теорія, досвід» та інші. Всі видання бібліотеки є доступними для широкого загалу на сайті бібліотеки (<http://zodub.uz.ua>) у рубриці «Видавнича діяльність».

Бібліотеки для дітей області постійно вивчають потреби юних користувачів, здійснюють моніторинг дитячого читання. Вони беруть активну участь у Всеукраїнських соціологічних та моніторингових дослідженнях НБУ для дітей та ДБУ для юнацтва. У 2015 р. із метою вивчення стану краєзнавчих фондів спеціалізованих бібліотек для дітей, ефективності їх використання; виявлення читацького попиту на літературу краєзнавчого характеру, ЗОДЮБ організувала проведення обласного соціологічного вивчення «Краєзнавча книга в полі зору читання дитини». Предметом іншого обласного вивчення «Патріотизм це...» є визначення ставлення молоді до загальнонаціональної ідеї, вивчення дієвих форм та методів бібліотечної роботи щодо патріотичного виховання юних громадян.

Досвід підтверджує, що подальший успіх діяльності бібліотек для дітей області неможливий без постійного оновлення знань, аналізу діяльності, творчого креативного мислення працівників. Першочергове завдання нашого методичного центру – сприяти розвитку дієвої системи удосконалення професійної майстерності фахівців бібліотечних закладів для дітей регіону.

Список джерел:

1. Бібліотеки Закарпаття – дітям та юнацтву : цифри і факти : інформ. бюл. Вип. 8 / Закарпат. обл. б-ка для дітей та юнацтва ; авт.-уклад. І. М. Хмара, Т. М. Вудмаска. – Ужгород, 2015. – 28 с.
2. Модернізація методичної служби як фактор ефективності управлінської діяльності : матеріали обл. шк. керівників, 16-17 жовт. 2013 р. / ЗОУНБ ім. Ф. Потапенка ; уклад. О. А. Канюка ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород, 2013. – 60 с. – (Серія «Бібліоклас»).

Ольга Шемота,
завідувач відділу соціокультурної діяльності
НБУ для дітей;

Олена Кислова,
завідувач сектору бібліотечної реклами
НБУ для дітей

ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ У БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНОМУ РАКУРСІ

Розглянуто зміни у дозвіллевій діяльності дитячих бібліотек України за період з 40-х років минулого століття до сьогодення.

Ключові слова: дитячі бібліотеки, дозвілля дітей, масова робота, клуби, гуртки.

Діяльність дитячих бібліотек у радянський період – із другої половини 40-х років ХХ століття до 1991 року підпорядкована ідеологічній функції. Робота з читачами-дітьми і підлітками спрямована на формування у них комуністичної свідомості, виховання моральних цінностей соціалістичного суспільства, підготовку до суспільно-корисної праці, допомогу у навчанні, а також змістовному проведенні дозвілля [7].

Постанова Пленуму ЦК КП(б)У «Про стан і заходи поліпшення масово-політичної роботи серед міського і сільського населення» (1940 р.) зобов'язувала бібліотеки запроваджувати колективні читання, читацькі конференції. Тематика пропаганди книги, масова робота бібліотек, її форми, обсяги, були під пильним наглядом органів управління культури. У повоєнні часи в дитячих бібліотеках проводилися літературні ігри, читацькі конференції, обговорення книг, літературні вечори, ранки, голосні читання, групові бесіди, лекції, книжкові виставки, політінформації [7].

Орієнтація на кількісні показники призвела до того, що заходи не сприяли розвитку дітей і підлітків, а були розраховані на «пасивного» читача. Масове охоплення мало й позитивний результат: дозвілля дітей і підлітків того періоду було наповнене книгою і читанням.

У 50-ті роки у репертуарі масових форм роботи з дітьми з'являються більш «активні», які пробуджували інтерес дітей до читання, підвищували їхній читацький попит та зацікавленість дітей у проведенні дозвілля в бібліотеці: літературні ігри, вікторини, подорожі за певними книгами, казками, поетичними творами. В ці роки набувають розповсюдження масові кампанії з пропаганди книги – місячники, тижні, декади. Серед дитячих бібліотек поширюється Тиждень дитячої книги.

Суспільні зміни 60-х років дещо пом'якшили умови для розвитку культурологічних процесів, зменшили ідеологічний тиск з боку держави, що демократизувало бібліотечну роботу, дало простір професійній творчості бібліотекарів. Інтерес дітей викликали заходи про успіхи космонавтів, досягнення учених, трудові подвиги, про природу, рідний край. Бібліотеки проводять заходи під час шкільних канікул: свята дитячої книги, ігри, з елементами театралізації, під час якої ведучі перетворювалися на казкових персонажів, літературні ранки «Сто тисяч чому», дні зустрічі птахів.

На початку 70-х започаткувалися і набули популярності серед читачів дискусійні форми спілкування з однолітками, митцями, письменниками. Саме в цей період у бібліотеках починають працювати читацькі клуби, гуртки, лекторії. Популярними стають гуртки патріотично-краєзнавчого спрямування – червоних слідопитів, юних краєзнавців. На

підтримку освітнього процесу у бібліотеках організуються гуртки юних математиків, техніків, любителів природи, історичні, географічні гуртки тощо [11].

У 1965 році Міністерство культури Української РСР порушує клопотання перед Радою Міністрів про створення в Україні Державної республіканської бібліотеки для дітей, яка буде організаційно-методичним центром для розгалуженої системи бібліотек, що обслуговують дітей. При обговоренні проекту будівництва державної дитячої бібліотеки перед архітекторами було поставлено завдання створити не просто бібліотеку, а дозвіллений центр, в якому дитина може розслабитися після школи, спокійно почитати книжку чи подивитися фільм, послухати музику, пограти на музичному інструменті. З появою головного організаційно-методичного центру, розвиток дитячих бібліотек України виходить на новий якісний рівень, урізноманітнюються форми популяризації книги, широко впроваджуються нестационарні форми обслуговування. У дитячих книгозбірнях запроваджується досвід дитячих бібліотек Фінляндії зі створення лялькових театрів [6].

Діяльність бібліотек у 70-80-ті роки хоча й була доволі динамічною та різноманітною, але все одно повністю контролювалася державно-партійним апаратом. Багато часу займали обов'язкові заходи з пропаганди рішень з'їздів КПРС та КП України, роз'яснення комсомольських з'їздів, ознайомлення учнів із досягненнями краю за роки «п'ятирічок». Обов'язковою є робота з пропаганди літератури про В.І. Леніна [12].

Курс на перебудову суспільного життя у 80-х роках позначився і на роботі бібліотек, які у пошуку нових форм роботи з читачами відкривали дискоклуби, кіноклуби, клуби книголюбів. Популярності набувають нові теми спілкування з читачем: економічні – виховання нового економічного мислення, бережливе ставлення до ресурсів, інтернаціональне виховання, пропаганда досягнень науки і техніки, профорієнтація. Інтерес до профорієнтаційної діяльності дав сплеск появи великої кількості профорієнтаційних клубів, гуртків, лекторіїв. Створюються гуртки «Книжкова лікарня» та читацькі активи, на допомогу вивченню предметів шкільної програми тощо. В масовій роботі активніше застосовуються емоційні бесіди навколо гострих проблем, дискусії, диспути, усні журнали, прем'єри книг, конкурси знавців книги, KBK, сімейні конкурси.

Нова доба і в історії нашої держави, і в роботі бібліотек розпочинається у 1991 році з прийняттям Акту проголошення незалежності України. У цей період відбувається докорінна переорієнтація усіх напрямів роботи з читачами. Дитяча бібліотека усвідомлює себе не як ідеологічний заклад, а установа, що забезпечує юним читачам вільний доступ до знань, інформації, надає можливості для розвитку. Урізноманітнюється тематика читацьких гуртків та груп за інтересами, спрямованих на творчу самореалізацію особистості кожної дитини та забезпечення дозвілля дітей у позаурочний час: народного співу, виготовлення м'якої іграшки, художнього, драматичного читань. У бібліотеках з'являються куточки та кімнати для перегляду фільмів і мультфільмів.

В 90-ті роки бібліотеки стали своєрідними центрами проведення дозвілля дітей, міжособистісного спілкування. Створюються літературні студії, клуби, гуртки, якими опікуються поети, письменники, запроваджуються програми цікавого і змістовного дозвілля під час шкільних канікул, поширюється досвід із проведення обласних конкурсів на кращого читача, які переростають на початку нового тисячоліття у Всеукраїнський рух «Книгоманія» [14].

З'являються нові структурні підрозділи, основним завданням яких є забезпечення дозвілля дітей та їхнього творчого й інтелектуального розвитку: відділ організації дозвілля та гурткової роботи, естетичного виховання, мистецтва, лялькового театру, організації масової роботи. Впровадження нових інформаційних технологій також позначилося на дитячому дозвіллі у бібліотеці, в яких відкриваються інтернет-клуби, -центри, -класи.

На початку нового тисячоліття дитячі бібліотеки перетворюються на соціокультурні центри. Звичними подіями стали сімейні свята, дозвілєві програми, квести, концерти, вистави, акції «Сутінки у бібліотеці», іміджіві розважальні заходи за межами бібліотеки, виступи творчих студій на великих сценах [16].

На початку 2000-х років зростає популярність дитячих гуртків, клубів, спрямованих на творчу самореалізацію дітей. Бібліотеки опікуються питанням соціалізації особистості: відкриваються психологічні служби, запроваджується волонтерський рух, створюються умови для обслуговування читачів з обмеженими потребами [19]. Ера домашнього Інтернету надала можливість включати в коло дозвілля з бібліотекою і віддаленого користувача, залучаючи його до різноманітних творчих інтерактивних проєктів, конкурсів [8].

Бібліотеки змінюються зовні: створюються клубні кімнати; зони вільного спілкування, обладнані комп'ютерами, WI-FI; облаштовуються кімнати для немовлят; встановлюються автомати для кави. Дитячі бібліотеки роблять усе для того, щоб стати «третім місцем».

Список джерел:

1. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 1999-2001 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2004. – С. 29-48.
2. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2002-2004 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2006. – С. 21-36.
3. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2005-2007 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2009. – С. 19-30.
4. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2008-2010 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2011. – С. 23-43.
5. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2011–2013 роках / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2011. – С. 60-113.
6. Анастасія Степанівна Кобзаренко та справа її життя : біобібліогр. нарис / Держ. б-ка України для дітей ; уклад. Н. О. Гажаман. – Київ, 2003. – 48 с.
7. Ашаренкова Н. Г. Робота з читачами дитячих бібліотек України у повоєнні роки / Н. Г. Ашаренкова, Л. В. Гільманова ; Держ. б-ка України для дітей ; Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 1998. – 83 с.
8. Бардашевська А. Бібліотека в динаміці. Пріоритети розвитку / А. Бардашевська // Світ дит. б-к. – 2004. – № 4. – С. 27-30.
9. Башкатова О. Місце читання в структурі дозвілєвої діяльності дитини / О. Башкатова // Світ дит. б-к. – 2005. – № 4. – С. 27-28.
10. Державній бібліотеці України для дітей 30 років / А. С. Кобзаренко [та ін.] ; М-во культури і мистецтв України ; Держ. б-ка України для дітей. – Київ : Веселка, 1997. – 75 с.
11. Історія розвитку бібліотек України для дітей : 1960-1974 / Нац. б-ка України для дітей. – К. : [б.в.], 2007. – 76 с.
12. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1975-1991 рр.) / Нац. б-ка України для дітей. – К. : [б. в.], 2011. – 116 с.
13. Карпенко О. Бібліотека для дітей – центр пізнавальної і дозвілєвої діяльності школярів / О. Карпенко // Світ дит. б-к. – 2007. – № 1. – С. 9-10.
14. Кобзаренко А. С. Дитяча бібліотека – гуманітарні та технологічні підходи до розвитку / А. С. Кобзаренко // Світ дитячих бібліотек. – 2004. – № 3. – С. 2-5.
15. Стахурська Л. І. За покликом серця, за велінням душі / Л. І. Стахурська // Світ дит. б-к.- 2009. – № 3. – С. 2-4.
16. Крилова Н. Кожна дитина приходить у світ зі Божою іскрою в душі – талантом, а завдання бібліотекарів – розвинути його / Н. Крилова // Світ дит. б-к. – 2009. – № 3.- С. 13-14.

17. Манжула Т. Можливості дитячої бібліотеки у забезпеченні прав дитини на відпочинок та дозвілля / Т. Манжула // Світ дит. б-к. – 2006. – № 4. – С. 35-40.
18. Мартинова В. Ніч у бібліотеці: цікаво, весело і... зовсім не страшно / В. Мартинова // Бібл. планета. – 2010.- № 1. – С. 29-30.
19. Мордовенко Е. Соціалізація юної особистості у ракурсі бібліотечної діяльності / Е. Мордовенко // Світ дит. б-к. – 2009. – № 3. – С. 21-23.

СЕКЦІЯ 2. Бібліотека для дітей і бібліотекар у контексті історичного розвитку

Олена Безручко,
провідний методист
науково-дослідного відділу НБУ для дітей,
здобувач КНУКіМ

БІБЛІОТЕКА І БІБЛІОТЕКАР У НОВІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

У статті розглядаються зміни в розвитку бібліотек для дітей та роль особистості бібліотекаря в цьому процесі в останню третину ХХ ст. – поч. ХХІ ст.

Ключові слова: бібліотека для дітей, вектор змін, інновації, соціологічні дослідження, дитячий бібліотекар.

Сьогодні йде пошук відповідей на питання, чи здатні установи культури, їхні культурні ініціативи впливати на соціальні трансформації нашого суспільства. Йдеться, зокрема, і про можливість для України представляти себе світові як за допомогою культури, так і налагоджувати культурну дипломатію між регіонами всередині країни.

Осмислювати ці явища, як і будь-які інші, найкраще в порівнянні, діалозі з уже напрацьованим, аналізуючи їх у контексті історичного розвитку України.

Тому метою статті є хоча б фрагментарно визначити, з яким багажем професійних ідей сучасні бібліотеки, бібліотекарі працюють у новому тисячолітті, окремі аспекти оновлення, трансформацію їхніх функцій у змінюваному інформаційному середовищі, зокрема за останню третину ХХ ст. – перше десятиліття ХХІ ст., що є актуальним у розрізі проблеми «безсистемного скорочення мережі публічних бібліотек» [7] та пошуку шляхів подальшого їхнього розвитку.

Спіраючись на наукові праці в галузі книги, читання як вітчизняних, так і зарубіжних учених, бібліотекознавців – Т.О. Долбенко, В.М. Медведєвої, М.І. Сенченка, Л.О. Озарчук, Л.П. Бойко, О.Є. Матвійчук, Г.Є. Шипоти, також на власні наукові напрацювання (зокрема праці, опубліковані в наукових виданнях НАКККіМ, КНУКіМ, Київського міжнародного університету, Рівненського гуманітарного університету, Маріупольського державного університету), висновки соціологічних досліджень бібліотек України та зарубіжжя, також досвід практиків бібліотек для дітей, відзначаємо, що значна кількість бібліотек змогла спрямувати свій розвиток відповідно до сучасних вимог за допомогою інноваційних пошуків та долучення українських бібліотекарів до досягнень колег із зарубіжжя.

У діяльності бібліотек для дітей зміни відбуваються за двома основними векторами [2]. Зокрема, ускладнилася їхня структура, стала розгалуженішою сфера послуг. А до назв бібліотек додалися такі «розширення», як інтернет-центр, культурний центр. Під гаслом «**Бути там, де читач**» — на наших очах вибудовується взаємно сполучна ланка присутності бібліотеки в Інтернеті: сайт – блог – соціальна мережа – соціальні медіа. Останнє для бібліотеки особливо важлива ланка, оскільки в період реформування бюджетних установ існує конкурентна боротьба за читача – користувача – відвідувача. Але, зазначу, що бібліотекарі, на відміну від інших фахівців інформаційної сфери, не обмежуються в пошуку інформації електронними мережами, а вважають їх частиною єдиної системи, що вдосконалюється і включає як аудіо-, відео- та мультимедійні технології, так і традиційні можливості документально-комунікативної сфери [1]. Водночас, здійснюються функції, що зробили бібліотеку необхідною частиною культурного процесу, а

саме — поглиблена участь її у соціалізації особистості, бібліотьюторство¹, допомога в самоосвіті тощо. У штаті з'явилися соціологи, психологи. Продумуючи концепцію своєї роботи, багато бібліотек синтезують різні соціальні ролі: займаються інформатизацією, вважають пріоритетом свого розвитку культуротворчу діяльність. Під нею розуміють взаємозв'язок пізнавальних (навчальних), рекреативних (дозвіллевих), релаксаційних (психологічних) розвантажень і, що особливо важливо, креативних (стимулюють творче самовираження особистості) методів. Культуротворча діяльність базується на створенні в бібліотеці комунікативного простору міжособистісного та групового спілкування читачів (зокрема і через читачькі об'єднання, клуби, вітальні тощо). Про необхідність **синтезу** всіх аспектів діяльності свідчить також і досвід кращих бібліотек Європи, США.

Важливою тенденцією є **омолодження контингенту** користувачів бібліотек для дітей за рахунок дошкільників. Про це свідчить, зокрема, те, що зросла кількість читачів віком до 5 років. Керівництвом до дії стали і рекомендації ІФЛА «Керівні принципи ІФЛА для бібліотек, що обслуговують немовлят і дітей до 3 років» 2007 р., на зміну рекомендацій 1957, 1974 рр.

Ситуація з читанням, книгами, бібліотеками нині складна і характеризується такими явищами, як значна кількість у бібліотеках, книгарнях і т. ін. російських видань, складне фінансове становище книгозбірень, низький статус читання в суспільстві, недостатня підтримка державою книговидавничої сфери. Але українська бібліотечна спільнота продовжує висувати ідеї, робити позитивні кроки задля зміни ситуації. Реалізовано й здійснюються масштабні всеукраїнські та регіональні ініціативи щодо підтримки читання, котрі передбачають розвиток інноваційних форм, стимулювання читачької активності з використанням досягнень вітчизняного і зарубіжного досвіду, а також можливостей інформаційних технологій. Розроблено «Концепцію Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки», Стратегію розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», Державну цільову національно-культурну програму «Бібліотека-XXI», започатковано ярмарки бібліотечних ідей, Національний проект «Україна читає дітям», всеукраїнсько конкурси «Найкращий читач України... року», «Я і мої права», «Моя мала Батьківщина», «У вінок Кобзаря ми вплітаємо майбутнє», Міжнародний конкурс дитячого малюнку «Світ без мурів очима дітей», Всеукраїнський фотоконкурс «тар-Ukraine Шевченкіана», міжнародні проекти [2]. Це, зокрема, акція «Українські діти — японським дітям» спільно з асоціацією «Чорнобиль-Тюбу» (Японія) — Житомирська ОБД; низка проектів Львівської ОБД із професійною асоціацією і бібліотеками Польщі, також проект «Книжкові мости» з Грузією; з Корпусом Миру США — Херсонська ОБД тощо. Спостерігається й інша тенденція — прагнення бібліотек вийти за рамки своєї постійної аудиторії, наприклад, — працювати з пенітенціарними підлітковими установами (Житомирська ОБД), створити тролейбус-читальню (Миколаївська ОБД), «Казковий трамвайчик» (НБУ для дітей), бібліотеки під парасольками (Черкаська ОБД) тощо.

В читанні відбулися помітні зміни, зокрема це — підвищення інтересу до української літератури, звернення до нової періодики, використання електронних книг тощо. Для сприяння більш швидкому ознайомленню користувачів із джерелами знань бібліотекарі дедалі ширше надають доступ до фондів картин, фото, малюнків і т. ін. через актуалізацію виставкової діяльності.

¹ Бібліотечне тьюторство — системне супроводження бібліотечними установами передових освітньо-виховних практик в умовах трансформації моделі освіти. Тьютор (від англ. Tutor) — наставник, вихователь, консультант.

В розширенні сфери впливу бібліотеки за рахунок залучення нових користувачів, зміцненні зв'язків із громадськістю, здійсненні рекламної діяльності установи, її сервісів, створенні іміджу важлива роль новостворених відділів **соціокультурної роботи**. Відвідування соціокультурних заходів у публічних бібліотеках України ураз збільшилося (станом на 1.01.2014 р.) на 1 112 4 тис. осіб², оскільки протягом останніх років цей напрям роботи стає пріоритетним. Увагу більш широкого кола учасників, громадськості привернули міські свята, книжкові фестивалі, загальноміські дні читання, творчі конкурси, зокрема літературні, які проводяться дедалі частіше. Прикладом цього може бути система заходів, що здійснюється в Хмельницькій ОБД, наприклад, конкурс на краще складання афоризму (мотиватору) «Читати, щоб...»; *Театр книги; посиденьки* (українська традиція) в колі шанувальників окремих книжкових серій; дні сучасної книги під гаслом «Увага! Зіркові книги»; *дні бібліотеки у школах; уроки класики на замовлення*. Активізації читання сприяє й *Книга читацьких рекордів*, в яку занесено переможців у номінаціях: «Найактивніший читач», «Прем'єр-читач», «Бібліомарафонець», «Найчитаюча сім'я»³.

У проектній діяльності вітчизняних бібліотек для дітей дістала поширення ідея залучення до популяризації читання *знакових для спільноти постатей*. Однією з таких ініціатив є проєкт «Україна читає дітям» [13], започаткований у 2010 р. НБУ для дітей, газетою «Комсомольская правда в Украине» за підтримки Міністерства культури України. В проєкті взяли участь Л. Каденюк, М. Томенко, Р. Недашківська, А. Курков та ін.

У традиціях українців є долучення дітей до духовних, моральних джерел нації, виховання особистості, яка протистоїть агресії сучасного світу, про що пише і відомий український учений-педагог Г. Ващенко в праці «Виховний ідеал» [4]. У цьому контексті ефективними є системні цикли заходів, що дають усебічні знання про нашу Батьківщину. Так проєкт Миколаївської ОБД «Найкраща в світі Україна» включає презентацію виставки-панорами «Світ моєї України», виставки-трибуни «Державний прапор України – святиня нашого народу», медіапрезентацію «Велич України в її соборності», фолькмайдан «Україно, мій славетний краю», літературну гру-подорож «Степ та воля – козацька доля», слайд-інформацію «Я громадянин України», етнографічну подорож «Ой на Івана, ой на Купала», «Уроки історичної пам'яті», гру «Продовж українське прислів'я».

Активізувалося використання інноваційних форм роботи і в бібліотечному краєзнавстві під гаслом «*Від краєзнавства до краєлюбства*», що сприяє відновленню втраченого історичного зв'язку поколінь, їх спадкоємності.

На вивчення зарубіжного досвіду, організацію відповідних заходів (діти мають бути пристосовані до полікультурного середовища) націлено роботу створених у бібліотеках ресурсних центрів країнознавства, зокрема НБУ для дітей, Херсонської ОБД, де діти вивчають мови, культуру, літературу інших народів.

У бібліотечних закладах США, Європи велика увага приділяється *поширенню ігор, ігрової культури*. Навчальну, соціальну, культурну, рекреаційну роль ігор, у т. ч. комп'ютерних, в інтелектуальному і моральному розвитку дітей і підлітків розуміють і вітчизняні бібліотекарі. Про це свідчить, зокрема, досвід Рівненської ОБД [9].

Нетрадиційні назви, оригінальні форми заходів, упроваджені в зарубіжних бібліотеках, дедалі частіше використовуються в практиці українських бібліотек, що дає їм змогу залучати нових користувачів. Автор на власному досвіді переконалась, розробивши програму «Україна в серці кожного» і попрацювавши з нею у літературному дворіку НБУ для дітей під час літніх канікул. Такі заходи, як бібліокешинг (гра-схованка) «Герої

² Бібліотечна Україна в цифрах (2012-2013 рр.): стат. зб. / М-во культури України, НПБУ. – Київ, 2014. – 64 с.

³ Звіт Хмельницької обласної бібліотеки для дітей ім. Т. Г. Шевченка за 2014 р.

України в казках та легендах», сторітелінг (розповідання історій) «Зустріч з подвигом» користувались попитом у дітей.

Не можна оминати увагою розвиток, актуальної нині для всіх, роботи НБУ для дітей, Дніпропетровської, Херсонської ОБД щодо медіаграмотності дітей і бібліотекарів.

Такі тенденції спостерігаємо в розвитку. Отже, зміст поняття «сучасна бібліотека» — багатоаспектний. В умовах інтеграції України до європейського інформаційного простору ресурси та послуги бібліотек набувають статусу стратегічних, оскільки безпосередньо впливають на рівень соціально-економічного розвитку, інформаційної безпеки держави, що набирає значимості в умовах конскієнціальних воєн⁴ та сприяють розбудові демократичного громадянського суспільства [11]. Як це буде реалізовуватися? Зокрема через «...забезпечення професійного розвитку, нових компетенцій персоналу, підвищення рівня соціального забезпечення бібліотекарів через оновлену систему бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації, відповідність європейським стандартам, науковий супровід розвитку бібліотек в умовах якісних змін...» [12].

Отже, найголовнішою складовою змін у бібліотеках є **люди, носії знань**. Бібліотекар, бібліотечна професія має давню цікаву історію. Згадаймо, що в стародавньому світі посада бібліотекаря (до речі, як і фараона) була спадковою. Пізніше, у позаминулому сторіччі, в бібліотеках вважали за честь працювати такі видатні особистості, як математик М. Лобачевський, музичний критик, історик, публіцист В. Стасов, книгознавець і письменник М. Рубакін, освітянин С. Сірополко, поет П. Тичина та багато інших. Так ще у 1876 р. відомий американський учений, бібліотекознавець Мелвіл Дьюї говорив, що в бібліотеки йдуть працювати найбільш здібні, ділові, талановиті та ерудовані люди, і що немає іншої достойної і шляхетної справи, ніж праця, котру виконує для свого суспільства компетентний та чесний бібліотекар.

Яким показують бібліотекаря сучасні дослідження, які проводяться для того, щоб викликати питання, вивести з інерції, створити рух ідей, які неминуче приведуть до створення програми дій. Лише факти. Висновки дослідження НПБ України «Соціальний портрет бібліотекаря» 1999 р. стверджували, що бібліотекарі морально готові до інноваційних змін, відчувають потребу в поповненні знань, вважають необхідним для подальшого розвитку професії такі якості, як ерудиція, творча активність, культура спілкування. Керівник у більшості закладів є лідером, який має команду однодумців, що сприяє розвитку бібліотеки у складних умовах. Дослідження НІБ України ще 1997 р. також показало, що працівники усвідомлюють необхідність набуття знань, особливо з сучасних інформаційних технологій та іноземних мов (Вже тоді! А сьогодні це питання на вчора).

На основі методики дослідження НПБ України роком пізніше (2000 р.) Державною бібліотекою України для дітей проводилося дослідження «Соціальний портрет дитячого бібліотекаря України» (автор О. Б. Петренко) [11] в 10 бібліотеках України. Дослідження виявило професійні вимоги, які ставлять до себе бібліотекарі, зокрема: знання фонду, вміння спілкуватися з читачами-дітьми, знання диференційованих особливостей роботи з різними віковими категоріями, використання комп'ютера в цих процесах, що нині актуальні. На той час лише 2% бібліотекарів визнали «провідну роль» комп'ютера. Вже пізніше аргументовану відповідь на це питання дало дослідження НБУ для дітей «Бібліотека, книга, комп'ютер, читання: орієнтації підлітків» (2012-2014 рр.) [1], яким було охоплено близько трьох тисяч респондентів з 40 баз-бібліотек 10 областей України: книга і комп'ютер – спільники.

⁴ Конскієнціальна війна (лат. conscientia – свідомість, сумління) – війна на ураження свідомості, руйнування ідентичності, а також самої здатності людини до самоідентифікації.

Як відомо, історію творить народ, але в цьому одвічному процесі все ж першу скрипку грають особистості, на які багата наша українська земля. Сьогодні багато інноваційно-працюючих бібліотекарів, які перш за все силою своєї особистості створили бібліотечні храми для читаючої душі наших дітей. Бібліотечна спільнота бібліотек для дітей — це близько 5 тис. бібліотекарів. І хоча умови складні, — професіоналізм, винахідливість та ентузіазм у багатьох не зникають. Більшість виявилися спроможними зростати професійно. Однією з найважливіших рис сучасного бібліотекаря є володіння **мета-знаннями**, тобто знаннями про те, як добувати знання. «Саме психологічна готовність наших колег до вдосконалення, їхня безкорислива закоханість у свою професію, вміння гуртуватися та діяти на терені нових технологічних ідей стають вирішальними чинниками цілеспрямованого впровадження інновацій» [7].

Про доробок окремих особистостей у бібліотечній справі, хоч і дуже побіжно, розповідь у виданнях НБУ для дітей «**Дитячі бібліотекарі України**» (Київ. – 2012. – 208 с.), «**Сузір'я професіоналів**» (Київ. – 2002. – 93 с.). Тут коротенькі статті про життєвий, творчий шлях усього лише 100 дитячих бібліотекарів. А у нас в Україні їх є принаймні кілька сотень. Хочу назвати хоча б кілька імен.

В Україні в невеличких містах, селах, що є колыскою України знаходиться наш «Золотий фонд»: Л.П. Глущенко, завідувач сільської бібліотеки (с. Яблунівка, Київщина), Почесна громадянка Білоцерківського району, переможниця конкурсу «Бібліюміст...»; О.Ф. Лукаш, номінантка місцевої нагороди «Плекаємо кришталі дитячої душі» (м. Прилуки, Чернігівщина). Особистості багатогранні і їх об'єднує безмежна любов і популяризація до рідної книжки, пісні, поезії, дітей і України.

В книзі — група спеціалістів НБУ для дітей, розбудовників бібліотеки в перші 2-3 роки, що згодом стали **очільниками бібліотечної справи в Україні**. Це А.П. Корнієнко, В.Д. Навроцька, О.К. Александрова, Н.І. Безручко, Л.В. Гільманова. Група, що утворила **плеяду науковців бібліотечної галузі** — В.М. Медведєва, Т.О. Долбенко, Н.С. Дяченко, Л.В. Озарчук.

Значима роль у цій когорті Г.І. Погребняк — природженого організатора, наставника молодих кадрів, О.А. Колесникової — засновника бібліографії НБУ для дітей, Л. О. Гурбич — ім'я якої не можна не згадати без контексту з найменшими нашими «читайликами», без її материнської любові, уваги до них.

Роль Анастасії Степанівни Кобзаренко — першого директора НБУ для дітей, що стояла біля витоків **створення, структуризації, присвоєння статусу Національної бібліотеці**, розвої мережі дитячих бібліотек України, важко переоцінити. Вона гідно оцінена званням Героя України, першим і єдиним у бібліотечній галузі України.

Окремі напрями діяльності НБУ для дітей продовжували розвивати наступне покоління спеціалістів: А.І. Гордієнко — нинішній директор НБУ для дітей, Н.М. Загоруйко, Н. Й. Дзюба, В.М. Красножон, Л.П. Полікарпова, Т.М. Турбаніст, Т.В. Шамаріна.

Багаті традиції впровадження інновацій трьома поколіннями директорів Хмельниччини: Т.О. Александрова, О.О. Киричук, В.Ю. Черноус. Нова системна політика розробки організації проектів читання (великі імпрези, програми, патріотичні акції), це — діяльність Т.А. Жайворонок (Миколаївщина). Під професійним спрямуванням Л.А. Лугової бібліотека наповнюється креативними заходами, системним здійсненням міжнародних проектів (Львівщина). Новаторські програми з профорієнтації, система партнерської діяльності з освітянами, це — Г.І. Бардашевська (Херсонщина). Н.С. Новіцька (Тернопільщина) своєю діяльністю підтвердила важливу місію, роль особистості у створенні іміджу бібліотеки. О.І. Шарабура — креативне освоєння медіапростору (телебачення) для популяризації читання (Дніпропетровщина). Г.Я. Лазарева — номінантка міської нагороди «Золоті жінки Одеси»,

людина глибоких знань, журналіст (науковці й практики впевнені, що це друга професія бібліотекаря!), громадський діяч, автор проекту модульного стандарту діяльності ЦМБС для дітей (Одещина). Невідомі і забуті сторінки нашої славної історії, Україніку, Шевченкіану системно представляють особистості з Шевченківського краю, Буковини, Волині, Івано-Франківська...

Вже сьогодні лідери створюють свою власну Бібліотеку Майбутнього щоденно наполегливою працею, освоюючи нові території – реальні і віртуальні, нові технології – не лише комп'ютерні, але й гуманітарні, залучаючи нових партнерів. Амбіційні спеціалісти як правило шукають задоволеності працею, їм потрібно реалізувати себе, організовуючи власний «ігровий простір», куди залучаються й однодумці, й читачі, як ми це показали вище. Вони складають культурну та інтелектуальну еліту. Це кращі.

А в масі своїй? На часі осмислення питання «Чи можуть бібліотекарі відповідати тим вимогам, які пред'являють до них держава, суспільство, читачі?». Щорічно аналізуючи стан кадрів дитячих бібліотек в Україні, науково-дослідний, науково-методичний відділи НБУ для дітей відзначають зростання числа працівників із непрофільною освітою, старіння кадрів. В Україні лише 30% кадрів бібліотек для дітей мають спеціальну освіту, в той час, як згідно модельного стандарту (ФЛА, 2001) дитячої бібліотеки дипломованих спеціалістів має бути від 40% до 60%. Ці тенденції також, у свою чергу, породжують такі соціально-психологічні особливості дитячого бібліотекаря, які заважають адаптації до нових умов. Це показують, наприклад, спостереження і висновки локального дослідження Нижньгородської обласної бібліотеки для дітей (Росія, 2007 р.). Вони говорять про те, що в дитячих бібліотеках і сьогодні багато людей не просто випадкових (серед учасників їхнього дослідження – 60%), а таких, які дійсно лише відпрацьовують свою злиденну зарплату. Пояснення різні: від зниженої самооцінки до зневіри в зміну ситуації. «Інколи дивився на людину, що сидить за кафедрою і видно, що сама собі не цікава» – пишуть дослідники. Вибравши прогностичні судження цього дослідження, що мають ранг 24% і більше, щоб отримати прогноз на найближчі 15 років, дослідники роблять висновки: найзначніші проблеми бібліотеки обумовлені конкуренцією з боку електронних комунікацій і відтоком молоді. Тим не менше очікується і розквіт: **дитячі бібліотеки зберуться в системі бібліотек**; між бібліотеками буде розвиватися системна взаємодія; бібліотекам буде гарантовано комплектування новою літературою. Більше половини (57,7%) вважають, що професія буде добре оплачуватися (соціологи світу віднесли професію до суперкреативного ядра, за доходами – 107 місце з 250 професій). Більшістю відкидається і думка, що читання стане частою елітарних читачів (лише 7,7% так вважають). 10% вважають, що для роботи в бібліотеці необхідний спеціальний талант, талановиті бібліотекарі слугують «важелями прориву», рухають уперед бібліотечну справу, «прокладаючи лижню» тим, хто йде за ними (За З. Фройдом творчий потенціал країни, це – 20% біологічно активних осіб, які ведуть суспільство вперед).

Сьогодні бібліотекарям (мислячим, що працюють на випередження, – професія зобов'язує) доводиться замислюватися, тримати відповідь і перед собою: як і що змінюється в нашій свідомості, роботи з придбанням заповітних книг, комп'ютерів? Чи достатньо «мати»? Чи треба все таки «бути»? Які фактори впливають на те, що немає прямої залежності покращення якості від покращення ресурсної бази? Ряд бібліотекарів не можуть, не вміють, не вважають за потрібне працювати інакше, ніж транслюючи стереотипи минулих десятиліть. «Статисти» є в бібліотеках будь-яких типів, хоча, на щастя, не вони визначають обличчя та стиль кожної бібліотеки. Також слабкість і сила одночасно властива бібліотекарям у їх прагненні до здорового консерватизму, існуванні поза що-

денною метушнею. І тут справа в розумному балансі. Тривожним дзвоником є і те, що лише 25% працівників використовують методичні посібники, 75% – не мають змоги їх вивчати через відсутність доступу до них⁵.

Існує думка, що найкращий спосіб управління змінами – створити умови, за яких люди внаслідок природних нахилів до експерименту самостійно внесуть корективи в свою поведінку. І тут, певна річ, головне – директор бібліотеки, який визначає її «особу», «душу», створює в ній атмосферу доброзичливості до читачів і працівників між собою. За допомогою тестування фахівців ХДНБ визначено необхідні ідеальному керівникові професійні, ділові та особистісні якості – високий рівень культури, компетентність, працездатність, емоційна врівноваженість, організаторські здібності, вміння прислухатися до думки підлеглих, піклування про людей, тактовність, знання сучасного менеджменту та економічне чуття (ще 15 років тому були цілком задоволені своєю роботою всього 32%) і зараз ці питання для керівництва надто важливі., в т. ч. і для керівників нижчої ланки. І треба пам'ятати, що ставлення людини до праці формується під взаємодією двох основних груп факторів: фактор умов праці (зарплата, що залежить від складності і якості роботи, без зрівнялівки, робоче місце); фактори росту або мотиватори (можливість особистісного росту, вплив на рішення, що приймаються, визнання та схвалення колег, відчуття власної гідності). Це підтвердив своїм дослідженням американський психолог Фредерік Ірвін Герцберг. Його праця про теорію мотивації «Ще раз, як ви мотивуєте співробітників?» (One more time, how do you motivate employees?), що вийшла у 1968 р. на основі його досліджень, до 1987 р. розійшлась тиражем у 1,2 млн екземплярів і стала найбільш запитуваною статтею з журналу «Harvard Business Review». Отже, все це проблеми, що вимагають осмислення, вирішення.

Висновки. Можна стверджувати, що в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. вироблено нову концепцію бібліотеки, вимоги до бібліотекаря, що свідчить про спроможність перебувати своєю діяльністю відповідно до викликів часу. Інноваційний розвиток бібліотек, постійне переосмислення їх образу не повинні розглядатись у спрощеному варіанті – як технологічна модернізація або структурне розширення. В перспективі може йтись про змістовне заглиблення, розгортання зсередини, що пов'язано з новими соціальними явищами, серед яких ми живемо. І варто пам'ятати при цьому, що бібліотеки для дітей у цій діяльності – це один із важливих елементів великої структури, які мають позиціонувати себе у системі соціальних комунікацій як базова складова культури.

Фундаментальний секрет успіху може бути виражений дуже просто – знайди своє місце в житті. Найкоротший шлях до цього – неординарне мислення, розвиток творчого потенціалу своєї особистості. Тут мають жити містер Обов'язковість і пані Фантазія. Домінанта бібліотечного буття над свідомістю. Бібліотека як покликання, що само собою не нове.

І наостанок, невелика ремарка. Про цю проблему багато пишуть, дискутують. Колись в XVI-XVII ст. на дитину дивились, як на маленького дорослого (приписуючи йому одяг, вчинки і думки дорослого). Потім з'явилися великі педагоги, які тому, напевно, стали великими, що відкрили, показали, доказали, що світ дитинства – це особливий світ, що дитина має свої фізіологічні, психологічні, вікові особливості. В наш інформаційно-комп'ютерний час виникає відчуття, що дехто хоче повернутися до «бездітного» суспільства. В Інтернеті, в бібліотеці немає дітей, є користувачі, в дитячій літературі панують «дорослі» жанри (детективи і «дамські» романи). Чи не звідси виникають різні думки про дитячі бібліотеки? Тим не менше, не відкриємо Америки, якщо скажемо, що діти і підлітки не лише створюють, але й захищають від дорослих власний світ – субкультуру, захоплення... Не всі діти так вже сильно прагнуть у дорослий світ, інакше не були б так популярні Пітер Пен і Карлсон – ці вічні діти. Якщо не закривати на це очі, слід визначити і право дітей на власні соціальні інститути, в т. ч. – **дитячі бібліотеки.**

⁵ Соціологічне дослідження «Бібліотекар як читач», 2000 р., Луганська ОУНБ.

Інша справа, що діти можуть, мають право піти у будь-яку іншу бібліотеку, але це не привід закривати дитячі, адже вилучення з ланцюга хоча б однієї ланки, це звуження пошукового поля і обмеження права виявлення індивідуальних особливостей.

Ще важливіше. Діти мають бути справжніми господарями дитячої бібліотеки, що не завжди спостерігається, а найголовніше — має бути **дитячий бібліотекар**. Не лише бібліотекар-класифікатор, організатор інформаційного середовища, доступу до інформації, а бібліотекар, що розвиває внутрішній світ дитини через читання, той із ким можна поспілкуватись і кому можна поставити питання, яке не можливо поставити нікому іншому [8].

Ще 2001 р. у США стартувала кампанія «За бібліотеки». До цього проекту підключилося понад 30 країн. І нам необхідна аналогічна кампанія, спроможна підняти престиж нашої бібліотечної професії. Ми, дитячі бібліотекарі, маємо оберігати дитяче читання як духовний потенціал суспільства.

Список джерел:

1. Бібліотека, книга, комп'ютер, читання : орієнтації підлітків : соціол. бюл. Вип. / Нац. б-ка України для дітей; авт.-уклад. О. В. Безручко. — Київ, 2014. — 36 с.
2. Безручко О. В. Бібліотечний простір для дітей: аспекти змін / Безручко О. // — Бібліотечна планета. — 2015. — № 2. — 16-20 с.
3. Безручко О. В. Позиціонування і партнерство в сучасній системі соціокультурних комунікацій бібліотеки для дітей / О. Безручко // НБУ для дітей. — 2014. — 32 с.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал : (Розділи з кн.) / Григорій Ващенко // Дивослово. — 1996. — №4. — С. 55-58
5. Бейліс Л. Формування творчої спрямованості діяльності бібліотечного колективу / Л. Бейліс // Бібліотечна планета. — 2012. — №3. — С. 9-13
6. Вилегжаніна Т. І. Книгозбірні — духовний скарб держави / Т. Вилегжаніна // Урядовий кур'єр. — 2007. — 29 вересня.
7. Дитячі бібліотекарі України. Сто кращик / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей»; редкол. А. С. Кобзаренко (відповід. ред.) [та ін.]. — К., 2002. — 208 с. : фот.
8. Жукова Т. Д. Професійно-належне сознание библиотекаря : теоретический анализ / Жукова Т. Д. // Школьная библиотека. — 2007. — № 8. — С. 20-23
9. Комп'ютерні ігри в бібліотеці : нові грані розвитку дитячої книгозбірні [з досвіду рівненської обласної бібліотеки для дітей]. Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. Н. І. Безручко, Л. Лаврук. — Київ : [б.в], 2013. — 9 с.
10. Соціальний портрет бібліотекаря України. Підсумки регіонального соціологічного дослідження : бюлетень соціологічного дослідження : бюлетень соціологічної служби. Вип. 9 / Держ. б-ка України для дітей ; авт.- уклад. О. Петренко. — Київ : [б. в.], 2002. — 14 с.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [Офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/257-2013-%D1%80>.
12. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» (проект) (07.08.2015) [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація : [Офіційний веб-портал]. Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/3182-stratehiia-rozvytku-bibliotечноi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-iakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy>
13. Україна читає дітям / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. О. В. Безручко. — Київ, 2012. — 20 с.

Наталія Гаждан,
завідувач науково-бібліографічного відділу НБУ для дітей

НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНІ (КРАЄЗНАВЧО-БІБЛІОГРАФІЧНІ) ПОСІБНИКИ БІБЛІОТЕК – РЕСУРСНА БАЗА МАЙБУТЬОГО

Перша пам'ятка вітчизняної бібліографії мала властивості рекомендаційної бібліографічної продукції. Це список «істинних» і «ложних» книг, що міститься в «Зборнику Святослава» [12]. Подібні списки існували до кінця XVIII століття. 1888 року Одеська комісія народних читань випускає рекомендаційний каталог «Огляд книг для дитячого читання...» [13]. Виключним явищем свого часу став тритомний покажчик «Що читати народу?» – критичний покажчик для народного та дитячого читання (1884-1906), підготовлений гуртком харківських учительок під керівництвом Х. Алчевської [14]. У перші два десятиріччя нового століття у часопису «Книгарь» друкувалися відомості зі списками літератури для дітей [15].

1922 року було організовано Українську книжкову палату [5]. З 1923 року у «Літописах українського друку» фіксувалась література для дітей. Пленум Бібліографічної комісії (1927 р.) відіграв значну роль у розвитку рекомендаційної бібліографії [6]. У 1936 році Харківська наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка видає рекомендаційний список «Дитяча книга» [20]. 1940 року виходить постанова «Про літературну критику та бібліографію» [8].

Перші рекомендаційні списки після Другої світової війни для дітей були підготовлені обласними дитячими бібліотеками 1945 року. Збереглося їх усього два. Це списки Житомирської та Вінницької ОДБ: «Великі російські діячі науки» та «104 роки з дня смерті М. Ю. Лермонтова». [9]. А 1946 року посібників уже було 13. Із 1948 року готуються посібники для дітей та дорослих. За 1964 рік є інформація про 64 видання обласних дитячих бібліотек, і з кожним роком ця кількість збільшувалась. У основному це були списки. Тобто, можна сказати, що це уже була самостійна гілка рекомендаційної бібліографії. Хоча репертуар видань пропущався через так звану «бібліографічну цензуру». З 1947 по 1959 роки у дитячих бібліотеках вводяться посади штатних бібліографів, що спричинило пожвавлення процесів бібліографування [11].

1966 року в Україні було створено Державну бібліотеку України для дітей, на яку були покладені функції укладання та координації бібліографічних посібників для дітей [7]. Тобто, окреслювалася система їхньої підготовки, переважна більшість видань стали анотованими. Міністерством культури та Комітетом із преси УРСР зверталася увага на замовлення таких видань через бібліоколектори, випуск «малих форм» посібників. Особливий наголос робився на випуску видань із краєзнавства. [8] На кафедрах видачі використовувалися картотеки посібників. Ці питання розглядали науковці у своїх дослідженнях. Однак, бібліографія залишалася важливим засобом саме комуністичного виховання.

У 70-х роках було теоретично обґрунтовано соціальну функцію рекомендаційної бібліографії – сприяння рішенню освітніх та виховних завдань [16]. Постало питання більш інтенсивної підготовки посібників. Перед виходом усі вони обговорювалися на науково-методичних радах, часто рецензувалися науковцями, випуск здійснювався, як правило, на поліграфічних підприємствах. У 80-х роках виникла потреба у оновленні посібників з історії, оприлюднення персоналій. Бібліографи перестали дотримуватися принципу партійності. Видання не були мовчазною друкованою одиницею, а стали дієвим засобом популяризації книги.

У роки незалежності України складне фінансове становище бібліотек, відсутність потрібної літератури, згодом нестача кадрів не спричинили зупинки цього процесу у дитя-

чих бібліотеках. Бібліотеки розкривали фонди, використовували матеріали зі збірників, періодичні видання, шукали нові форми, почали застосовуватися електронні технології. Яскравий приклад цього – електронний покажчик «Природа і людина» (1996 р., НБУ для дітей). Доботною є серія універсальних покажчиків Тернопільської ОДБ для різних вікових груп, видана 1999 р. «Сто найкращих книг вашій дитині», «Всесвіт цікавих книг», «Золотий фонд літератури – для вас». Ретельно підготовлено посібник Волинською ОДБ «Лесю, Лесю, легендо вічна...». Цікаво спостерігати «еволюцію» календарів. Щоразу з'являються нові аспекти. Крім дат і подій подаються фактографічні дані, розповіді про книги, допоміжні покажчики: «О детях и для детей» (АР Крим). Для організаторів дитячого читання це видання з методики викладання шкільних предметів, додаткові матеріали з дисциплін: «Для тих, хто працює з обдарованими дітьми» (Сумська ОДБ) [1]. Електронних посібників, підготовлених ОДБ для дітей, у цей період не було.

У наступному десятилітті незаперечним фактом стало зростання рівня якості видань, їхньої кількості. Якщо у перше триріччя їх надійшло у НБУ для дітей 67, то за останні три роки – 215 [4]. Привертають увагу тематичні посібники. Наприклад, «Гомін віків» (історія у творах українських письменників) Івано-Франківської ОДБ, «Культура України Козацької доби» Чернівецької ОДБ, серія «Видатні жінки Київщини» Київської ОДБ, серія видань «Книги-ювіляри» Львівської ОДБ [2]. У першій половині десятиліття починаються спроби підготовки посібників на електронних носіях, у основному з питань краєзнавства. Наприклад, «Малючок-степовичок» Херсонської ОДБ для дітей [3]. Побільшало персональних посібників, розширилося коло тематичних видань. Але зменшилась кількість видань, у яких іде мова про виробничі галузі. Словом, тематична забезпеченість була різнобарвною та нерівномірною. Її і неможливо вирівняти, з огляду на економіку держави.

Видання з краєзнавства – базові у вихованні громадянина-патріота. Надзвичайно цікаве коло тем, висвітлених у посібниках за цей період. Наприклад, «Техногенні катастрофи на Черкащині» Черкаської ОДБ, «Славетні сторінки історії Слобожанщини» Харківської ОДБ [17].

У останні три роки цей вид діяльності продовжував інтенсивно розвиватися у різних напрямках. Дещо звужився спектр жанрів. Помітна тенденція до стиснення анотацій. Хоча зовсім відмовлятися від них у виданнях для дітей не можна.

Цікавими були посібники на історичну тему: «Битва на Синіх Водах» Кіровоградської ОДБ, пам'ятка «Українському Пласту – 100» Львівської ОДБ, «Полтава історична» Полтавської ОДБ, «Прикасаєся серцем к подвигу» Луганської ОДБ. На тему дитинства назву видання Миколаївської ОДБ «Живи, зростай, країно веселкова!». Щодо інших тем, то привертають увагу такі посібники: список Донецької ОДБ «Нас кличе матінка-природа», «Знайди свій шлях у житті» Київської ОДБ, «Секрети здоров'я» Закарпатської ОДЮБ, «Пересопницькому Євангелію – 450» Рівненської ОДБ тощо [18]. Не можна обійти увагою бібліографування НБУ для дітей. Це 13 випусків пам'яток серії «Лауреати премії імені Лесі Українки», 5 випусків бібліографічних нарисів серії «Українські дитячі письменники», 3 посібники про художників-ілюстраторів («Парад майстрів» тощо). 40 років виходить у світ науково-допоміжний покажчик «Українська дитяча література» [10]. Електронний ресурс КЛЮЧ (краща література юним читачам) став потужним поштовхом для активного розвитку в Україні критики дитячої літератури. Популяризуються видання НБУ для дітей серій «Українська наука у світовій науці», «Справжній читач». А також інші електронні інтерактивні ресурси. Звичайно, що не все добре, є проблеми, труднощі, завдання, які потрібно вирішувати. Вони були озвучені на цьогорічних проблемно-цільових навчаннях бібліографів у НБУ для дітей. Останнім часом цій роботі надають великого значення. У травні у НПБУ відбувся Всеукраїнський семінар із питань наукової бібліогра-

фії, у жовтні у Одеській ННБ відбувся Всеукраїнський семінар із питань рекомендаційної бібліографії. Це саме той напрям бібліографічної роботи, у якому відображається наша культура, історія. Тобто, бібліографічні посібники – це не тільки помічники дітей у виборі книг. Це дійсно наша пам'ять і ресурсна база майбутнього.

Список джерел:

1. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 1999-2001 роках / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2004. — С. 25-27.
2. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2002-2004 роках / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2006. — С. 18.
3. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2005-2007 роках / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2009. — С. 16.
4. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2008-2010 роках / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2011. — С. 16.
5. Там само. — С. 17.
6. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2011–2013 роках [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2014. — С. 36-39. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/metodu%5CПовний%20текст%201-ред.docx>.
7. Бібліографічна діяльність бібліотек України для дітей. 1960-1974 рр. / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2007. — С. 20.
8. Там само. — С. 21.
9. Бібліографічні посібники обласних бібліотек України для дітей (1945-2000 рр.) : ре-тросп. наук.-допом. покажч. / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2006. — С. 26, 48.
10. Загайна Н. В. Науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Українська дитяча література» : історія видання за 40 років [Електронний ресурс] / Н. В. Загайна // Бібліотека у форматі Д°. — 2015. — № 2. — С. 20. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/97#page/1/mode/2up>.
11. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1941-1959 рр.) / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2005. — С. 60.
12. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : дожовт. період / І. І. Корнейчик. — Київ, 1971. — С. 11.
13. Там само. — С. 188.
14. Там само. — С. 189.
15. Лутовинаова В. І. Теоретико-методичні засади та історія розвитку української рекомендаційної бібліографії (ХІ – ХХ ст.) / В. І. Лутовинаова. — Київ, 2002. — С. 46.
16. Там само. — С. 106.
17. Рева Н. М. Бібліографія української художньої літератури та літературознавства / Н. М. Рева. — Київ, 1979. — С. 109.
18. Там само. — С. 114.
19. Рева Н. М. Рекомендаційна бібліографія художньої літератури і літературознавства на Україні / Н. М. Рева. — Київ, 1992. — С. 30.
20. Там само. — С. 31.

Галина Гудзима,
завідувач відділу мистецтв
НБУ для дітей

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІДДІЛІВ НОТНО-МУЗИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА КІНОФОТОДОКУМЕНТІВ У ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

З кінця 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. у обласних дитячих бібліотеках України розміщені значні фонди нотних видань, звукозаписів та кінофотодокументів, чисельність яких постійно зростає. Бібліотеки оснащуються технічними засобами для прослуховування звукозаписів, перегляду відеофільмів, слайдів і т.д. Читачі із задоволенням користуються цими фондами. При роботі з літературою з мистецтва бібліотеки прагнули якісно нового рівня обслуговування дітей, надання конкретної цілеспрямованої допомоги школярам в оволодінні навчальною програмою, у збагаченні знань, отриманих учнями на уроках художнього циклу, у самоосвітній діяльності, формуванні їхніх потреб у читанні мистецтвознавчої літератури [3].

Розширювалася взаємодія дитячих бібліотек з установами народної освіти та культури: музичними школами та училищами, будинками піонерів, творчими спілками, музееми. Така форма творчої співдружності мала позитивний вплив на вирішення питань естетичного виховання, залучення дітей до мистецтва та творчості. Цьому сприяли і зміни в структурі бібліотек. Відповідно до Примірної структури бібліотеки для дітей, затвердженої Міністерством культури УРСР 7 січня 1969 року, у бібліотеках України створюються спеціалізовані відділи та сектори нотно-музичної літератури. На початку 70-х років такі структурні підрозділи починають функціонувати в Київській, Вінницькій ОДБ та Київській міській бібліотеці ім. Т.Г. Шевченка. В інших бібліотеках, за прикладом бібліотек Запорізької області, було створено куточок «У світі прекрасного». Трохи пізніше Міністерством культури СРСР затверджуються нормативи оснащення технічними засобами республіканських, крайових, обласних та окружних бібліотек, у результаті чого поліпшується їхня матеріально-технічна база, вони обладнуються звукозаписуючими та звуковідтворюючими пристроями, проєкційною технікою і програвачами, магнітофонами, епідіаскопами, кінопроєкторами та телевізорами. Визомінився і склад бібліотечних фондів, започатковуються фонотеки та відеотеки, до яких поруч із літературою надходять і недруковані носії інформації: платівки, магнітофонні записи, кіно- та діапозитивні фільми; створюється довідковий апарат на ці фонди. Так, уже в 1971 році Сумська ОДБ отримала 90 назв діафільмів і мала телевізор, піаніно, магнітофон, радіолу, епідіаскоп, 2 фільмоскопи, кінопроєктор «Україна», «Леті», пізніше – кінопроєктор «Луч», у фонди Вінницької ОДБ із 1971 року почали надходити грамплатівки, із 1972 року – діафільми, з 1973 року – фільмокопії. [3].

Відбулися позитивні зміни в структурі інших дитячих бібліотек. У Тернопільській ОДБ нотно-музичний відділ працював з 1976 року. У середині 80-х років уже у семи обласних бібліотеках – Миколаївській, Донецькій, Черкаській, Волинській, Івано-Франківській, Хмельницькій, Херсонській — діяли відділи мистецтв. В усіх інших функціонували відділи нотно-музичної літератури. Проте в деяких бібліотеках не було умов для створення і роботи таких відділів (Кримська ОДБ) [5].

Всі обласні, районні бібліотеки оснащувалися технічними засобами, естетичною тематикою збагачувалися фонди. Крім того, бібліотеки поповнювалися фондами навчальних посібників із питань музичного виховання у дитячих дошкільних закладах, загаль-

ноосвітній школі, нотними матеріалами для вивчення теорії музики, сценічних творів, пісенниками, репертуарними збірниками, книгами про навчання гри на окремих музичних інструментах тощо.

При активізації роботи бібліотек з естетичного виховання учнів загострилося питання особистості самого бібліотекаря як знавця мистецтва, пропагандиста прекрасного, який був би виразним розповідачем, володів ораторським мистецтвом, культурою спілкування. Пріоритет надавався працівникам, які володіли навиками будь-якого виду мистецтв: вокалом, гри на музичних інструментах, умів би малювати, мати навички в декоративно-прикладному мистецтві тощо. Відкриваючи у бібліотеках мистецькі відділи, керівники бібліотек почали звертати увагу на добір кадрів для такої роботи з дітьми саме за такими рисами.

У 1978 році у структурі Державної бібліотеки України для дітей також починає функціонувати відділ нотно-музичної літератури і аудіовізуальних матеріалів, який згодом було реорганізовано у відділ мистецтв [4]. Саме в цьому році бібліотека отримала нове приміщення. Перебуваючи за кордоном, тодішній директор Анастасія Степанівна Кобзаренко запам'ятала незвичайне оформлення книгозбірень Фінляндії, особливо круглі крісла з навушниками для прослуховування музичних творів. Саме такий зразок оформлення відділу вона і втілила при будівництві бібліотеки. Поява відділу мала об'єктивні передумови і була викликана необхідністю вирішення проблем естетичного виховання.

У перші роки створення Бібліотеки, на 01.01.1968 року, фонд із мистецтва нараховував 1470 примірників книг та нотних видань, або 4,7% від загального фонду. За рахунок систематичного поповнення вже наприкінці 1981 року цей фонд збільшився до 6313 прим., хоча частка у загальному обсязі фонду трохи зменшилася і становила 4,0% від усього фонду. Якщо у 1978 році працівники відділу основну увагу зосереджували на вирішенні питань формування і організації фонду, залучення читачів, то вже у 1979 році вони могли повністю зосередитися на роботі з читачами, яких уже налічувалося 800. Протягом року їм було видано понад 22500 прим. документів.

Біля витоків створення у Державній бібліотеці України для дітей відділу нотно-музичної літератури і аудіовізуальних матеріалів була Валентина Григорівна Кабан. Вона була першим завідувачем цього відділу. Під її керівництвом був створений довідковий апарат, який складався із алфавітних та систематичних каталогів і картотек на ноти, звукозаписи, діафільми та діапозитиви. Також була створена картотека назв пісень.

Валентина Григорівна спільно із загальноосвітніми школами розробляла комплексну програму з оволодіння дітьми знаннями з образотворчого мистецтва, музики та народознавства. Багато працювала над виробленням і впровадженням нових методик із популяризації серед читачів творів світового і вітчизняного мистецтва.

В.Г. Кабан була активним пропагандистом створення відділів мистецтв в обласних бібліотеках для дітей і під час виїздів допомагала їм у вирішенні практичних питань. Велика її заслуга у розробці питань духовно-естетичного розвитку юних читачів у бібліотеках для дітей України, організації роботи шкіл кращого бібліотечного досвіду на базі Черкаської, Кримської та Миколаївської обласних бібліотек для дітей. Так на базі обласної бібліотеки для дітей ім. В.Лягіна протягом чотирьох років працювала республіканська школа передового досвіду з питань естетичного виховання дітей засобами літератури, ініціатором якої була завідувач відділу мистецтв. За час існування цієї школи підготовку пройшли всі завідувачі нотно-музичних відділів обласних бібліотек [6].

Завідувач відділу мистецтв разом з іншими фахівцями бібліотеки брала участь у виїздах до Сумської (1979 р.), Харківської (1979 р.), Закарпатської (1980 р.), Чернігівської

(1980 р.) областей [5], під час яких вивчалася діяльність бібліотек з естетичного виховання дітей, організації відділів нотно-музичних видань та аудіовізуальних матеріалів. На основі виїздів вона готувала довідки про роботу інспектованих бібліотек, також була активною учасницею всеукраїнських семінарів із проблем удосконалення змісту і форм роботи з читачами.

Під її керівництвом відділ налагоджував цілеспрямовану, глибоку роботу з виховання музичної культури дітей, стійкого інтересу до музики. Інтенсивного розвитку набула робота, спрямована на розвиток творчої активності дітей, на створення належних умов для міжособистісного спілкування. Цьому сприяли: клуби любителів музики «Камертон» і «Веселі нотки» (1986 р.), музичні лекторії «Музика і ти» (1984, 1986 рр.), «З піснею крізь роки» (1986 р.) і т.д. [4].

Минав час... Наприкінці 80-х років кількість читачів відділу мистецтв сягнув понад 3000 осіб, кількість відвідувань – 30000, а книговидача досягла 59700 примірників. І якщо раніше основним завданням відділу була популяризація музичного мистецтва, то щоденна практична робота привела до висновку – необхідний комплексний підхід до справи естетичного виховання юних. А оскільки вирішити це питання можна було за умови добре укомплектованого фонду, то для його поповнення відділом мистецтв було здійснено перезапис з фондів Детржтелерадіо України кращих творів національного музичного мистецтва, пісень на слова українських поетів, творів композиторів-класиків, придбано діапозитиви з творчості українських художників [4].

Міцніють і розширюються зв'язки відділу з Державною консерваторією, музичними училищами, дитячими картинними галереями. Частими і бажаними для читачів гостями стають артисти театрів, студенти театральних інститутів, художники-ілюстратори, художники-мультиплікатори, архітектори м. Києва.

Розвиваються і стають численними відділи мистецтв і в дитячих бібліотеках України. Станом на 1985 рік у кожній обласній бібліотеці для дітей були створені спеціалізовані нотно-музичні відділи, а в ЦБС – сектори мистецтв [4].

Список джерел:

1. Державній бібліотеці України для дітей 30 років / А. С. Кобзаренко [та ін.] ; М-во культури і мистецтва України ; Держ. б-ка України для дітей. – Київ : Веселка, 1997. – 75 с.
2. Довідка про роботу бібліотек для дітей республіки по естетичному вихованню юних читачів у 1982-1985 рр. : директорам обл. б-к для дітей / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1985. – 13 с.
3. Історія розвитку бібліотек України для дітей : 1960-1974 / Нац. б-ка України для дітей ; відп. ред. А. С. Кобзаренко. – Київ : [б.в.], 2007. – 76 с.
4. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1975-1991 рр.) / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. Л. П. Каліберда. – Київ : [б. в.], 2011. – 116 с.
5. Рекомендації науково-методичної ради Державної республіканської бібліотеки для дітей ім. Ленінського комсомолу щодо поліпшення стану діяльності бібліотек для дітей Закарпатської та Чернігівської областей по естетичному вихованню підростаючого покоління від 20 листопада 1980 р. : директорам обл. б-к для дітей / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу ; підгот. Н. С. Кобзаренко. – Київ, 1980. – 8 с.
6. Сузір'я професіоналів : до 35-річчя з дня заснування Держ. б-ки України для дітей / Держ. б-ка України для дітей ; уклад. О. Б. Петренко. – Київ, 2002. – 95 с.

Наталія Дзюба,
*завідувач відділу каталогізування
НБУ для дітей*

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ КАТАЛОГІЗУВАННЯ: ДОСЯГНЕННЯ ТА РЕАЛЬНОСТЬ

Визначальним фактором у всіх галузях діяльності безперечно є інформація. Інформаційні технології дозволили кардинально розширити можливості, що надаються користувачам, підвищити оперативність доступу до інформаційних ресурсів. Автоматизація процесів каталогізування принесла цілий спектр нових, раніше не доступних бібліотекарям можливостей, одночасно усуваючи багато рутинних операцій і підвищуючи ефективність роботи шляхом модернізації. Інформатизація забезпечила не лише своєчасний і швидкий доступ користувачів до інформації і першоджерел, але і створила умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації.

Для надання оперативної та якісної інформації, забезпечення доступу до найкращих ресурсів бібліотеки для дітей намагалися модифікувати функції та процеси каталогізування. Їх розвиток у бібліотеках для дітей із кінця 80-х років ХХ ст. пішов у двох напрямках: вироблення правил, стандартів та каталогізаційних інформаційно-пошукових мов та видозмінення форм каталогів: від системи карткових каталогів до електронних та web-каталогів.

Управління великими масивами інформації вимагає чіткого дотримання стандартів, практичного застосування правил, інструкцій, форматів представлення даних, використання єдиних каталогізаційних правил, методик індексування, визначення єдиної структури машиночитної бібліографічної інформації. Лідером у накресленні та виконанні цих питань стала Національна бібліотека України для дітей. Із метою надання практичної допомоги каталогізаторам здійснювалися постійні виїзди та надавались консультації, на сайті бібліотеки подана інформація про нові інструктивно-регламентуючі матеріали (розділ «Сторінка методиста»), підготовлено «Інструктивно-методичні матеріали, що регламентують роботу АІБС у Державній бібліотеці України для дітей» [1] та чотири випуски видання «Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології» [2, 3, 4, 5], діє програма професійної підготовки «Віртуальна школа каталогізатора», представлено ряд публікацій у професійній пресі.

В умовах і традиційного каталогізування, і впровадження інформаційних технологій значна увага приділялася питанням стандартизації. На жаль, залишається незмінною ситуація, що з міжнародними та міждержавними стандартами українська бібліотечна спільнота озброєна більш широко ніж із національними стандартами. За останні три роки ми маємо два нові державні стандарти, які застосовуються і в каталогізуванні. Це «ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» та «ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять». Та в питаннях створення бібліографічних записів повністю залишаємося залежними від міждержавних стандартів та нормативних документів.

Значна робота проведена для уніфікації процесів систематизації та предметизації документів. Найважливішим інструментом каталогізатора є таблиці бібліотечно-бібліографічної класифікації. За період із 1991 року підготовлено три узагальнених видання варіантів робочих таблиць ББК для дитячих та шкільних бібліотек «Доповнення і виправлення до Таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації для дитячих і шкільних бібліотек : інструктивно-методичні рекомендації» [6], «Доповнення і виправлення до Таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації для дитячих і шкільних бібліотек : інструктивно-методичні рекомендації» [7] та «Об'єднана робоча схема таблиць ББК: з досвіду роботи Національної бібліотеки України для дітей». Враховуючи, що ряд бібліотек здійснює процес систематизації документів в ав-

томатизованому режимі, фахівцями Національної бібліотеки України для дітей у 2010 р. паралельно створено електронну версію розгорнутих робочих таблиць ББК. Вона об'єднала варіанти таблиць для різних вікових категорій, а також ряд ділень для систематизації нотних видань. Використання електронного варіанту таблиць ББК в автоматизованій системі «MAPK-SQL» дозволяє систематизатору отримати весь перелік рубрик, що розкривають тему, врахувати відповідні аспекти її висвітлення в документі; здійснити правильний вибір ділення відповідно до вікової категорії та виду документа; прослідкувати взаємозв'язок індексів ББК і рубрик у процесі предметизації. Та впровадження нововведень ББК нині є досить проблематичним. НДЦ ББК (Росія) має авторське право на видання таблиць і слідкує за його дотриманням. Тож склалася ситуація, коли кожна бібліотека, отримуючи російськомовний варіант, може трактувати і пристосовувати його до національних потреб по-своєму. Таким чином, ми втрачаємо основний принцип роботи з таблицями – їхню уніфікацію у застосуванні. Питання ж переходу на класифікаційну систему УДК як національну вимагає додаткового вивчення. Масове впровадження УДК потребує невинуватих людинозатрат на рекаталогізування та перестановку бібліотечних фондів та каталогів, перепідготовку бібліотечних фахівців. Крім того, такий перехід вимагає необхідності розробки таблиць відповідностей індексів ББК – УДК, створення методичної бази для систематизаторів, пристосування таблиць для розкриття українознавчих та краєзнавчих документів, їхньої адаптації до потреб публічних бібліотек.

Довідником, що орієнтує читача в каталогах, служать і предметні рубрики, що розкривають зміст бібліотечного фонду. У 1992 році паралельно з впровадженням АІБС фахівці НБУ для дітей розпочали формування тезауруса, що досі є основою для предметизації документів. Його головною особливістю стало врахування специфіки вікових особливостей користувачів-дітей та напрямів обслуговування організаторів дитячого читання (питання вивчення предметів шкільної програми, методична література на допомогу школі, питання організації дитячого дозвілля; питання дитячої літератури і дитячого читання). Чітке використання предметних рубрик, перш за все, є запорукою успішного пошуку.

З розвитком комп'ютерних технологій поняття тематичного аналізу та предметних рубрик почали зазнавати змін. Повноцінне і якісне управління електронним каталогом затребувало впровадження авторитетних файлів. У 2011 році НБУ для дітей розпочала створення авторитетних файлів «Організації», зараз працюємо над формуванням авторитетних записів для персональних імен.

Подальший розвиток предметизації пов'язаний із необхідністю створення надійної системи ведення і підтримки інформаційно-лінгвістичного забезпечення, яка має розроблятися на загальнодержавному рівні. Перспективною індексування документів може стати лише співпраця всіх установ, яким дотичні ці питання. Актуальність уніфікації індексування ще більш зростає, якщо врахувати перспективи обміну бібліографічними базами даних, створення електронних зведених каталогів, взаємонадання доступу до інформаційних ресурсів.

НБУ для дітей із метою забезпечення раціонального використання інформаційних ресурсів підтримувала і процеси взаємодії бібліотек у галузі каталогізування. Ряд дитячих бібліотек уклали «Угоди про співпрацю...» і мають можливість запозичувати записи, створені фахівцями НБУ для дітей. Із 2010 року активно почала діяти «Корпорація бібліотек України для дітей з аналітичного розпису періодичних видань» [8]. Активно працюють у корпоративних об'єднаннях фахівці Харківської ОДБ, Миколаївської центральної дитячої бібліотеки ім. Ш. Кобера та В. Хоменко, районні бібліотеки Рівненської області. Надання можливості запозичення бібліографічних записів – це дієві кроки методичної підтримки мережі бібліотек для дітей та створення єдиного середовища популяризації дитячої літератури. Тож завданням дитячих бібліотек є створення інформаційних ресурсів

доступу для пошуку необхідної інформації для районних, міських, сільських бібліотек. Інформування про каталогізаційні електронні ресурси в мережі, навчання ними користуватися – одне із завдань обласних бібліотек для дітей.

Розвиток каталогізування в бібліотеках України для дітей звичайно ж пов'язаний із впровадженням та використанням новітніх інформаційних технологій. Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи успішно впроваджені у 128 дитячих бібліотеках. У виборі програмного забезпечення для створення електронних каталогів бібліотеки для дітей надавали переваги автоматизованим інформаційно-бібліотечним системам «ІРБИС» (93 впровадження), «MARK-SQL» (32 впровадження), незначні впровадження мають і АБІС «UNILIB» (2 впровадження) та «УФД-Бібліотека» (1 впровадження). Намагаючись розширити коло користувачів, 14 дитячих бібліотек на власних сайтах надають віддалений доступ до своїх електронних каталогів. У бібліотеках для дітей сьогодні використовуються зарубіжні АБІС, і, на жаль, ми не маємо вітчизняного програмного забезпечення, що повністю вирішило б питання інформатизації бібліотек, відповідного технологічного переходу та конвертування опрацьованих записів, формування інтегрованих ресурсів із розподіленим доступом. То ж на сьогодні важливою є постановка питання про вивчення існуючого міжнародного ринку програм автоматизації, підключення українських фахівців до їх адаптації, розробка необхідних програмних продуктів для загальнонаціональних ресурсів.

Застосування новітніх технологій вимагає від каталогізаторів бути в постійному пошуку, удосконалювати технологічні процеси, підвищувати ефективність використання документного потенціалу бібліотеки, але без державної політики та підтримки, розуміння збереження досягнень автоматизації бібліотек, вироблення конкретних дій весь пройденний шлях може стати безперспективним. Сьогодні функціонування електронного каталогу як невід'ємної частини інтегрованої бібліотечної системи, потребує додаткової уваги та практичного обґрунтування.

Список джерел:

1. Інструктивно-методичні матеріали, що регламентують роботу АБІС у Державній бібліотеці України для дітей / Держ. б-ка України для дітей ; склад. Н. Й. Дзюба, Н. В. Сергієнко. – К., 1994. – 65 с.
2. Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології : огляд діяльності б-к України для дітей. Вип. 1 / Держ. б-ка України для дітей ; авт. Н. Й. Дзюба. – К., 2001. – 40 с.
3. Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології : з досвіду роботи дит. б-к України. Вип. 2 / Держ. б-ка України для дітей ; уклад. Н. Й. Дзюба. – К., 2001. – 61 с.
4. Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології : огляд діяльності б-к України для дітей. Вип. 3 / Нац. б-ка України для дітей ; склад. Н. Й. Дзюба. – К., 2005. – 48 с.
5. Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології. Вип. 4 : Методичні рекомендації з питань розкриття змісту та використання інформаційних ресурсів / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. Й. Дзюба, В. М. Красножон, І. Г. Торлін. – К., 2010. – 40 с.
6. Доповнення і виправлення до Таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації для дитячих і шкільних бібліотек : інструкт.-метод. рек. / Держ. б-ка України для дітей ; підгот. П. М. Мельник, Н. В. Полуня, Н. В. Сергієнко. – К., 1993. – 51 с.
7. Доповнення і виправлення до таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації для дитячих і шкільних бібліотек : (інструкт.- метод. рек.). Вип. 2 / Держ. б-ка України для дітей ; укладачі: Н. Дзюба, Н. Полуня. – К., 2000. – 88 с.
8. Корпорація бібліотек України для дітей з аналітичного розпису періодичних видань [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України для дітей : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5995>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2015.

Наталія Загоруйко,
*завідувач відділу комплектування фондів
НБУ для дітей*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ

З відбудовою та розвитком мережі бібліотек для дітей у післявоєнний період формування книжкових фондів стало одним із першочергових завдань. Під час окупації в Україні було знищено понад 80 млн книг, зокрема, повністю знищено фонди 15 обласних бібліотек для дорослих, дітей та юнацтва. У звільнених містах і райцентрах не залишилось жодної бібліотеки для дітей. Лише у м. Києві зберігся фонд обласної бібліотеки для дітей.

Особлива роль у роботі з відновлення фондів належала Державному книжковому фонду. З цього фонду бібліотеки України, в тому числі і дитячі, отримали майже 2,5 млн книг [1]. Протягом 1944-1945 рр. в усіх областях була відновлена діяльність бібліотечних колекторів. У 1947 р. середня кількість книг на одну дитячу самостійну бібліотеку становила 5,0 тис. книг [2]. Проте у фондах обласних бібліотек для дітей та юнацтва переважала література для дітей старшого віку. Домінуюче місце займали книги для цієї вікової категорії і серед нових надходжень. Наприклад, в Одеській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва в 1953 році літератури для старшого віку надійшло 80% [3]. У бібліотеках катастрофічно не вистачало книг для дошкільників та дітей молодшого віку. Характерним явищем було те, що кількість читачів цієї вікової категорії перевищувала кількість наявних книг. Щойно відкриті дитячі бібліотеки мали лише по декілька сотень дитячих книг. Деякі бібліотеки навіть припиняли запис молодших читачів через відсутність для них літератури [4].

Бібліотеки, в тому числі і дитячі, у радянські часи завжди були ідеологічним осередком комуністичного виховання. Якість фондів визначалась, насамперед, наявністю в них великої кількості суспільно-політичної літератури, основу якої складали твори класиків марксизму-ленінізму-сталінізму, офіційні матеріали партійних з'їздів, пленумів ЦК. Слід відмітити, що ідеологічна соціально-культурна ситуація в Україні середини 40-х початку 50-х років негативно позначилась на розвитку літератури та мистецтва. Фонди бібліотек також піддавались нищівному чищенню. Спеціальні комісії, до складу яких разом із кваліфікованими бібліотечними працівниками входили представники партійного і радянського активу, проводили перевірки книжкових фондів на предмет вилучення ідейно шкідливих книг. У списки на вилучення потрапляли не тільки застарілі за змістом видання, а й книги, авторами яких були люди, небажані сталінському режимові, книги, які несли в собі ідеї і погляди, що суперечили існуючій радянській ідеології та її вождям.

З початку у 1960-х рр. Україна пережила десятиліття культурного Ренесансу. Після розвінчання культури Сталіна й пов'язаної з цим лібералізації режиму в республіці з'явилася ціла плеяда талановитих молодих митців так званих «шістдесятників». Характерною рисою культурного життя цієї доби було звернення до спадщини 20-х рр., намагання повернути викреслені імена, опублікувати твори письменників Розстріляного Відродження. Разом з тим практика політичних репресій, політичного нагляду, її ідеологія залишалися незмінними й у часи «відлиги», хоча масштаби цієї діяльності не можна порівнювати з попередніми роками. У 1964 р. українська культура зазнала непоправної втрати – був здійснений підпал українського відділу Центральної наукової бібліотеки (нині Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського), в результаті чого згоріло майже

600 тисяч книг, журналів, архівних документів, у тому числі і дитячих книг [5]. На початку 70-х років в Україні посилюється русифікаторський курс, відбувається переслідування українського опору. Із тематичних планів видавництва лише на 1974 рік викреслено 157 назв «ідейно хибних» книжок.

Авторів «хибних» творів виключали зі Спілки письменників, їхні імена потрапляли до так званих «чорних списків». Один із таких списків був складений особисто В. Маланчуком. До нього ввійшли І. Драч, Є. Гуцало, Л. Горlach, В. Симоненко, М. Вінграновський, Б. Олійник, В. Некрасов, Л. Костенко, С. Тельнюк, Б. Харчук, В. Голобородько, О. Бердник, М. Куліш та інші. З бібліотеки вилучалася література «націоналістичної» спрямованості, і навіть бібліографічні покажчики, в яких зустрічалися прізвища опальних авторів [5]. Слід зазначити, що вся друкована продукція від візитівок до багатотомних видань проходила контроль через Головне управління з охорони державних таємниць у пресі, так став називатися з 1964 р. Головліт. Цей орган цензури надавав дозвіл на випуск книжок, періодичних видань, здійснював підбір і розстановку журналістських кадрів, регулював тиражну політику, визначав змістове наповнення газет і журналів, видавав накази та розпорядження на вилучення книг. З кожним роком вилучалося й відправлялося у спецховища дедалі більше книг, газет і журналів. Всесоюзна Книжкова палата видавала зведені списки книг, які підлягали вилученню із бібліотек та книготорговельної мережі. Один з таких списків на 595 сторінок з'явився у 1961 р., а в 1973 р. вийшов новий список.

Позитивно вплинуло на формування фондів бібліотек для дітей створення у другій половині 60-х років дієвої системи організаційно-методичного керівництва. Кінець 60-х – початок 70-х років характеризується діяльністю дитячих бібліотек, спрямованою на підвищення книгозабезпеченості читачів-дітей у сільських бібліотеках та досягнення рівномірної книгозабезпеченості в бібліотеках всіх систем і відомств. У цьому питанні важливу роль відіграла координація комплектування бібліотечних фондів, яка передбачала планомірне об'єднання зусиль і узгодження дій бібліотек різних відомств і організацій у поповненні їхніх фондів літературою відповідно визначеного профілю. У ці роки розпочинається активна робота із формування у бібліотеках для дітей фондів аудіовізуальних матеріалів. Позитивний вплив на формування фондів дитячих бібліотек на початку 70-х років мав випуск книг всесоюзною та республіканською бібліотеками серіями цільового призначення для масових бібліотек – ефективного джерела централізованого комплектування, яке дозволяло в умовах постійного дефіциту на книжковому ринку забезпечити масові бібліотеки кращими книгами та сформувати ядро фонду.

У комплектуванні фондів дитячих бібліотек так званої доби «застою» (70-ті – перша половина 80-х років) характерними ознаками були: незначні обсяги нових надходжень книг для дітей; відсутність переважної більшості книг з позакласного читання, обмеженість репертуару популярної, довідкової літератури; надзвичайно нерівномірна книгозабезпеченість, насамперед сільських бібліотек, як в межах Української РСР, так і в межах областей, районів і міст. У фондах бібліотек накопичився великий пасивний масив: в обласних та районних бібліотеках для дітей половина фонду не використовувалася через велику дублетність, наявність вузькоспеціальної, непрофільної літератури. Існувало гостре протиріччя між відносно швидким ростом обсягів фондів (2-3 % на рік) і катастрофічним падінням рівня їх використання. Зовнішні причини накопичення у фондах бібліотек літератури, що не використовувалася або мало використовувалася, полягали у монополізації книгозабезпечення, відсутності можливостей використання альтернативних джерел комплектування. Фонди дитячих бібліотек були перенасичені літературою суспільно-політичної тематики, зокрема творами класиків марксизму-ленінізму, видання-

ми про Комуністичну партію та діячів Радянського Союзу. Дані проведених всесоюзних соціологічних досліджень «Советский читатель» і «Книга и чтение в жизни небольших городов» свідчили про зростання попиту, перш за все, на художню літературу. Понад 50% читачів не знаходили в фондах бібліотек видань, що їх цікавили, більшість дітей не читали книг Л. Керролла, С. Лагерлефа, О. Мілна, Е. Кестнера через необізнаність із творчістю цих авторів.

Друга половина 80-х рр. увійшла в історію як період перебудови, основними ознаками якого були демократизація всього суспільного життя та впровадження нового механізму господарювання. Демократизація бібліотек полягала насамперед у їхній відкритості та доступності. Розпочався процес повернення із відділів спецзберігання величезного масиву забороненої раніше літератури. Лише за одним наказом Головліту України було повернуто понад 500 видань українською мовою. Читачам бібліотек стали доступними твори М. Грушевського, Д. Яворницького, В. Винниченка, І. Крип'якевича, П. Куліша, О. Олеса, Б. Лепкого, Б. Грінченка, М. Хвильового, Є. Маланюка, М. Вороного, В. Підмогильного, Д. Стуса та інших українських письменників, діячів науки, культури, викреслених радянською цензурою з історичної пам'яті нації [6].

Суттєвою прикметою перебудови став підвищений інтерес до національної культурної спадщини, читання українською мовою. Прийняття в 1989 р. Верховною Радою Української РСР закону «Про мови в Українській РСР», згідно з яким українська мова проголошувалася державною мовою, зумовило кардинально переглянути мовну політику комплектування. Впродовж багатьох років радянська влада проводила в Україні політику русифікації. Війна і післявоєнне врегулювання державних кордонів призвели до змін у національному складі населення Західної України. В результаті цього суспільство України з багатонаціонального перетворилося на переважно двонаціональне, в якому українська більшість існувала пліч-о-пліч із постійно зростаючою російською меншістю. Наприкінці 1946 року затверджено новий, наблизений до російського, український правопис. З прийняттям у 1978 р. ЦК КПРС постанови «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» розпочався новий наступ на національну школу. Українська мова продумано і комплексно витіснялася зі шкіл. Так, у середині 80-х рр. у класах з українською мовою навчання вчилися тільки 20% київських учнів, у педагогічних училищах столиці до 70% лекцій читалося російською мовою. Навіть у Київському університеті імені Т. Шевченка національною мовою викладалося менше третини природничих і менше половини суспільних та гуманітарних дисциплін [7]. Суцільна русифікація повною мірою позначилася і на формуванні фондів бібліотек, які комплектувалися переважно російськомовною літературою, навіть бібліотеки західного регіону. Як свідчать звіти обласних бібліотек для дітей за 1985 рік, україномовна література серед нових надходжень до фонду Тернопільської обласної бібліотеки для дітей складала 29%, Івано-Франківської – 28%, Черкаської – 15%, Київської – 21%.

Першочерговим завданням у роботі з формування фондів у цей період стало створення в кожній дитячій бібліотеці фонду української книги, ядра краєзнавчого фонду. Джерелами поповнення такої літератури були не тільки бібліотеки та книготорговельні організації, а й обмінні фонди республіканських та обласних бібліотек, видавництва, громадські організації, приватні особи, релігійні установи. Слід зазначити, що політика книговидавання щодо мовного питання перебудовувалася повільно. Протягом багатьох років національна книга в загальному видавничому потоці складала лише 30 % [8].

Бібліотеки розпочали активну роботу з вивчення національного складу свого регіону та формування фонду літератури мовами етнічних меншин, що компактно проживали в регіоні. Певний досвід роботи з формування фондів бібліотек літературою угорською та

молдавською мовами на той час уже мали Закарпатська та Чернівецька обласні бібліотеки для дітей. Спільно з місцевими органами культури бібліотеки налагодили творчі зв'язки з Угорською Республікою та Республікою Молдова і отримували літературу з цих країн за попередніми замовленнями [9].

Початок 90-х років ознаменувався економічними та соціально-політичними перетвореннями, глибинними процесами пробудження національної самосвідомості, національного відродження, відмови від стереотипів та ідеологічних нашарувань попередньої епохи. Нові історичні умови, в яких опинилася наша держава після проголошення незалежності, вимагали докорінних змін у системі виховної, ідеологічної та пропагандистської роботи. Бібліотечна практика з формування бібліотечних фондів також потребувала переосмислення та вироблення нових підходів, нових принципів, що ґрунтувалися на загальнолюдських цінностях, утвердженні гуманізму, демократії, доступності фондів. Українські фондознавці М. Васильченко, Н. Кушнарєнко, В. Мільман розробляють нові принципи комплектування бібліотечних фондів. Замість принципу комуністичної партійності, який був головним методологічним принципом комплектування бібліотек у радянські часи, основним принципом стає доступність, що передбачає можливість отримання в бібліотеці документів незалежно від їх політичної та національної спрямованості. Безпосередньо з принципом доступності пов'язаний принцип об'єктивності комплектування, який передбачає, зокрема, придбання документів, що сприяють гуманізації суспільства, виховують почуття людської гідності, в яких відтворені загальнолюдські цінності. В фондах бібліотек не повинно бути видань, що пропагують насильство, ворожнечу, національну та расову нетерпимість, інші напрями антилюдської моралі, що загрожує фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану людини [10]. Змінюється ставлення і до критеріїв якості бібліотечних фондів, зокрема відхід від жорстких нормативних параметрів галузевої структури, нормативів списання фонду тощо. Пріоритетним стає відповідність фонду потребам і запитам читачів. Проте протягом всього досліджуваного періоду наявні фонди бібліотек для дітей не задовольняли потреби читачів повною мірою.

Подальша криза в економічній і соціокультурній сферах призвела до дискретності та спонтанності процесу комплектування. В країні відбулося роздержавлення існуючих і виникнення великої кількості нових видавництв, розпад мережі книгорозповсюдження та централізованого розподілу видавничої продукції. Натомість так і не була створена нова альтернативна інформаційна та технологічна платформа взаємодії видавничої, книготорговельної та бібліотечної галузей. Через постійне зростання цін на книги, суттєве недофінансування бібліотечної галузі, істотне зменшення обсягів видавничої продукції і накладів дитячих видань більшість книг, виданих в Україні, стали недоступними для користувачів бібліотек. Бібліотеки для дітей не мали і не мають сьогодні можливості поповнювати свої фонди необхідними виданнями у потрібній кількості. Здійснювана державна політика внесла певні позитивні зміни у формування фондів бібліотек для дітей, проте кардинально проблем поповнення їхніх фондів не вирішила.

Список джерел:

1. Гімальдінова З. В. Бібліотеки країни в роки Великої Вітчизняної війни / З. В. Гімальдінова // Бібліотекознавство і бібліогр. — 1985. — Вип. 25. — С. 10-16.
2. Сводный годовой отчет о работе библиотек за 1946 г. // ЦДАВОВ. — Ф. 4762. — Оп. 1. — Од. зб. 44. — Арк. 9.
3. Звіт Одеської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва ім. Крупської за 1953 рік // ЦДАВОВ. — Ф. 5116. — Оп. 9. — Од. зб. 43. — Арк. 5.
4. Сводный годовой отчет о работе библиотек за 1948 год // ЦДАВОВ. — Ф. 4762. — Оп. 1. — Од. зб. 205. — Арк. 6, 15.
5. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років / Г. Касьянов. — Київ, 1995. — С. 29.
6. Лютова К. Спецхран Библиотеки Академии Наук [Електронний ресурс] : из истории секретных фондов / К. Лютова. — СПб., 1999. — 204 с. — Режим доступу: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/BOOKS/LUTOVA/CONTENT.HTM>.
7. Литвин В. Історія України : навч. посіб. / В. Литвин. — Київ, 2008. — С. 824.
8. Корнієнко А. Національний бібліотечний фонд : його структура, якісний склад, проблеми збереження та використання / А. Корнієнко // Фонди наукової бібліотеки: стан та перспективи розвитку : матеріали респ. міжвідом. наук. конф. — Харків, 1992. — С. 12.
9. Українська художня книга в читанні учнів 5-9 класів : інформ.-аналіт. огляд результатів респ. дослідж. «Читацькі інтереси та попит підлітків на українську художню літературу» / М-во культури УРСР, Держ. Респ. б-ка для дітей. — Київ, 1991. — С. 17.
10. Васильченко М. Бібліотечні фонди / М. Васильченко, Н. Кушнарєнко, В. Мільман. — Харків, 1993. — С. 29.

Олена Каракоз,
доцент кафедри книгознавства
і бібліотекознавства КНУКіМ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ У БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ (20-30-ті рр. XX ст.)

Цензурна політика радянської влади спрямовувалася на позбавлення демократичних засад, на яких формується цивілізоване громадянське суспільство, на знищення багатобарвності й різноманітності, придушення будь якого інакодумства, знищення вільної думки та проявів національної самобутності з метою встановлення одноманітності у всіх сферах культурного життя суспільства, у тому числі і в бібліотечній справі. З перших днів встановлення радянської влади цензура стала невід'ємною складовою радянської бібліотечної політики.

Для тоталітарного режиму існування поліфонічності у масовій свідомості було надзвичайно небезпечно, тому що могло призвести до критичного осмислення офіційної політики. Для нав'язування населенню потрібної системи мислення більшовиками було вирішено створити власну модель світобачення. Більшовицька політика спрямовувалася на втягування людини до запрограмованої моделі поведінки, яка могла призвести тільки до зомбування свідомості і стереотипізації та масифікації поведінки людей. За умов жорсткої національної політики та з метою вирішення жорстко поставлених завдань більшовиками використовувалися пропагандистські та контрпропагандистські технології, що відображалися у запровадженні цензури, одним із головних проявів якої було ведення контролю за читанням користувачів із метою створення у них матеріалістичного світобачення. Впливаючи на підвищення політичної освіти серед читачів, бібліотекарі примушували знайомитися з радянською пропагандистською ідеологічно витриманою літературою, крім того організовували гуртки політграмоти та політосвіти. При здійсненні інформаційно-бібліотечного обслуговування використовувався ряд прийомів та методик, спрямованих на маніпулювання свідомості читачів.

Цензурна бібліотечна політика радянської влади поширювалася і на бібліотеки для дітей. Одним із головних завдань, які вбачав перед собою радянський уряд, було моральне виховання майбутніх будівників комунізму. Інститут радянської дитячої бібліотеки мав завдання – поставити дитину в такі умови, щоб вона навчилася під керівництвом бібліотекаря диференціювати, визначати свої інтереси, свої цілі у житті завдяки книзі. Таким чином, дитина опинилася за таких умов, де бібліотека визначала коло читання дітей відповідно до завдань виховної роботи педагогічної установи, на яку поступово перетворювалась бібліотека.

Бібліотеки для дітей реалізовували педагогічну модель. Однією зі складових була покладена в основу розробки так званої радянської бібліотечної справи «...политическая работа – как составляющая часть работы детской библиотеки... и юные ленинцы в библиотеке должны чувствовать себя рыцарями коммунизма, оружие которых – книга». Як справедливо зауважив Є. Добренко: «Советская теория детского чтения развивала модель перманентного воспитания, когда воспитавшийся должен воспитывать других, поскольку «интимное, любовное, непосредственное влечение ребёнка к книге придаёт ему какое-то особенное свойство проводника книги, распространителя книжной заразы».

На втілення цієї настанови вказує розділ плану державного видавництва України з дитячої літератури на 1922 р.: «1. Дитяча література повинна бути найтісніше зв'язана

як по своїй ідеології, так і за змістом підвалинами соціального виховання. 2. Всі дитячі книжки, що однині будуть виходити на Україні, не повинні мати рис буржуазної дитячої літератури: мораль, сентименталізм, багатослів'я, тенденціозність, відсутність художності. 3. Твори з аристократичного і буржуазного життя з їх класовою ідеологією... також викреслюються з наших списків. 4. Казки про царів та королів – цілком викреслюються; всі ж казки, що мають увійти до дитячого читання, підлягають ретельному відбору».

У червні 1919 р. була створена секція з дитячих бібліотек, основним завданням якої була перевірка фондів бібліотек для дітей із метою вилучення так званих «небажаних» книг. Вилучення видань проходило за участю дітей, для яких бібліотекарі влаштовували суди над творами та обговорення змісту дитячої літератури з точки зору «класових позицій». Розпорядження, що надходили до бібліотек, вимагали від працівників залишати в обігу тільки ті книги, що не викликали сумніву щодо виховного впливу на підростаюче покоління.

В основному при комплектуванні бібліотек для дітей із фондів вилучалась пригодницька література та казки.

В результаті у Києві було створено мережу бібліотек для дітей фонди яких комплектувалися націоналізованими та реквізованими книгами. Рекомендувалося групувати книги не за тематичною ознакою, а виділяти вузькі групи: «революційні» пригодницькі книги, де діти є учасниками революції, зокрема «Макар Следопыт», «Ванька Огнев», «Много впереди». У цих книгах зображується участь дітей у революційній боротьбі» (Добренко Е. Формовка советского читателя. Социальные и эстетические предпосылки советской литературы / Е. Добренко. — СПб., Академический проект, 1997. — 321 с.).

Отже, бібліотеки для дітей поступово перетворювалися на ідеологічну установу, що реалізовували радянську цензурну інформаційно-бібліотечну політику. Замість того, щоб дозволяти дітям читати ту літературу, яка відповідала їхнім інформаційним потребам, інститут радянської цензури пропагував твори, виключно комуністичного спрямування.

Таким чином із метою запровадження контролю за формуванням читацьких інтересів, відповідно правилам встановленим тоталітарним режимом, бібліотекарями використовувалися пропагандистські технології впливу на вибір читачами літератури агітаційної тематики. Радянська влада примушувала бібліотекарів маніпулювати свідомістю читачів із метою нав'язування їм комуністичної ідеології і створення такої моделі поведінки людини, яка б дозволяла нівелювати його почуттями. В результаті це призвело до стереотипізації та масифікації поведінки людей, наслідком якої було створення бездумної масової культури і всезагальне зомбування свідомості, що вплинуло на формування односторонності світогляду майбутніх поколінь.

Оксана Касяненко,
*завідувач сектору професійних документів
та ділового спілкування відділу обслуговування дітей середнього і старшого віку
та організаторів дитячого читання НБУ для дітей*

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА ФАХІВЦІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ДІТЬМИ, В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

З перших днів існування Національної бібліотеки України для дітей відбувається активний пошук оптимальної організації та структури організації взагалі, її довідково-бібліографічної служби, зокрема, яка забезпечувала б якнайповніше задоволення інформаційних потреб читачів і відчутно впливала на їхнє читання. Спочатку це був сектор науково-бібліографічної та довідкової роботи у науково-методичному відділі. З розширенням масштабів бібліографічної діяльності у 1970 р. на базі сектора створюється науково-бібліографічний відділ, який у 1979 р. трансформується у два самостійні відділи: науково-бібліографічний, що займається розробкою системи і підготовкою рекомендаційних покажчиків для дітей різних вікових груп, і довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування читачів. Було визначено основні напрями бібліографічної роботи бібліотеки: довідково-бібліографічне, інформаційне обслуговування дітей та організаторів дитячого читання; виховання культури читання і прищеплення дітям основ бібліотечно-бібліографічних знань; створення рекомендаційних бібліографічних посібників для читачів-дітей та організаторів дитячого читання.

Бібліотека завжди докладала максимум зусиль для забезпечення високого рівня інформаційного обслуговування не лише дітей, а й фахівців із питань теорії та практики бібліотечної справи, педагогіки, психології, критики дитячої літератури та дитячого читання. Адже надавати дітям допомогу в організації читання можуть не тільки працівники бібліотек. Це справа всіх, хто причетний до виховання та освіти підростаючого покоління. Тому в полі зору працівників нашої бібліотеки постійно знаходяться шкільні бібліотекарі, педагоги, слухачі інститутів підвищення кваліфікації працівників культури та освіти, книговидавці, батьки, студенти й аспіранти ВНЗ. Для обслуговування вище зазначених категорій читачів у 1978 році створюється кабінет бібліотекознавства та бібліографії, який у 1980 р. стає структурним підрозділом відділу довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування читачів.

За досить короткий термін на основі досвіду державних наукових бібліотек визначається зміст діяльності такого кабінету, формується фонд, особливу цінність якого складає архів неопублікованих матеріалів, та створюється «Систематична картотека методичних і бібліографічних матеріалів», яка з 1995 року діє в автоматизованому режимі, що значно прискорює оперативне і якісне обслуговування користувачів. Головним завданням кабінету є забезпечення довідково-бібліографічного обслуговування організаторів дитячого читання шляхом виконання бібліографічних довідок; здійснення інформаційно-бібліографічного обслуговування організаторів дитячого читання з актуальних питань бібліотекознавства, бібліографії та дитячої літератури шляхом організації постійно діючих виставок «Нові надходження» та «Видавнича діяльність бібліотеки»; розгорнутих тематичних виставок з актуальних напрямів бібліотечної роботи; оглядів та переглядів нових надходжень; підготовки щорічного інформаційного списку «Пам'ятні літературні дати»; колективне та індивідуальне інформування користувачів.

Поступово змінюється не лише робота кабінету, а й термінологія: термін «керівники дитячого читання» змінюється на «організатори дитячого читання». Цей термін точніше

передає сутність цілеспрямованої допомоги юним читачам із боку дорослих у процесі їхньої читачької діяльності, ніж термін «керівники дитячого читання». Слово «організація» походить від французького «*organization*». Одним із його значень є «налагодження, впорядкування, приведення чогось у систему». А в «Словнику української мови» подається таке визначення слова «організувати»: «створювати, засновувати що-небудь, залучати до цього інших, спираючись на них; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь».

Метою діяльності організаторів дитячого читання є саме надання процесу читання молодого покоління упорядкованого, систематичного, послідовного, різнобічного характеру, кваліфікована допомога в користуванні документним масивом. Видатні бібліотекознавці минулого, які стояли біля витоків теорії керування читанням, розглядали цей процес як допомогу читачам у користуванні бібліотеками та в організації читання. Тобто, вживання словосполучення «організація читання» замість «керування читанням» є цілком логічним, оскільки воно точніше передає сутність цього поняття. Термін «організація читання» не є штучно створеним. Аналіз фахової літератури дає підстави стверджувати, що це словосполучення досить часто вживається спеціалістами.

В 2011-2012 рр. відділом комплектування фондів НБУ для дітей було проведено соціологічне дослідження «Інформаційні потреби педагогічних працівників та ступінь їх задоволення книжковим фондом Національної бібліотеки України для дітей». У ході соціологічного дослідження у книжковому фонді бібліотеки було виявлено значну кількість (9299) прим. книг розділу за ББК 74 «Освіта. Педагогічна наука», що становить 2,1% загального обсягу фонду бібліотеки. Переважна більшість книг – 8081 примірник (86,9%) знаходиться в основному книгосховищі бібліотеки. Більша частина досліджуваного фонду є пасивною, адже 60,2% книг не видавалися жодного разу, а 31,5% мало використовувалися – видавалися 1-4 рази. Це підтвердило робочу гіпотезу, що значна частина книжкового фонду розділу за ББК 74 «Освіта. Педагогічна наука» є пасивною із причин надмірної кількості дублетних видань, значної кількості книг застарілих за змістом та які втратили актуальність (зокрема книги з методики викладання навчальних предметів у загальноосвітній школі та методики виховання), недостатньої популяризації наявних нових видань, насамперед книг, віднесених до фонду обов'язкового примірника. У результаті соціологічного дослідження виявлено, що досліджуваний розділ фонду потребує осучаснення, актуалізації, постійного поповнення відповідно до інформаційних потреб педагогічних працівників та активної популяризації. Саме для вирішення цих питань потрібен був новий структурний підрозділ.

Тому у 2014 році було створено сектор професійних документів та ділового спілкування, головним завданням якого є якісне інформаційне забезпечення бібліотечних працівників, студентів, науковців, психологів, соціологів, організаторів дитячого читання: педагогів, учителів, вихователів, батьків. Основні показники, порівняно з минулими роками, зросли вдвічі, тому що раніше кабінет бібліотекознавства і бібліографії не працював у неділю, мав незручний доступ до фонду для користувачів і не достатньо рекламувався.

Серед користувачів сектору різко виросла кількість педагогів, шкільних бібліотекарів, студентів. Найбільш вражаючий ріст серед учителів та вихователів – у 17 разів, порівняно з 2013 роком (із 10 до 172 користувачів), та батьків – майже в 2 рази (із 10 до 19). Також сектор почав обслуговувати і дітей, які пишуть роботи Малої академії наук (10 користувачів). Тому не дивно, що більш ніж у 2 рази виросла книговидача літератури з педагогіки, освіти – з 833 прим. у 2013 р. до 1865 прим. у 2014 р.

Сучасне суспільство досягло такого етапу, коли наявність висококваліфікованих кадрів є одним із найважливіших факторів розвитку будь-якої галузі. Дедалі більшого значення набувають такі чинники, як професіоналізм, компетентність, прагнення і здатність

до отримання знань упродовж життя, рівень культури. Основною формою, що спроможна задовольнити потреби у професійному розвитку, залишається система підвищення кваліфікації. Тому активно ведеться робота із вдосконалення фахової майстерності співробітників НБУ для дітей. Щоквартально спільно з відділом довідково-інформаційного обслуговування проводяться дні професійних знань, які розкривають актуальні напрями модернізації бібліотечної справи, інноваційні процеси у масовій роботі з читачами, сприяння бібліотек розвитку читання, тенденції науково-дослідної та методичної діяльності бібліотек України та світу. З цією метою проводяться бібліографічні огляди фахової літератури, яка надходить до сектору, відбуваються презентації нових електронних ресурсів, створених НБУ для дітей та обласними дитячими бібліотеками України. Працівники сектору займаються підвищенням своєї професійної майстерності: щоквартально відвідують Національну парламентську бібліотеку для ознайомлення з новими надходженнями, беруть участь у різних семінарах, конференціях.

Інноваційні зміни – невід’ємний атрибут сьогодення. Змінюються зміст, форми роботи, змінюються і користувачі бібліотек та їх запити.

У сучасному світі одним із найважливіших фахових умінь для представників багатьох популярних професій стає уміння презентувати себе, свою діяльність, знання і здобутки. Змінюються погляди людей, а разом із ними і вимоги до різних форм візуальної роботи, тому в епоху бурхливого розвитку комп’ютерної техніки та інформаційних технологій працівники сектору активно ведуть роботу зі створення електронних презентацій для організаторів дитячого читання.

Однією з форм зорової реклами літератури, яка має мету – просування книг до читача, залишається в бібліотеці книжкова виставка. Основними перевагами книжкових виставок є наочність та оперативність. Організація будь-якої книжкової виставки має на меті викликати і закріпити зацікавленість читача певною проблемою, подією, книгою і в кінцевому результаті збільшити попит на книги.

У житті сучасної людини реклама займає значне місце. Вона допомагає орієнтуватися в пошуках роботи, організації відпочинку, фактично є частиною нашого повсякденного життя. Основне призначення бібліотечної реклами – інформування читачів про результати діяльності, привернення уваги користувачів до бібліотечно-бібліографічних ресурсів та послуг бібліотеки.

Соціальне партнерство – перспективний шлях заради подальшого розвитку системи соціального обслуговування, який дозволяє оперативно та якісно задовольняти інформаційні та культурні потреби громади. Ведеться робота із налагодження зв’язків і співробітництва з районними управліннями освіти м. Києва, вищими навчальними закладами м. Києва, дитячими садками, школами, шкільними та іншими бібліотеками, редакціями газет та журналів, що видають педагогічну та фахову літературу.

Не дивлячись на «просунутість» сучасних педагогів у плані освоєння інтернет-простору, професійна потреба у кваліфікованому інформуванні залишається актуальною і завжди затребуваною. Завдяки інтернет-технологіям перелік послуг для читачів стає не лише багатотематичним, але й оперативнішим. Адже сьгодні читачеві не обов’язково фізично відвідувати бібліотеку, ми можемо підтримувати стосунки з ними через електронну пошту, скуре, соціальні мережі та інші технології.

Активно використовується організаторами дитячого читання міжбібліотечний абонемент. Також сектор проводить науково-практичні конференції, семінари, практикуми, круглі столи, батьківські збори, лекторії.

На сучасному етапі функціонування бібліотек треба не тільки вдосконалювати термінологію, форми роботи, адаптувати їх до вимог часу, а, у першу чергу, змінювати

методи спілкування з читачами. Потрібно відмовитися від авторитарності в роботі з усіма категоріями читачів. Повага до особистості, розуміння її інтересів, гідності, довіра до неї закладені в основу «Концепції національного виховання». Саме на таких засадах повинні будувати свою діяльність організатори дитячого читання.

Список джерел:

1. Державній бібліотеці України для дітей 30 років / А. Кобзаренко та ін. ; М-во культури і мистецтва України ; Держ. б-ка України для дітей. – Київ : Веселка, 1997. – 75 с.
2. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки Української РСР для дітей за 1970 рік / Держ. респ. б-ка для дітей. – Київ, 1971. – 33 с.
3. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки Української РСР для дітей за 1971 рік / Держ. респ. б-ка для дітей. – Київ, 1972. – 40 с.
4. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки Української РСР для дітей ім. Ленінського комсомолу за 1972 рік / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1973. – 43 с.
5. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1973 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1974. – 42 с.
6. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1974 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1975. – 60 с.
7. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1975 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1976. – 66 с.
8. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1977 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1978. – 82 с.
9. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1979 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1980. – 80 с.
10. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу у 1980 році / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1981. – 80 с.
11. Звіт про роботу Державної республіканської бібліотеки України для дітей ім. Ленінського комсомолу за 1988 рік / Держ. респ. б-ка для дітей ім. Ленінського комсомолу. – Київ, 1988. – 71 с.
12. Сидоренко Г. Бібліотечна підтримка фахівців, що працюють з дітьми / Г. Сидоренко // Світ дитячих бібліотек. – 2013. – № 1. – С. 18.

Олена Ліпей,
заступник директора з наукової роботи
Кіровоградської обласної бібліотеки для дітей ім. Т.Г. Шевченка

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЗНАЙОМУ БІБЛІОТЕКУ: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ КНИГИ

Видання книги про історію та сучасні сторінки життя Кіровоградської обласної бібліотеки для дітей **«Новий погляд на знайому бібліотеку»** стало однією з важливих подій останніх років у діяльності нашого закладу, адже до теперішнього часу не існувало повної версії історії бібліотеки. Книга вийшла друком у 2011 році у Кіровоградському видавництві: КП «Поліграфія». Працювали над написанням історії закладу безпосередньо я, як заступник директора з наукової роботи, та мої колеги – Ніна Расторгуєва і Лариса Босюк, фахівці відділу розвитку дитячих бібліотек і маркетингу.

Відтворенню історії закладу у значній мірі допомогли архівні документи, статті з періодики, листи громадськості та спогади колег, які вклали свою душу в справу побудови, розвитку і збереження головної бібліотеки для дітей області. Матеріал книги (обсяг 292 сторінки) подано в хронологічному порядку та проілюстровано понад 300 фотографіями, адже бібліотека як невід’ємна частинка культури краю пройшла багаторічний шлях, розділила світлі й драматичні сторінки історії області та країни в цілому.

Книга розпочинається зверненням до читачів та вступом «Бібліотека – давня і вічно юна оселя людського розуму» з невеличким екскурсом в історію появи книг і бібліотек. Частина перша має назву «Витоки. Друга половина XIX століття – перша половина XX століття», в якій ми здійснили подорож в історію міста та розповіли про появу бібліотек на Єлисаветградщині, згодом – Кіровоградщині, створення обласної бібліотеки для дітей, важкі роки під час фашистської окупації та відновлення діяльності після Другої світової війни (1941-1945 рр.).

Частина друга «Здобутки XX століття» – найбільша за обсягом, оскільки в ній охоплено період із початку 50-х та до кінця 90-х років минулого століття. Саме у травні 1958 року бібліотека отримала нове приміщення, в якому знаходиться і зараз. Будівля є пам’яткою архітектури, і була побудована молоддю Кіровоградщини спеціально для обласної бібліотеки для дітей. Велика заслуга в цьому тодішнього директора закладу Валентини Панасівни Шипілової, яка доклала багато зусиль для того, щоб збудувати та відкрити головну дитячу бібліотеку області. Будівництво тривало більше двох років, роботи відбувалися в дуже складних умовах, навіть знайшли та знешкодили снаряд, який не розірвався під час Другої світової війни. Про все це нам написав Анатолій Васильович Отян, який зараз мешкає у Франкфурті-на-Майні, а у той час працював майстром на об’єкті, він же і надіслав фото будівництва бібліотеки. Неможливо було передати ту радість, яку відчули усі, хто був причетний до будівництва та відкриття бібліотеки, адже це було дійсно великою справою та чудовим подарунком не тільки дітям міста, а й для усієї області. У цьому розділі також йдеться про неповторну архітектуру будівлі, наводяться витяги із паспорта об’єкта культурної спадщини, про різні напрями діяльності обласної бібліотеки для дітей, шляхи комплектування бібліотечного фонду, масові заходи з читачами, про кадрові зміни, відкриття нових відділів та зміцнення матеріальної бази. Наводяться цитати зі статей бібліотечних фахівців, які друкувалися у спеціальних періодичних виданнях всесоюзного значення, адже саме на цей період припадає створення по всій країні окремої мережі спеціалізованих бібліотек для дітей.

Разом із цим розповідається і про важкі часи в діяльності бібліотеки. Так особливістю 90-х років XX століття став розпад Радянського Союзу та утворення самостійних

незалежних держав. Це були доленосні, визначальні роки в історії України, а отже й усіх сфер життя і діяльності нашого суспільства. Перша половина десятиліття вирізнялася піднесенням та розмаїттям заходів у всіх напрямках бібліотечної роботи, а головне – прийняттям на рівні держави важливих документів, які мали велике значення для розробки моделі бібліотеки в демократичному суспільстві. Разом із тим, це були роки нестабільної економіки, які призвели до згорання роботи багатьох установ, зокрема і в культурній сфері. Усі ці події не могли не відобразитися на функціонуванні обласної бібліотеки для дітей. Із-за недостатнього фінансування бібліотечним фахівцям також доводилося працювати на 0,25 ставки, йти у відпустки за власний рахунок, знаходити нові шляхи функціонування закладу та обслуговування читачів.

Третя частина «Новий відлік часу. III тисячоліття» висвітлює здобутки нового етапу діяльності бібліотеки у XXI столітті. Насамперед, це запровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність закладу, створення нових відділів та форм роботи з дітьми, відкриття безкоштовної інтернет-зали для користувачів та бібліотечного веб-сайту, оновлення бібліотечного фонду, налагодження різноманітних партнерських стосунків. Про деякі напрями діяльності та заходи ми розповідаємо більш детально, про деякі оглядово, наводимо уривки зі статей і фотографії. Саме цю частину доповнюють спогади колег «Про улюблену бібліотеку» та «Фотогалерея 2000-х», а також подано перелік окремих статей про діяльність Кіровоградської обласної бібліотеки для дітей та використаних інформаційних джерел.

Хочеться наголосити на тому, що у ході роботи над книгою поступово вносилися зміни в її структуру, виникали нові ідеї у її оформленні та відображенні матеріалів. Крім розповідей про директорів бібліотеки, ми вирішили надати короткі нариси про заступників та усіх працівників закладу, хто пропрацював у бібліотеці більше 10 років. Звичайно, ця книга відображає суб'єктивний погляд авторів, і хтось може з чимось не погодитися. Але ми намагалися зробити видання послідовним, змістовним, не суто професійним, а більш популярним і легким у сприйнятті викладеного матеріалу. Книга розрахована на бібліотечних фахівців, педагогів, краєзнавців, науковців, студентів та усіх прихильників читання і бібліотек.

Час вносить свої корективи. Сьогодні говорити про те, що книга вийшла би абсолютною такою, як тоді, я не можу, тому що за останні 4-5 років відбулось багато змін у житті суспільства, країни і нашої бібліотеки зокрема. Наразі сказати, що ми продовжуємо збір матеріалу для другої книги з історії бібліотеки, адже у липні 2015 року була відкрита нова сторінка історії закладу, коли бібліотека отримала нове ім'я: «Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка». Своє право на перейменування закладу та присвоєння бібліотеці імені Т.Г. Шевченка колектив виборював майже 10 місяців, передавши клопотання обласній раді ще у 2014 році. Саме відзначенню 200-річного ювілею Великого Кобзаря ми хотіли присвятити таку урочисту подію як в бібліотечному житті, так і житті всього краю, адже в області немає жодної бібліотеки, яка б носила ім'я Т.Г. Шевченка. Все це відповідає чинному законодавству, до цього також закликає і місце розташування нашої бібліотеки, яка знаходиться на вулиці Шевченка, у міському сквері, поруч з гімназією імені Т.Г. Шевченка і пам'ятником Великому Кобзареві, який своєю постаттю та поглядом нагадує усім, хто йде до закладу:

*«Учітьсь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...» [2].*

Тепер ці рядки може прочитати кожен перехожий безпосередньо на пам'ятній дошці фасаду бібліотеки. Як ніколи вони актуальні в наш час, адже саме дитяча бібліотека,

попри всі негаразди і труднощі, з якими зіткнулася наша країна, стає сьогодні головним осередком оновлення духовної культури та формування громадянської позиції майбутніх поколінь.

Розглядаючи проблему написання історії бібліотек для дітей Кіровоградщини, зазначу, що нашою бібліотекою, як обласним методичним центром, ще у 2007 році було розпочато дослідження з вивчення історії розвитку та формування мережі бібліотек для дітей Кіровоградської області. Для викладення послідовності матеріалу був розроблений відповідний перелік питань. При укладанні кожної «Історії бібліотеки для дітей» використовуються різні джерела: інформаційні матеріали; фото; листи; спогади, отримані від керівників та працівників бібліотек для дітей; методичні видання; інформаційно-статистичні звіти; статті з періодики; інтернет-ресурси; альбоми-естафети; історико-краєзнавча література та фото з архіву відділу розвитку дитячих бібліотек і маркетингу та фондів обласної бібліотеки для дітей. Оскільки про заснування деяких бібліотек документи не збереглися, за основу бралися дані з книги «Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область», дати перших записів інвентарних книг бібліотек, спогади старожилів. З огляду на певні фінансові труднощі зібраний матеріал було вирішено видавати окремими випусками та розмістити на веб-сайті нашої бібліотеки. На сьогодні упорядковано 4 випуски з історії 16 бібліотек для дітей області. Постійно ведеться уточнення, доопрацювання та упорядкування зібраної інформації. Планується підготувати та видати 7 випусків «Історії бібліотек для дітей Кіровоградської області».

Список джерел:

1. Ліпей О. В. Новий погляд на знайому бібліотеку : історія та сучасність Кіровоград. обл. б-ки для дітей ім. А. П. Гайдара / О. В. Ліпей, Л. С. Босюк, Н. І. Расторгуєва. — Кіровоград : КП «Поліграфія», 2011. — 292 с.
2. Шевченко Т. Г. І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє / Т. Г. Шевченко // Кобзар: повна зб. / Т. Г. Шевченко. — Харків, 2014. — С. 166.

Лариса Лісова,
директор КЗ «Рівненська обласна
бібліотека для дітей»

ШАНА, ПОВАГА, ЛЮБОВ

В історії бібліотечної справи на Рівненщині є багато імен бібліотекарів, які кожен у свій час стали фундаторами дитячих бібліотек, сформували їхні фонди, виховали багато поколінь читачів – свідомих громадян і патріотів, долучаючи їх до культурних, літературних та духовних цінностей. Проте особливою постаттю серед них вирізняється Олександр Омелянович Слива – директор Рівненської обласної бібліотеки для дітей, який очолював книгозбірню з 1956 р. по 1995 р.

Народився Олександр Омелянович 5 червня 1925 року в селі Довгошії Млинівського району Рівненської області в селянській родині. У рідному селі закінчив освітній заклад і почав працювати бібліотекарем у школі. З початком Другої світової війни разом із батьками працював у сільському господарстві, а в 1944 році після звільнення області від німецько-фашистських загарбників був призваний одночасно з батьком до лав Радянської Армії, воював у Прибалтиці. Під час військової операції був важко поранений. Сімнадцять днів і ночей віз санітарний поїзд поранених солдат у госпіталь. Дорога була довгою, всі госпіталі – переповнені, і лише у Монголії згодилися прийняти поранених. За сімнадцять днів дорогоцінний час для пораненого солдата був згаяний і як вирок – ампутація ноги. Майже рік лікувався Олександр у госпіталі, там зустрів довгоочікувану Перемогу, звідти повернувся у рідне село інвалідом.

За героїзм та мужність під час бойових дій на фронтах Другої світової війни Олександр Слива нагороджений двома орденами Вітчизняної війни I та II ступеня, орденом Слави III ступеня, медаллю «За бойові заслуги». Після війни Олександр Омелянович Слива працював заступником начальника тресту «Укрфотос». Але в 1947 році стан його здоров'я погіршується, відкриваються фронтові рани. Він рік лікується у військовому госпіталі у місті Києві. Під час лікування Олександр Слива закінчує початкові курси з різних професій, в т.ч. бібліотечні. Все життя благословляв Олександр Омелянович той час, той київський госпіталь, де зустрів свою долю, свою надію, своє кохання – медичну сестру Ліду Агапову.

В 1949 році молоде подружжя повертається до Рівного, де Слива призначається на посаду завідувача міської бібліотеки ім. В. Короленка. Під час роботи в книгозбірні заочно закінчує бібліотечне відділення Дубнівського культурно-освітнього училища та вступає до Ленінградського інституту культури, який закінчує в 1957 році. У травні 1956 року Олександра Омеляновича Сливу як молодого і здібного керівника, творчу особистість призначають директором обласної бібліотеки для дітей та юнацтва (таку назву мав заклад у 1947-1962 рр.).

Олександр Омелянович Слива – один із засновників бібліотечної справи на Рівненщині. Під його керівництвом відбувався розвиток системи спеціалізованого бібліотечного обслуговування дітей. Працюючи майже 40 років директором обласної бібліотеки для дітей, він доклав значних зусиль для розвитку мережі бібліотек для дітей області, зміцнення їхньої матеріально-технічної бази, вдосконалення бібліотечних фондів, покращення діяльності із задоволення потреб у книзі юних громадян України.

Олександрові Сливі дісталася господарство, яке розміщувалося у двох будинках. Одне – по вулиці Леніна, 4 (нині вул. Соборна, епархіальне управління), де були абонементи для дітей молодшого, середнього і старшого віку. Друге – по вул. Червоноармійській,

43 (зараз вул. С. Петлюри, 27), у якому із семи кімнат п'ять займала бібліотека, а в інших двох жив із сім'єю мешканець Кистерний, котрий ніяк не міг отримати квартиру в іншому місці. Отож, тривалий час у приміщенні уживалися високий дух друкованого слова та запах борщів...

Як і кожному адміністраторові, Олександру Омеляновичу доводилося вирішувати господарські питання – ремонти, опалення, освітлення, придбання обладнання.

Оскільки в повоєнні роки в області йде активне формування мережі бібліотек для дітей (з 3-х у 1946 р. до 29-ти в 1959 р.), головна дитяча книгозбірня розвиває організаційно-методичну діяльність. Окрім проведення п'ятиденних семінарів (2 рази на рік), підготовки методматеріалів, щороку здійснюється 30-50 виїздів у райони області з метою вивчення стану бібліотечного обслуговування дітей та надання допомоги. Олександр Слива теж бере в цьому активну участь.

Протягом 1956-1962 років Олександр Омелянович виїжджав 15-22 рази на рік у в'їждження тривалістю від 3-х до 7-ми днів. Окрім перевірки роботи і методичної допомоги з питань обслуговування дітей, організації фондів і каталогів районних дитячих бібліотек, дитячих відділів при районних бібліотеках, сільських і шкільних бібліотеках, бібліотеках трудових резервів і клубів піонерів, ремісничих і колгоспних бібліотеках, доводилося здійснювати виїзди для участі в оглядах художньої самодіяльності районів, стану підготовки культурно-освітніх закладів до зими, для розгляду скарг про неправомірне звільнення з роботи. Були й поїздки «за дорученням облвиконкому і обласного відділу культурно-освітньої роботи», «за дорученням обкому КП(б)У», «за дорученням обкому КЛПС», сутність яких невідома.

Складно уявити сьогодні, скільки часу і яких зусиль вимагали ці поїздки. Адже транспортне сполучення по області не було таким налагодженим, як тепер, і часто «підручними» засобами для переміщення, крім автобусів і поїздів, слугував кінь, віз, велосипед або власні ноги... А якщо взяти до уваги, що одна нога була й не власною, а протез... Проте жодна людина не може згадати нарікань Олександра Омеляновича на те, що йому було важко.

Олександр Омелянович Слива брав активну участь у громадській роботі: з 1962 по 1985 роки був членом президії обкому профспілки працівників культури, а із 1962 по 1972 роки – секретарем на громадських засадах цього обкому профспілки; неодноразово обирався членом колегії обласного управління культури. У 1988 році за вагомий внесок у розвиток культури України Олександр Омелянович Слива нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, а у квітні 1995 року за вагомий особистий внесок у розвиток культури йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України».

Працівники обласних бібліотек для дітей, учасники всеукраїнських нарад, семінарів та навчань, а це в основному жінки, і досі згадують Олександра Омеляновича як надзвичайно галантного колегу, справжнього джентльмена та лагідно називають його «кумом Сливо».

Серед вихованців Олександра Слива – директори, провідні фахівці обласних бібліотек та централізованих бібліотечних систем, районних книгозбірень, адже він неодноразово призначався головою екзаменаційних комісій Рівненського інституту культури та Дубенського училища культури.

Із грудня 1998 року Олександр Слива перебував на заслуженому відпочинку. Родинні традиції продовжує донька Галина, яка понад 20 років працює бібліотекарем.

Земне життя Олександра Омеляновича Слива закінчилось 7 вересня 2014 року (за 7 місяців до 90-річчя), але бібліотечна громада Рівненщини і всієї України вічно

пам'ятатиме одного з найкращих фахівців своєї справи, мудру і світлу людину з творчим ставленням до роботи і надзвичайним почуттям відповідальності. В рік 75-річчя з дня заснування Рівненської обласної бібліотеки для дітей та 90-річчя від дня народження Олександра Омеляновича колектив закладу продовжує славні традиції «сливиної» книгозбірні, докладаючи всіх зусиль для підвищення авторитету дитячого бібліотекаря, престижності й значущості обраної професії. Вечір пам'яті, який відбувся 5 червня 2015 року та вереснева скуре-конференція «Історія та сучасність дитячих бібліотек Рівненщини», приурочені до ювілею Олександра Омеляновича Сливи, ще раз нагадали всім, що ця людина належить до когорти кращих фахівців бібліотек України для дітей.

Лариса Лугова,
директор Львівської ОБД

ЛЬВІВСЬКЕ КНИЖКОВЕ МЕНЮ, АБО ЩО І ЯК ПРОПОНУЮТЬ ЧИТАЧАМ ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ Львівщини

Хоч би як трансформувалася бібліотека в XXI столітті, хоч би які нові функції на себе покладала – центрів спілкування і дозвілля, коворкінгів і розваг, – основною функцією бібліотеки все ж таки залишається – забезпечення доступу користувачів до інформації, а значить – наповнення бібліотечних фондів відповідними інформаційними ресурсами. Про особливості цього процесу у Львівській обласній бібліотеці для дітей я й хотіла би коротко розповісти шановній аудиторії.

Не раз говорила в численних інтерв'ю і зараз можу сказати: з точки зору комплектування – ми щаслива бібліотека. Не повірите, але нам усього вистачає. І грошей, і репертуару видань. Фонд бібліотеки можна охарактеризувати як максимально релевантний читачьким запитам, постійно оновлюваний і такий, що динамічно змінюється, очищується і наповнюється. Досягається це завдяки тому, що на відміну від багатьох областей України, на Львівщині майже не припиняла свою дію Обласна програма поповнення бібліотечних фондів.

Програма поповнення бібліотечних фондів на Львівщині функціонує з 2003 року:

з 2003 до 2005 рр.;

з 2006 до 2010 рр.;

з 2012 і до цього часу Програма виконує місію централізованого комплектування бібліотек Львівської області.

Згідно постанови Львівської обласної ради цією Програмою передбачено придбання книг, електронних видань та інших документів для поповнення фондів обласних бібліотек, а також придбання книг і періодики для бібліотек області. Кожна обласна бібліотека отримує свою частку грошей і займається комплектуванням власного фонду і відповідно дорослих, дитячих чи юнацьких бібліотек. Щоб не перевантажувати вас зайвими цифрами, тільки скажу, що у 2014 році з 200000 грн., що були виділені згідно Обласної програми нашої бібліотеці, на комплектування дитячих бібліотек області (а їх у нас 47) витрачено 52%; у 2015 році Програмою передбачено витрати 30% наданих коштів, але ми вже закупили літературу на більшу суму і ця цифра сягатиме десь 40%.

Звичайно, що Обласна програма поповнення бібліотечних фондів не вирішує проблему недостатнього комплектування районних і сільських бібліотек, але саме завдяки обласній програмі фонди кожної дитячої бібліотеки Львівщини за останні три роки поповнювались у середньому від 120 до 222 видань щороку. Якесь частина тих книг поповнювала фонди сільських бібліотек. І хоча, звичайно, це дуже невелика кількість, але в умовах вкрай обмеженого фінансування районних і сільських бібліотек, наші колеги були щасливі отримати ці книги. Тим більше, що відбір книг для комплектування відбувався надзвичайно прискіпливо. Що ми закуповуємо? Переможців конкурсів «Книга року», «Найкраща книга Форуму», інших книжкових рейтингів, книги, які отримали престижні нагороди в галузі дитячої літератури, книги, які найчастіше зустрічаються в аналізах незадоволеного попиту, які увійшли в шкільну програму і їх немає у фондах, книги, які найчастіше запитують діти.

Але функції обласної бібліотеки для дітей як методичного центру не вичерпуються лише централізованим комплектуванням, тим більше, що ми не в змозі робити це в повному обсязі. Головну увагу ми приділяємо інформаційному забезпеченню бібліотек

області й методичному забезпеченню промоції найкращих зразків дитячої літератури, що видається в Україні і зокрема у Львові. Тому коротко зупинюсь на рекламно-промоційних проєктах і акціях нашої бібліотеки. Насамперед, хочу розповісти про дуже вдалий величезний проєкт співпраці з «Видавництвом Старого Лева», який ми назвали «Бібліотека Малого Лева».

Метою проєкту є: методичне забезпечення та проведення заходів із популяризації сучасної художньої літератури для дітей.

Завдяки нашій ініціативі в дитячих бібліотеках області відбуваються зустрічі з авторами найпопулярніших дитячих книг, бібліотекарі області знайомляться з нестандартними формами презентації творчості письменників, а фонди районних і сільських бібліотек поповнюються книгами одного з найкращих в Україні видавництв дитячої літератури (вже закуплено і передано бібліотекам понад 450 книг ВСЛ, не враховуючи тих, що подарували автори та видавництво). Крім цього, методична спрямованість цього проєкту дозволяє нам продемонструвати практичну користь Львівської обласної бібліотеки для дітей як методичного, консультативного та інформаційного центру для бібліотек області, що обслуговують дітей. За цей час відбулися тури в 9 районів області, в 24 сільських бібліотеках, в 10 районних дитячих бібліотеках були зустрічі з письменниками Андрієм Бачинським, Оксаною Сайко, Христіною Лукашук, Галиною Вдовиченко, Володимиром Вакулєнко, Оксаною Думанською. На цих лев'ячих посиденьках побувало понад 1500 дітей! Ці зустрічі стали справжніми літературними святами, адже в деяких селах читачі вперше змогли побачити «живого» письменника.

Кожна з презентованих під час проєкту книг має методичний супровід у вигляді закладки-методички, яка допомагає бібліотекарям організувати подальшу роботу щодо промоції цієї книги, автора або видавництва.

Ще один наш проєкт – Обласний день читання. Щороку 20 березня одночасно в кожній бібліотеці області читають одну і ту саму книгу. Читають не тільки бібліотекарі, але й запрошені гості – чиновники і поліцейські, лікарі й пожежники. А діти слухають. Цей проєкт діє вже декілька років і ось що ми читали:

- Василь Симоненко «Цар Плаксієй і Лоскотон»;
- Марія Людкевич «Кольорові парасольки»;
- Тарас Шевченко «Кобзар»;
- Казки Старого Лева.

Колись, у далеких уже 90-х, разом із товариством «Просвіта» ми відродили свято, що було дуже популярним у передвоєнній Галичині – Свято української книжки. І ось уже протягом двох десятиліть кожна бібліотека Львівщини оголошує жовтень місяцем книжки і проводить численні заходи, спрямовані на популяризацію кращої української літератури. В рамках жовтневих книжкових фестин відбуваються зустрічі з письменниками, презентації нових книг, виставки незаслужено забутих книг української літератури, нові прочитання української класики і... Неможливо перерахувати, які тільки теми і заходи не проводять наші креативні бібліотекарі!

Міцну інформаційну підтримку отримали бібліотекарі області від наших бібліографів. Творіння бібліографічного відділу Львівської обласної бібліотеки для дітей блог Бібліо-Граф <http://bibliografiv.blogspot.com/> – шляхетний книголюб і книгознавець, який розповідає про свої найулюбленіші книжки і різні цікавинки з книжкового світу – одразу став популярним. Там можна отримати найсвіжішу інформацію про книги, які щойно вийшли друком, або знайти підказки про те, що порадити читати дітям.

Для промоції книг і читання активно використовуються також і наші технологічні можливості. Напевно, щось нам вдається, чому свідочством є той факт, що цього року

сайт Львівської обласної бібліотеки для дітей став переможцем у Всеукраїнському конкурсі з популяризації читання на сайтах бібліотек України у 2015 р. у номінації «Кращий сайт із популяризації читання бібліотеки для дітей/юнацтва», який проводила УБА.

Нові книги зустрічають користувача на головній сторінці сайту (там створена рухлива стрічка – калейдоскоп новинок), у рубриці «Книжкова шафа» є розповіді про наші книжкові колекції і найстаріші видання, що зберігаються у фондах бібліотеки, є анотований бібліографічний список «Книга на диску».

Ми розпочали роботу над створенням повнотекстового електронного ресурса, який назвали «QR – читальня Леვენятка» <http://lodb.org.ua/knyzhkova-shafa/qr-chyitalnya-levenyatka>. З дотриманням усіх вимог щодо авторського права, ми розміщуємо на своєму сайті книги місцевих дитячих письменників. Сьогодні в читальні Леვენятка розміщена вже 21 дитяча книжка. Це книги Марії Людкевич, Миколи Петренка, Олександра Зімби, Анни Канич, надзвичайно популярні книги Дарії Іваницької «Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко – дітям», «Дітям про Львів» і міні-словничок Оксани Кришталевій «УСІ», присвячений українським ілюстраторам. Ця робота продовжується, ведуться перемовини для отримання дозволів на виставлення у відкритому доступі книг Ігоря Калинця, інших письменників-львів'ян, які пишуть для дітей.

Організатори дитячого читання можуть знайти на сайті нашої бібліотеки інтерактивний словник «Львівські письменники – дітям» <http://lodb.org.ua/use-pro-lviv/lvivskiryumennyku-dityam>, бібліографічний путівник-показчик «Літературна карта Львова» <http://lodb.org.ua/use-pro-lviv/literaturna-karta-lvova>, в якому розповідається про всесвітньо відомих письменників, які народилися або проживали якийсь час у Львові, скористатися методико-бібліографічними матеріалами, присвяченими творчості й ювілеям письменників, книгами, знайти інформацію про літературні премії світу та багато іншого, що допоможе популяризувати читання.

Нам пощастило – саме у Львові вже 22 рік поспіль відбувається Форум видавців – найпотужніший в Україні книжковий ярмарок. Тому ми маємо можливість, як то кажуть, «із перших рук» побачити всю книжкову палітру України, найкраще, що видали за рік наші українські видавництва. Дирекція і завідувач відділу комплектування – члени журі «Найкраща книга Форуму», тому ми виступаємо не тільки як споживачі й покупці, але й як експерти книжкового ринку. Результатом нашої діяльності під час Форуму видавців є щорічний бібліографічний рейтинг-список «Браво, книга!» <http://lodb.org.ua/bibliotekaryam/bravo-knyga>, всі щорічники (а їх уже 12) є на сайті бібліотеки і містять вони не тільки книги-переможці форуму, але й ті, повз які не пройшло досвідчене око бібліотекаря-комплектатора. Ці списки виконують роль консультацій із питань комплектування для районних дитячих бібліотек Львівщини.

Ну ось. Книги знайдені, придбані, оброблені, а далі починається їхнє бібліотечне життя. І тут уже від бібліотекарів залежить, чи простойть книга весь свій вік на полиці, чи буде вона в русі, постійно «на руках», і щодня над її сторінками будуть схилитися допитливі читачі.

В рамках доповіді неможливо розповісти про всі форми і методи, про всі хитрощі, якими ми намагаємося привернути увагу до читання, та й напевно, не потрібно, оскільки ми всі сучасні і щедро ділимося один з одним досвідом, і слідкуємо в мережах, хто що новенького «винайшов» у справі популяризації читання. Я зупинюся тільки на організації книжкових виставок, як одному зі способів привертання уваги до книги.

Книжкова виставка як спосіб творчого самовираження — так би я назвала цю частину свого виступу, присвячену надзвичайно цікавим і популярним серед читачів виставкам Надії Лавринів, — завідувача відділу обслуговування старших школярів. Тема

плюс ідея подання матеріалу, плюс художнє виконання – ось простий алгоритм. Наші теми – не сумні, казенні, присвячені певним ювілеям, датам або за вказівкою начальства. Тому і виставки наші не «для галочки», і тому кожен раз вони спонукають узяти книгу, журнал, залізи в Гугл, в енциклопедію, прочитати книги з виставки або на ті теми, яким ця виставка присвячена.

Деякі приклади:

«Цей повен сили погляд» – 200-річчя Кобзаря – Шевченкові автопортрети і його портрети поетичні, написані Романом Лубківським і Адлером Королівим. І більш нічого. А виставка вийшла надзвичайно потужною.

«Триумф жіночого письма» – це не тільки жіночі романи! Це лауреатки найпрестижніших літературних премій, книгами яких зачитується світ!

«Без них не дорослішають» – вічні книги і вічні теми дитячої літератури.

«Літературні адреси Львова» – у львівських мурах живе натхнення, адже як іще можна пояснити довгий перелік письменників зі світовим ім'ям, які жили і творили у нашому місті.

І не тільки про літературу, але все одно про читання:

«Неформали в асортименті» – о, як полюбили наш читальний зал готи, панки, лицарі й металісти в той час, коли демонструвалася ця виставка! Вони й самі про себе того не знали, що ми «нарили» про них у книгах і журналах! Читали, спілкувалися з іншими читачами і старанно прикрашали нашу виставку фенечками, ланцюжками, навіть парик із дредами притягнули.

«Вибачте, дівчата, ця виставка – для хлопців» – про що йдеться, не знаю, адже написано – для хлопців. Але думаю, що книжки про футбол і літаки – це також читання.

«Кулінарні рецепти від літературних героїв» – ну тут однозначно про читання-харчування...

І таких прикладів я можу навести ще дуже багато. Просто заходьте на наш сайт, гортайте колекцію книжкових виставок у соціальному сервісі Pinterest, адже ідеї народжуються від ідей.

Найкращі виставки можна побачити на нашому сайті: <http://loddb.org.ua/knyzhkova-shafa/knizhkov-vistavki-vd-lavriny-n.b>

На закінчення свого виступу я хочу висловити сподівання, що новації, які готують нам сьогоднішні реалії – реформи, оптимізації, зміни до законів – не зіпсують нашого книжкового меню, в якому кожен читач знаходить книгу за смаком.

Анна Рибка,
здобувач КНУКіМ

ПАРТНЕРСТВО БІБЛІОТЕК РІЗНИХ СИСТЕМ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУПРОВІДІ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ

Процес інформатизації суспільства активно проходить в усьому світі і викликає постійну необхідність значного підвищення інформаційної культури людей.

Соціальне партнерство як необхідний інститут цивільного суспільства стало однією з основних функцій бібліотеки, прогресивною формою її взаємодії з користувачами та різними організаціями. Сьогодні бібліотека, замкнута в собі, навряд чи здатна вижити, і саме цим викликана необхідність пошуку нових підходів до співробітництва, розвитку сучасного мислення, оперативного реагування на основні події. На нинішньому етапі дуже важливо сформуванню в суспільній свідомості образ значущої, інтелігентної бібліотеки як головного культурного та інформаційного центру. Адже саме вона стає основним каналом, через який усе більше представників різних верств населення приєднується до процесу співпраці, тут консолідується громадськість за соціальними проблемами, і це є дуже важливим для розвитку партнерства і становлення цивільного суспільства.

Залучення населення до читання, використання бібліотечної книги залишається головним завданням бібліотек. Для більш ефективного налагодження ділового співробітництва і партнерства, а також для пропаганди дитячого читання, бібліотеки різних систем використовують:

- відкриті уроки читання для дітей;
- проведення тематичних свят («Свято молодого читача»);
- публікації в місцевих та інших періодичних виданнях;
- виступи на радіо і телебаченні;
- проведення дня бібліотеки та днів її структурних підрозділів;
- створення клубів за інтересами;
- презентації і стендові презентації;
- конкурси в рамках соціальних цільових комплексних програм;
- екскурсії по бібліотеці;
- участь у міських виставках;
- проведення опитувань суспільної думки.

Основною метою партнерства бібліотек задля підтримки дитячого читання є повернення художньої літератури до виховних процесів, зміцнення сім'ї як середовища виховання дитини, покращення психічного і фізичного здоров'я дітей, підвищення інтересу ЗМІ до подій у сфері літератури та книговидавництва, повернення суспільству загальних моральних та етичних цінностей, мінімізація ризиків прилучення дітей до шкідливих звичок, зменшення груп ризику щодо наркотичної залежності, стимулювання літературної творчості та видавничої справи.

Сьогодні проблеми читання дітей і підлітків надто важливі і не можуть бути турботою лише ентузіастів та професіоналів-бібліотекарів. Гарні результати будуть лише тоді, коли всі усвідомлять, що розвиток читацької культури дитини має бути вагомим часткою національної політики у галузі читання, культури, освіти, книговидавництва. Дитячі бібліотеки розвиваються і будують свою роботу як унікальні соціальні інститути вивчення психології, підтримки і розвитку інтересу дітей до читання, вони роблять усе можливе для формування майбутнього сучасного функціонально-досвідченого інформаційного суспільства.

Прохіра Рудая,
заступник директора
Чернівецької обласної бібліотеки для дітей

БІБЛІОТЕКИ БУКОВИНИ ДЛЯ ДІТЕЙ: ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ

Буковина – це край в якому поєднані історична доля Північної Буковини та частина Бессарабії, овіяний легендами і місцевим колоритом, приваблює своєю неповторністю і красою. Чернівецька область утворилася 7 серпня 1940 року.

Бібліотечна мережа на Буковині має давнє коріння. Перші бібліотеки в краї почали зароджуватися у другій половині XIX сторіччя. Вирішальну роль у їх створенні відіграли культурно-просвітні товариства «Руська Бесіда» і «Просвіта». «Руська Бесіда» зосереджує свою увагу на організації в селах Буковини читальень. У Чернівцях діяли також товариства «Поміч», соціально-демократична читальня «Воля». Ініціаторами заснування читальень виступали свідомі українці різних соціальних верств, відомі діячі, священники, письменні селяни. Перша українська читальня організована 2 листопада 1871 р. у Путилові (нині смт Путила) письменником і громадським діячем Осипом-Юрієм Федьковичем та Костем Левицьким. На початку XX сторіччя на Буковині було 100 читальень. Починають організовуватися бібліотеки навчальних закладів (університетська бібліотека 1875 р.), подальшого розвитку набувають приватні бібліотеки (Ю. Федьковича, О. Кобилянської, С. Воробкевича, поміщицьких родин Гурмузані, Мустеци). У цей період розширюється мережа бібліотек студентських товариств, серед яких бібліотека товариства «Союз», яку допомагав комплектувати М. Драгоманов, а працював у ній Лесь Мартович.

У 1940 році після возз'єднання Північної Буковини з Україною була відновлена робота бібліотек, відкривалися нові. Зокрема у 1940 році відкрито Чернівецьку обласну (повітову) бібліотеку. Напередодні Великої Вітчизняної війни в області було відкрито 104 хати-читальні і червоні кутки, 189 бібліотек різного типу з мільйонним книжковим фондом, які обслуговували понад 30 тис. читачів. Бібліотечне будівництво було призупинено війною. Бібліотеки були розграбовані, інколи навіть і знищені, фонди пошкоджені. Війна завдала народному господарству значних збитків, зокрема для бібліотек вона становила майже 2,5 млн карбованців. Тому, одним із важливих завдань у повоєнний час стало відновлення бібліотечної мережі. У травні 1944 року відновила роботу обласна бібліотека для дорослих.

Бібліотеки для дітей в області почали організовуватися у 1944 році, до того часу діти обслуговувалися у бібліотеках для дорослих. І першою була Чернівецька обласна бібліотека для дітей, яка розпочала свою роботу згідно з наказом Чернівецького облвн № 613 від 10.09.1944 року у приміщенні обласної бібліотеки для дорослих, в одній невеликій кімнаті з однією тисячею зібраних книжок бібліотекарі почали обслуговувати своїх перших читачів-дітей. Директором була призначена Ася Семенівна Костовецька – справжній фахівець своєї справи. З першого дня роботи вона почала формувати колектив, збирати книги для бібліотеки та ремонтувати приміщення, надане для бібліотеки по вулиці Шевченка. 29 листопада 1944 року бібліотека урочисто відкрила двері у приміщенні за адресою вул. Т. Шевченка, 17 і займала 2 кімнати на другому поверсі (нині це будинок 29, де знаходиться по сьогоднішній день). Бібліотека активно комплектує фонди. Для одержання літератури та бібліотечної техніки відряджається бригада працівників до міст Київ, Львів. У зв'язку з великою кількістю надходжень згідно наказу директора всі працівники бібліотеки мають щоденно відпрацювати у відділі комплектування та обробки літератури.

Про значущість дитячої бібліотеки на той час згадувала читачка обласної дитячої бібліотеки Віолетта Василювна Біретто: «У 1944 році в Чернівцях відкриваються дві школи і дитяча бібліотека. Вільно купити іграшку або книгу було неможливо бо йшла війна. А виростали ми, дивлячись трофейні фільми, слухаючи радіо і читаючи книгу. Бібліотека тоді починалася від дверей, бо далі йшла черга, в якій діти знайомились із книжками, обмінювалися ними і враженнями від прочитаного».

Бібліотека розпочинає роботу з читачами. Бібліотекарі привчають дітей до систематичного читання, допомагають у засвоєнні шкільної програми. У зв'язку з підготовкою до іспитів у школах, у кабінеті директора бібліотеки відкривають кімнату для підготовки до іспитів, обладнавши її лампами, підручниками, плакатами та ін., а для того щоб краще і більше обслужити юних читачів, роботу в читальному залі та консультаційній кімнаті продовжили до 19 год. вечора. В 1945 році була проведена І миська конференція юних читачів на тему «Моя улюблена книга», де були присутні 150 читачів і 14 виступаючих. Буковина багатонаціональний край, де в різні роки державною мовою були німецька, румунська, а населення складали українці, румуни, молдовани, поляки, євреї, росіяни, вірмени, німці. Кожна з цих громад мала свій «Народний дім» і відповідно – за національною ознакою школи. Тому у 1945 р. при абонементі був відкритий відділ іноземної літератури.

Обласна бібліотека для дітей розпочала виконувати функцію методичного центру. Так у 1945 році працівники бібліотеки відряджаються у Глибоцький, Вижицький, Вашківський райони у справі допомоги в роботі дитячим відділам при районних бібліотеках.

У квітні 1947 року Чернівецький облвиконком ухвалив рішення «Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек», яке зобов'язувало райвиконкоми забезпечити бібліотеки необхідним приміщенням та обладнанням. Продовжує активно розвиватись бібліотечна галузь.

Згідно наказу № 13 від 22 березня 1948 року під час весняних шкільних канікул провести у м. Чернівці «Тиждень дитячої книги», який став традиційним святом для бібліотек, що обслуговують дитяче населення.

В 50-х роках основними формами роботи з читачами були: індивідуальні та групові бесіди, обговорення книг, тематичні та літературні вечори, читацькі конференції, лекції, книжкові виставки. Бібліотечні плакати стають однією із форм наочної пропаганди книги: «Прочитай ці книги», «Серія науково-популярних книг» та ін. Проводиться конкурс на кращого читача. На смаки та інтереси читачів впливають активна пропаганда книжкового фонду і правильне керівництво читанням. Попит читачів стає різноманітним і спрямований на поширення знань, одержаних у школі. Впроваджується така форма роботи, як відгук на прочитану книгу. Оформлюються стінгазети «Книга – наш друг», альбоми «Відгуки на прочитану книгу».

З метою ознайомлення дітей з історією Північної Буковини, вивчення рідного краю, життя і творчості О. Кобилянської, Ю. Федьковича проводяться екскурсії до історико-краєзнавчого та літературно-меморіального музеїв письменників, після чого збільшився попит на літературу О. Кобилянської, Ю. Федьковича, Д. Гапія «Соціалістичні перетворення на Буковині». В бібліотеці організовується актив бібліотеки, гурток «Друзі бібліотеки». Ведеться активна робота зі школами: екскурсії до бібліотек, бесіди з класними керівниками, завідувачами шкільних бібліотек, виступи на педрадах, працюють пересувки на околиці міста. Влітку пересувки працюють у піонерських таборах, санаторіях, майданчиках (відділ пересувного фонду був організований у 1950 році). Бібліотека продовжує комплектувати бібліотечні фонди. Джерелами комплектування є Чернівецький обласний колектор, магазини. На 01.01.1950 року книжковий фонд обласної дитячої

бібліотеки налічує 28077 примірників. За 1949 рік надійшло 9841 примірник, вибуло – 436. Але разом із тим, у бібліотеці мало дитячої літератури, незадовільне комплектування підручниками, обов'язковий примірник від Київського бібліоделатора надходить із запізненням. Створюються систематичні каталоги і тематичні картотеки.

Методична робота бібліотеки в 50-х роках була направлена на організацію роботи дитячих бібліотек, які працювали в дитячих відділах при районних бібліотеках для дорослих. За 1950 рік було здійснено 84 виїзди до 12 районних і міських, 39 сільських, 17 бібліотек міста шкіл і ремісничих училищ. У 1950 році відкрито Герцаївську і Глибоцьку районні бібліотеки. На 01.01.1951 року в області налічувалося 14 бібліотек для дітей і юнацтва: 1 обласна, 10 районних і 3 міські: Вижницька, Вашківська, Герцаївська, Глибоцька, Заставнівська, Кіцманська, Кельменецька, Садгірська, Сокирянська, Сторожинецька, Новоселицька, Хотинська. Разом із тим, проводиться підвищення кваліфікації працівників бібліотек: п'ятиденний семінар бібліотекарів районних дитячих бібліотек, одноденний семінар бібліотекарів шкіл міста, триденний семінар бібліотекарів шкіл області, два десятиденних семінари завідувачів районних бібліотек для дітей та юнацтва. Двоє працівників обласної бібліотеки для дітей відряджаються до Станіславської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва для обміну досвідом роботи.

Основним напрямом роботи бібліотеки в 50-60 роках було ознайомлення, вивчення, засвоєння книжкових багатств авторів усього Радянського Союзу. Читачі мали змогу ґрунтовно вивчати як українську, так і російську класику, твори письменників народів СРСР, вивчали літературу з мистецтва, для них створювали клуби за інтересами, гуртки, лекторії.

З 1959 року в бібліотеках області впроваджується новий метод обслуговування читачів – відкритий доступ до книжкових фондів, а в 60-ті він поширюється на всі бібліотеки. Бібліотека обслуговує читачів свого мікрорайону. З метою залучення дітей до читання проводяться поквартирні обходи, інформування дітей про бібліотеки, які вони можуть відвідувати, а також робота з боржниками. Продовжує проводитися пропаганда бібліографічних знань серед учнів, прищеплення читачам уміння і навиків користування бібліографічними покажчиками, картотеками, каталогами. Читачі ведуть Щоденники читання.

Гарною традицією в бібліотеці стало урочисте переведення читачів з одного сектора обслуговування до іншого. В практику роботи дитячих бібліотек області впроваджуються передачі на радіо.

На 01.01.1961 року бібліотечний фонд обласної бібліотеки для дітей та юнацтва налічує 92793 примірники. На цей час в області існує 18 дитячих бібліотек: 1 обласна, 13 районних (Вашківецька, Вижницька, Герцаївська, Глибоцька, Заставнівська, Кельменецька, Кіцманська, Новоселицька, Путильська, Садгірська, Сокирянська, Сторожинецька, Хотинська) і 4 міські (№1, 2, 3, 4) та 158 кутків і кімнат юного читача. В 1965 році згідно адміністративно-територіального поділу в області налічується 10 сільських районів і 3 міських у м. Чернівці. Відповідно цього створюється мережа дитячих бібліотек. Герцаївський і Глибоцький райони зливаються в один із дитячою бібліотекою у Глибоці і дитячим відділом у Герці.

Характерним для бібліотек періоду 60-70 років було активне залучення до співпраці громадськості. У цей час створюються бібліотечні ради, читацькі активи. Бібліотеки Хотинщини запровадили проведення щорічних звітів про свою роботу перед населенням.

В 70-80 роках у бібліотеках головна увага приділялась питанням керівництва читання, широкій пропаганді літератури, яка сприяє всебічному розвитку школярів, перебудові роботи у зв'язку зі змінами в навчальних програмах, а також комплектування, організація і використання книжкових фондів.

На 01.01.1971 року книжковий фонд обласної дитячої бібліотеки налічував 95746 примірників. До бібліотеки надійшло 9751 примірник. Книжкові фонди дитячих бібліотек області налічували 542681 примірник. Залучення дітей до бібліотек по області становило 99,8%.

Відповідно рішення облвиконкому «Про перспективний план переведення державних масових бібліотек на централізовану бібліотечну систему обслуговування населення книгою» в Чернівецькій області було створено 10 районних і одна міська ЦБС з єдиним фінансуванням та комплектуванням бібліотечних фондів, із визначенням статусу центральної районної бібліотеки, районної бібліотеки для дітей та бібліотек-філіалів. У зв'язку з цим у плані методичної роботи області удосконалюється робота в умовах ЦБС, впроваджується передовий досвід, надається практична допомога на місцях, зміцнюється матеріально-технічна база бібліотек, підвищується кваліфікація бібліотекарів, здійснюється контроль за виконанням наказів Міністерства культури та управління культури. Удосконалюється комплексна пропаганда літератури, координується робота зі школами і позашкільними установами. Належна увага приділяється питанням інформаційно-бібліографічної роботи обслуговування школярів та керівників дитячого читання. Книжкові фонди поповнюються літературою різних галузей знань на допомогу патріотичному, інтернаціональному, трудовому, естетичному, моральному вихованню дітей. На 01.01.1978 року книжковий фонд обласної бібліотеки для дітей налічував 114262 примірники. За видами продукції: книги, журнали, діафільми, грамплатівки, діапозитиви. В бібліотеці організовано сектор мистецтв, який займається популяризацією літератури з мистецтва та виховує у дітей любов до прекрасного. В роботу впроваджуються нові форми роботи з читачами: музичні години, перегляди діафільмів, обговорення дитячих телепередач, огляди літератури про мистецтво.

В 90-х роках відбулися зміни в суспільстві, утвердилися нові політичні та духовні цінності, впроваджуються принципи демократизації та гласності, самоуправління знаходить своє відображення у роботі бібліотек області, які спрямували свої зусилля на утвердження ідей гуманізму, милосердя, поваги до історичного минулого свого народу і загальнолюдських цінностей. У полі зору бібліотекарів знаходяться питання відродження української національної культури, організація виставок народної творчості, свята рідної мови. Приділяється увага комплектуванню фондів літературою національних меншин. Традиційними стають у бібліотеках дні краєзнавства. Набуває поширення в бібліотеках такий аспект, як організація змістовного дозвілля юних. На 01.01.1990 року мережа дитячих бібліотек області налічувала 18 бібліотек: 1 обласна, 10 районних, 7 міських (Вашківці, Берегомет, Новодністровськ, м. Чернівці № 1, 2, 3, 4) та Герцаївський дитячий відділ. Бібліотеки перейшли на нову систему організації і оплати праці в культурі з березня 1990 року, що дало можливість установити оклади бібліотекарям відповідно кількості та якості їхньої праці, проведена робота з упорядкування мережі штатних розкладів ЦБС і закріплення кадрів. Методичні центри працюють над удосконаленням регламентуючої документації відповідно нових умов праці. Бібліотеки удосконалюють роботу з читачами, розкривають інформаційний потенціал книжкових фондів. Залучають до читання кожного школяра і допомагають у виборі книг, надається допомога юним у навчанні, зміцнюються зв'язки зі школами, сім'ями, підвищується рівень інформаційно-бібліографічної роботи та культури читання. Посилюється увага до питань краєзнавства, надається допомога школі в проведенні уроків і факультативів із народознавства, налагоджуються контакти з ГО української, польської, румунської культури.

XXI століття – ера інформаційного суспільства. Інформація все частіше визначається як основний ресурс майбутнього. В бібліотеках відбувається поступова комп'ютеризація бібліотечних процесів, створення автоматизованих робочих місць, заміна існуючих

традиційних каталогів і картотек на електронні. Так Чернівецька обласна бібліотека для дітей у 2009 році закупила міні-версію АІБС «МАРК-SQL» і розпочала працювати в корпоративному проєкті із розпису періодичних видань КОРДБА, організований Національною бібліотекою України для дітей. Створюється електронний каталог, на базі краєзнавчої картотеки – електронна база даних «Буковиніана». З появою у бібліотеці сучасної техніки проведення масових заходів із читачами стало більш цікавим. У бібліотечну роботу ввійшли нові форми роботи: флешмоб, бібліоквест, літературне лото, бібліопосиденьки та ін. Впроваджуються проектна та програмна діяльність, наприклад, проєкт «Буковина читає дітям», програма «Літніх читань», продовжують працювати клуби за інтересами «Буковинчики» та «Цікаві зустрічі». Для любителів поробок із паперу працює гурток «Мистецтво орігамі». А також, із появою нових технічних засобів, покращилося видавництво методично-бібліографічних матеріалів бібліотеки, які поширюються на дитячі бібліотеки області.

Мережа спеціалізованих бібліотек області на 01.01.2015 року становить 16 бібліотек: 1 обласна, 10 районних дитячих бібліотек, 4 міські бібліотеки для дітей (Вашківецька, Берегометська, бібліотеки для дітей міста Чернівці – ЦДБ, № 1, № 2) та дитячий відділ Герцаївської ЦРБ. Роботу спеціалізованих бібліотек області забезпечують 74 бібліотечні працівники. Із них 37 мають вищу освіту в т.ч. 15 бібліотечну, базову вищу освіту мають 36 працівників у т.ч. 33 бібліотечну. Досягнення останніх років – ріст технічного оснащення дитячих бібліотек області. На даний час у 9 бібліотеках області налічується 30 комп'ютерів, 27 із них підключені до мережі Інтернет. 4 РДБ взяли участь у проєкті «Глобальні бібліотеки фонду Білла і Мелінди Гейтс «Бібліоміст» (Сторожинець, Кіцмань, Сокиряни, Глибока).

Бібліотеки для дітей завжди були і є невід'ємною складовою суспільства. Вони чутливо реагують на зміни в суспільно-політичному житті країни, змінюючи акценти в своїй роботі, шукаючи нові перспективні шляхи розвитку, підвищуючи свою культурну і соціальну значущість у регіоні, враховуючи при цьому, що бібліотеки і зараз, і в майбутньому мають суттєво впливати на виховання майбутньої людини, людини розумної, людини дохвальної.

Список джерел:

1. Бібліотечна Буковина : довідник / уклад. В. В. Найда. – Чернівці : Рута, 2007. – 182 с. : фото.
2. Марусик Т. Букова віть України / Т. Марусик // Хто є хто на Буковині. – Київ, 2006. – С. 8-22.
3. Архів Чернівецької обласної бібліотеки для дітей.

Людмила Соколовська,

студентка IV курсу

кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ

ІНТЕРАКТИВНІ КНИГИ-ІГРИ

У статті розглянуто історичний розвиток інтерактивної літератури в світі, та представлено огляд деяких україномовних мультимедійних видань.

Ключові слова: інтерактивна література, книга-гра, текстовий квест, мультимедійне видання, дитяча інтерактивна книга.

Ми бачимо, як стрімко зростає використання електронних ресурсів у суспільстві. Електронні книжки, займають усе більше місце і в бібліотечних книгозбірнях, комплектуються електронні під-фонди, бази даних, репозитарії тощо. Усе частіше сучасний читач надає перевагу електронним виданням. Виростає нове покоління, для якого цілком природним стає саме електронне читання. Діти ледь не з пелюшок забезпечені комп'ютерами і різноманітними гаджетами. Але, на жаль, дуже часто ми зустрічаємось із твердженням, що з розповсюдженням комп'ютерних пристроїв діти стали менше читати і з більшим задоволенням витрачають вільний час на відеоігри. В даній ситуації варто звернути увагу на альтернативні видання, які поєднують літературу з грою, це – інтерактивні книги-ігри. Особливості використання електронних ресурсів у бібліотеках уже досліджено багатьма українськими науковцями, зокрема можна виділити публікації В. Пашкової та Т. Ярошенко, Н. Буліч, та М. Карпенко, В. Каїді та ін., історію розвитку та особливості інтерактивної літератури розглядали в своїх публікаціях російські автори А. Зильберштейн [5], Д. Гаєв [2] та українські – М. Єфімова [3], А. Гребенюк.

Інтерактивна література – у найширшому розумінні терміну, це – будь-який різновид художніх творів, сюжет яких не є чітко фіксованим, а здатний змінюватися залежно від дій читача. В таких творах головним героєм твору стає сам читач, навколо якого відбуваються всі події [2]. Інтерактивна література зародилася ще в епоху друкованих книжок із можливими варіантами розвитку сюжету. Вважається, що базова ідея інтерактивної літератури народилася у аргентинського класика магічного реалізму Хорхе Луїса Борхеса. У його оповіданні «Аналіз творчості Герберта Куейна» (1941) зустрічалися сюжетні розгалуження, і читачам пропонувалося дев'ять різних варіантів завершення твору [5]. У 1972 році в Англії виходить перша серія книг-ігор у найрізноманітніших жанрах під загальною назвою «Мисливець». Початок було покладено. У світі бум книг-ігор почався з видавництва Bantam, де в 1979 році з'явилася на світ серія «Вибери собі пригоду», в якій за 20 років вийшло 184 назви творів. Інші видавництва також почали видавати власні серії. Книги-ігри стали виходити фантастичними тиражами, перекладалися на десятки мов [5]. У Росії книги-ігри з'явилися на початку 90-х – першою була книга Дмитра Браславського «Підземелля Чорного замку» (1991). Можливість впливати на хід подій вразила юних читачів. Першу російську книгу-гру передавали з рук у руки, немов скарб, зачитували до дірок і намагалися копіювати, придумуючи у шкільних зошитах нові пригоди. Книги-ігри почали писати й інші автори, також з'явилися переклади зарубіжних творів. Українських авторів даний вид літератури чомусь не зацікавив, хоча російські видання потрапляли на наш ринок.

Що стосується розвитку комп'ютерної інтерактивної літератури, то текстові книги-ігри з'явилися відразу після того, як були створені перші інтерактивні комп'ютери. Першою текстовою комп'ютерною грою була «Пригода», відома також під назвою «Підземелля».

Її створили в 1976 р. у Стенфорді Уїлл Краутер і Дон Вудз. Гра була тільки текстовою, управлялася найпростішими текстовими командами, і полягала в блуканні по печері та пошуку розкиданих там скарбів і магічних артефактів [2]. Після успіху «Підземелля» і шквалу подібних ігор, відбувся поділ жанрів. Одні ігри, пішовши по рівній доріжці Kings's Quest, знайшли графіку і втратили сенс. Так з'явилися сучасні графічні квести, тобто відеоігри. А от інші перетворилися на книги-ігри і текстові квести. Розвитку інтерактивної літератури посприяло створення двох потужних систем розробки. У 1987 році Майкл Робертс випустив TADS: мову програмування для створення інтерактивної літератури. У 1993 році Грехам Нельсон випустив Inform – мову програмування і компілятор, що створює Z-code файл історій. Обидві ці системи дозволяли створювати текстові квести будь-якої складності [5]. Більшість книг-ігор мають схожу систему правил. Головне, що їх об'єднує, – розбивка на параграфи, які читаються непослідовно, потрібно переходити до тих параграфів, куди направляє гра. Часто перед читачем виникає ситуація, в якій пропонуються варіанти подальших дій, залежно від вибору яких розвиватиметься сюжет книги. В більшості книг-ігор на початку читачу пропонується вибрати персонажа та його професію, від цього вибору залежать характеристики і вміння героя, які також впливатимуть на сюжет.

З поширенням мобільних пристроїв спостерігається нова хвиля популярності книг-ігор. У 2010 році компанія Big Blue Bubble випустила додатки для iPhone і iPad, які дозволяють грати в перші видання серії інтерактивної літератури, з ексклюзивними ілюстраціями, можливістю зберігати прогрес гри, і інтерфейсом, який бере на себе всю «брудну» роботу типу кидання кубиків або розрахунку боїв. Але куди більшого вдалося досягти невеличкій австралійській фірмі Tin Man Games, яка заснувала нову серію Gamebook Adventures [5]. Чималий внесок в успіх її творінь внесли інтерактивні можливості iOS, які зробили його ідеальною платформою для книг-ігор. Геймери можуть вибрати розмір і форму шрифту, кубики розсипаються по екрану, як «живі», є навіть можливість вибрати рівень складності, що впливає на початкові характеристики героя.

Розвиток україномовної інтерактивної літератури тільки починається і розрахований на молодшого читача. Передусім це дитячі книги для електронних пристроїв, в усякому разі інтерактивними їх називають видавці. Але як справедливо зауважила дослідниця Рівненського державного гуманітарного університету М.П. Єфімова «оскільки вони не надають значного вибору в сюжеті, а лише пропонують інтерактивність окремих елементів, наприклад, зображень, то їх актуальніше називати не інтерактивними а мультимедійними. Адже мультимедійне видання – це електронне видання, що поєднує традиційну статичну (текст, графіку) і динамічну інформацію різних типів (музику, анімацію, тощо), і впливає одночасно на декілька органів чуття» [3]. Першу таку книгу в Україні для iPad – «Забавлянки» – створило «Видавництво Старого Лева» у 2011 р. Електронна інтерактивна версія передбачає виконання певних операцій, пов'язаних із звуковим відтворенням тексту, анімацією та ін.[3]. Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» в 2012 році створило книжку для iPad «Снігова Королева» [4]. Казку можна читати самостійно або ж увімкнути режим читання вголос. Фрагмент тексту, який саме зараз озвучується, виділяється червоним кольором – так дитина отримує перші навички читання. Книга має сім ігор. Дітям потрібно буде повторювати вступні акорди щедрівочки, заводити кораблики в різні гавані та шукати заховані предмети. А ще є пазли та розмальовки [4]. Багато сторінок приховують для дітей цікаві несподіванки. Наприклад, якщо подмухати на планшет, коли на екрані йде пухнастий сніг, то позриваєте капелюхи з перехожих. Розігрівши камінчик на вогні, можна почистити замерзлі шибки. Багато предметів змінюють свій вигляд, коли до них доторкнутися. На останній сторінці – особлива атмосфера свята – можна надмухати снігу й, засвітивши вікна собору, почути різдвяний орган.

Одеське цифрове видавництво Gutenberg з у квітні 2015 року випустило українську версію інтерактивної книги «Гаджетаріум» [1], на 54 сторінках якої розповідається про 23 винаходи, які найбільше вплинули на розвиток людства, починаючи від звичайного колеса і закінчуючи окулярами доповненої реальності Google Glass [1]. У книзі зібрано 3D-моделі гаджетів, що забезпечують базове уявлення про принцип роботи того чи іншого пристрою. Діти можуть прочитати або прослухати історії створення та розвитку кожного з пристроїв, побачити його об'ємне зображення, а також створити власний пристрій на базі кількох наявних.

Також вражає творіння видавництва «Пірати Київського Моря» — інтерактивна книга «Котигорошко» [6]. Казку запропоновано трьома мовами: українською, російською та англійською, всі вони доволі колоритні, озвучені трьома різними чоловічими голосами, тобто можна не лише читати, а й слухати. Зачаровують ілюстрації Івана Сулими. Кольори настільки яскраві та приємні для ока, що хочеться сісти й довго розглядати малюнки. Кожна сторінка нагадує паперову книжку: частина екрану заповнена текстом, частина — зображенням [6]. Основні приваби інтерактивного «Котигорошка» ховаються на кожній сторінці — хмаринка, яка рухається, звуки млина, що працює, рибка, яка виринає з води, голоси людей. Наявний елемент гри, наприклад, завдання — розбити булави, які з'являються на екрані. Зображення, що рухаються та змінюються, допоможуть розповісти дитині про світ.

Крім розглянутих видань, юному українському читачеві пропонуються й інші інтерактивні чи мультимедійні видання, наприклад: «Історії дракончика ОПП!» (2014) від журналів «Ангелятко» та «Ангеляткова наука» й різні інтерактивні книжки-ігри таких видавництв, як «Most Publishing», «ZZ Wolf», «Glowberry Books», «Колесо», «iPublisher» та інших. І хоча для нашої країни видання такої літератури є поки що дещо експериментальним, та характеристики інтерактивних книг дають підстави вважати, що дуже швидко вони займуть вагоме місце на ринку дитячої літератури і відповідно в фондах бібліотек.

Список джерел:

1. Вийшла безкоштовна інтерактивна дитяча книга «Гаджетаріум» для iPad [Електронний ресурс] // Українська софтверна компанія : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://u-s-c.com.ua/vijshla-bezkostovna-interaktivnadiyacha-kniga-gadzhetarium-dlya-ipad>. — Назва з екрана.
2. Интерактивная литература на русском языке [Електронний ресурс] : часто задаваемые вопросы (с ответами) / сост. и поддержка Д. Г. Гаев ; доп. и поддержка Е. В. Туголуков // Записки Корвина : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: http://tightbow.narod.ru/RusIF_FAQ.htm. — Назва з екрана.
3. Єфімова М. П. Інтерактивна дитяча книга в Україні: становлення та перспективи [Електронний ресурс] / М. П. Єфімова // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. - 2013. - Вип. 19 (2). — С. 259-263. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19\(2\)_57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19(2)_57).
4. Журович О. Снігова Королева: інтерактивна книжка для iPad [Електронний ресурс] / О. Журович // Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»: [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: [http://ababahalamaha.com.ua/uk/Снігова_Королева_\(інтерактивна_книжка_для_iPad\)](http://ababahalamaha.com.ua/uk/Снігова_Королева_(інтерактивна_книжка_для_iPad)). — Назва з екрана.
5. Зильберштейн А. Приключения, где ты — герой : книга-игра / О. Чебенеев, А. Зильберштейн // Мир фантастики. — 2012. — № 104. — С. 60-65.
6. Удуд М. Інтерактивний «Котигорошко»: що нового? [Електронний ресурс] / М. Удуд // BaraBooka. Простір української дитячої книги» : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.barabooka.com.ua/interaktivnij-kotigoroshko-shho-novogo/>. — Назва з екрана.

Вероніка Степко,
завідувач інформаційно-бібліографічного
відділу Наукової бібліотеки КНУКіМ

БІБЛІОГРАФ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ: НОВИЙ ЧАС, НОВІ ВИМОГИ

У статті висвітлюються професійні якості бібліографа бібліотеки ВНЗ, особливості його професійної діяльності на сучасному етапі.

Ключові слова: бібліограф, бібліотечні кадри, бібліотека ВНЗ, довідково-бібліографічне обслуговування.

В епоху формування суспільства знань, глобальної інформатизації, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій бібліотеки вищих навчальних закладів трансформуються в науково-інформаційні центри, мета яких – забезпечення інформаційного супроводу начального та наукового процесів, інтелектуальний доступ до інформаційних ресурсів.

Стрімкий розвиток технологій відкрив для бібліотек нові види бібліотечно-інформаційного обслуговування, пошуку інформації та доведення її до користувачів, що висуває нові вимоги щодо кваліфікації кадрів бібліотек ВНЗ.

Специфіка роботи бібліографа полягає в якісному відборі документів, задоволенні складних або невизначених інформаційних запитів, виконанні віртуальних довідок, консультування користувачів і співробітників бібліотеки, складанні бібліографічних покажчиків, формуванні баз даних.

Неточності в зазначенні джерел, невміння сформулювати тему і мету запиту користувачем, об'єктивні труднощі пошуку, пов'язані з недостатнім розкриттям фондів і лакунами в них, безперервний потік користувачів, запити різного ступеня складності, велика напруга через необхідність швидкого переключення уваги і паралельного виконання ряду запитів, постійна робота за комп'ютером – у таких умовах протікає довідково-бібліографічне обслуговування користувачів університетської бібліотеки, і більшість запитів виконується терміново.

Сучасний бібліограф – це навігатор і консультант із ресурсів Інтернету, який допомагає студентам та науковцям ефективно використовувати, відбирати та оперативно надавати достовірну, новітню інформацію.

У сучасних комунікаційних умовах бібліографу необхідно усвідомити, що його успішна діяльність залежить від соціально-психологічної та комунікативної компетенції, енциклопедичності знань, технологічних навичок та творчого підходу.

Для оволодіння цією спеціальністю та удосконалення себе як фахівця найважливішими є поєднання діагностичних здібностей, пов'язаних із функціями відбору і пошуку інформації, комунікативних здібностей, необхідних для спілкування з читачами, та вміння працювати з новою технікою (комп'ютером, сканером, принтером). Комунікативна функція діяльності бібліографа потребує активного спілкування, багатого словникового запасу, чистоти і чіткості мови, широти та доброзичливості.

Бібліографа, що відповідає всім професійним вимогам, вирізняють у роботі точність, гнучкість та аналітичність мислення, ерудиція, інтелектуальна культура, творчий потенціал, ініціативність.

В умовах інформаційного перевантаження бібліограф зорієнтує користувача в потоці інформації, надасть потрібну інформацію у зручному для користувача вигляді: через електронну пошту, мережеву форму запиту, за допомогою обслуговування в режимі

чату, системи голосового зв'язку, skype, а також текстових повідомлень. Поява віртуальних довідкових служб пов'язана з прагненням бібліотек не відставати від розвитку інформаційних технологій, які розширюють сферу їхньої діяльності і дозволяють залучити більше користувачів.

Підвищення кваліфікації впливає на успішність роботи як бібліографа, так і бібліотеки в цілому. Тому кожен фахівець повинен працювати над підвищенням свого професійного рівня, займатися самоосвітою, тобто систематично ознайомлюватися з фаховою літературою, та брати участь у курсах із підвищення кваліфікації, конференціях тощо. Відомий російський книгознавець М. Рубакін писав: «Ніколи не припиняйте вашої самоосвітньої роботи і не забувайте, що скільки б ви не знали, знанню і освіті немає ні кордонів, ні меж».

В сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки ВНЗ намагаються відповідати вимогам та викликам часу. Вони постійно трансформуються, удосконалюються та виконують роль посередника в інформаційному просторі. Бібліографи як безпосередні учасники інноваційних процесів повинні сприяти авторитету бібліотеки, створенню її позитивного іміджу в інформаційному середовищі, брати участь у створенні бібліотечних веб-сайтів, вести блоги, відстежувати відображення діяльності університету в електронному середовищі.

Наталія Турчин,*т.в.о. завідувача відділу рідкісних і цінних видань
НБУ для дітей***КОЛЕКЦІЯ «БІБЛІОТЕКИ ДОРИ ДОБРОЇ» У ФОНДАХ НБУ ДЛЯ ДІТЕЙ**

Наприкінці XIX – початку XX сторіч широкі кола інтелігенції звертають особливу увагу на культурно-просвітницьку діяльність серед дітей та підлітків і особливу роль у цьому бібліотек. Бібліотечна справа розглядалась як галузь позашкільної освіти, а бібліотеки для дітей сприймалися як значимі просвітницькі осередки. Великого значення у своїй діяльності книзі, читанню, бібліотеці надавали відомі прогресивні особистості В. Науменко, С. Сірополко, С. Русова. Когорту цього товариства однодумців поправу доповнила талановитий педагог, активний громадський діяч, член бюро «Киевского Фребелевского Общества для содействия делу воспитания», спадкова почесна громадянка м. Києва, меценат Дора Юделівна Добра. Вона заснувала у серпні 1909 року першу приватну окрему спеціальну бібліотеку для дітей, підлітків та спеціалістів, що працюють із дітьми. Саме Дорою Доброю була започаткована, розроблена і застосована на практиці «дитяча бібліотечна педагогіка», якої до цього часу не існувало. Її кредом було, що бібліотеки повинні не тільки мати та видавати дітям корисні, змістовні та високохудожні книги, а й активно сприяти вихованню читача з дитинства, прищеплювати йому звички та вміння, які залишаться на все життя [1].

Бібліотека активно обслуговувала читачів; займалася формуванням якісного фонду; популяризувала книги та періодичні видання; організовувала виставки-продажі вибраних дитячих творів та брала участь у виставках дитячих книг, організованих Фребелівським товариством; вела заняття з творчого розвитку дітей; проводила вивчення читачьких уподобань; реалізовувала просвітницьку роботу з батьками; здійснювала методично-консультативну діяльність із питань організації діяльності бібліотек Одеси, Харкова, Миколаєва, Сибіру та Кавказу. Невдовзі «Бібліотека Дори Доброї» стала науково-методичним центром бібліотек м. Києва з надання практичної допомоги у створенні окремих бібліотек для дітей та організації книгозабезпечення; виховання і наукового ставлення до вивчення проблем дитячого читання. Невдовзі, у 1916 та 1917 рр., завдяки взаємодії Бібліотеки з благодійним товариством «Ліга захисту дитинства» було відкрито в місті дві перші безоплатні бібліотеки-читальні для дітей і підлітків [2].

Першочерговим завданням Бібліотеки було якісне змістовне формування бібліотечного фонду. Базувався добір книг на основі каталогу, укладеного Комісією з дитячого читання при учбовому відділі Московського товариства розповсюдження технічних знань. Серед критеріїв якісної, хорошої книги Комісія вбачала доступність за змістом і відповідність віковому розвитку дитини; зацікавленість, необхідність спонукати читача думати, відчувати та уявляти прочитане; правдивість відображення оточуючого світу; простоту, образність та виразність мови; привабливий вигляд та художні ілюстрації. Книги повинні впливати на розвиток у дитини позитивного ставлення до життя.

У фондї на момент відкриття Бібліотеки нараховувалося 1839 томів: із них російською мовою 1493 томи, іноземними – 346. Варто відмітити той факт, про який писала Д. Добра на сторінках журналу «Новости детской литературы», що характерною особливістю Києва був попит на книги іноземними мовами. Крім того, це було ще й багатонаціональне місто, тому виникла нова вимога до бібліотеки – наявність книг на рідній для дитини мові. Книг українською мовою не було, оскільки запити на них були недостатньо чисельними [1].

У фонді відділу рідкісних та цінних видань НБУ для дітей у 2015 році було сформовано колекцію «Бібліотеки Дори Доброї», яка налічує 185 примірників книг. Вона включає 95 примірників книг російською мовою, 90 – іноземними мовами, зокрема 57 – німецькою, 27 – французькою та 6 – англійською. Серед українських авторів представлено лише російськомовне видання Марка Вовчка «Сказки и быль» (1904 р.). На основі вивчених джерел, бібліотека Д. Доброї формувала україномовне зібрання, користуючись списком, який упорядкувала С.Ф. Русова.

До відбору книг у іноземний відділ «Бібліотеки Дори Доброї» підходили дуже ретельно і відповідально. При комплектуванні книг німецькою мовою сама засновниця зверталася до Спілки німецьких учителів, які надали список рекомендованих книг. У нашій колекції представлені казки Г.-Х. Андерсена та братів Грімм, твори відомої дитячої німецької письменниці Ельзи Авердіх, швейцарської письменниці Іоханни Спрі та інші. Книги мають яскраві високохудожні кольорові ілюстрації.

Складніше було з французькомовною літературою. Ніякого закладу чи організації до яких можна було б звернутися за рекомендаціями з даного питання не було. Тому Д.Ю. Добра самостійно вивчала французьку книгу для комплектування бібліотечного фонду. У нас зберігаються унікальні видання Жуля Верна; книга видавця, з яким Ж. Верн підписав перший контракт на видання власних творів, П'єра-Жуля Етцеля; твори Жорж Санд та інших французьких письменників.

За окремою згодою до іноземного відділу надходила і література зарубіжних авторів у перекладах російською мовою. В нашій колекції представлено 10 видань, серед них твори Гі де Мопасана, Еміля Золя, Альфонса Доде, Ібаньеса Бласко, Вільяма Драйздейла, Корделії (Віргінії Треверс), Вільяма Лонга, Ксав'є де Местра, Вацлава Серошевського.

В дослідженнях щодо вивчення читацького попиту у «Бібліотеці Дори Доброї» відзначалося, що найбільшою популярністю серед читачів користувалася белетристика, а також твори російських класиків. Колекція нашої бібліотеки містить науково-пізнавальну літературу, зокрема, видання природничої тематики. Це книги Миколи Березіна, Сергія Покровського, Германа Вагнера та інші.

Російська художня література та фольклор представлені творами Василя Жуковського, Всеволода Гаршина, Дмитра Мамина-Сибіряка, Миколи Блінова; науково-популярними нарисами з життя тварин Олександра Чеглока, Сильвестра Поспелова; окремими виданнями та збірками фольклорних творів «Буренушка», «Василиса Прекрасная», «Ляпти-ляптици», «Морозко», «Русские народные сказки», «Русские народные сказки и прибаутки», а також авторськими збірками казок та переказів Степана Анкіна, Євгена Баранова та інші.

Дора Юделівна зазначала: «Считая, что в детской библиотеке должны находиться также и педагогические книги и журналы, библиотека устроила и педагогический отдел, в котором имеются наиболее известные труды по вопросам педагогики» [1, с. 3]. Колекція відділу містить книги критико-бібліографічної тематики, призначені для фахівців-дослідників дитячої книги та читання. Це монографії Гната Владиславлева «Русские писатели XIX-XX ст.: опыт библиографического пособия по новейшей русской литературе», два випуски «Детская и народная литература» Олексія Лебедева (нотатки для батьків, бібліотекарів і народних учителів із представленням вибраних книг окремо для молодших і старших читачів). Є також збірка популярних нарисів, лекцій і статей із педагогічних питань Генріха Пудора «О первых книжках-картинках для малюток», «Спутник самообразования» (бесіди про вибір та читання книжок для дітей та підлітків до 15 років), видання «Указатель книг для детского чтения: (в возрасте 7-14 лет)» Олександра

Флерова, посібник «Что читать детям?» (збірка рецензій на кращі дитячі книги та журнали, в якій представлено близько 1600 назв книг).

До нашої колекції віднесені й примірники книг, які не мають штампу «Библиотека Д.Ю. Добрай», але інформація про них була виявлена працівниками відділу цінних і рідкісних видань НБУ для дітей у досліджених джерелах під час вивчення діяльності Дори Доброї та її Бібліотеки. Серед них посібник для учнів «Внеклассное чтение в начальной школе» в трьох частинах; дві частини збірки «Постепенное чтение для детей второго возраста». Також монографії Георга Брандеса «О чтении», Генріха Вольгаста «Проблемы детского чтения», Євгена Єлачича «Сборник статей по вопросам детского чтения», Олексія Лебедева «Детская и народная литература», посібник бібліографії з питань дитячої літератури і дитячого читання «Детская литература».

Також хочеться наголосити, що завдяки унікальному примірнику журналу «Новости детской литературы», ми мали можливість ознайомитися з прижиттєвими публікаціями засновниці Бібліотеки та її працівника М. Фінкельштейн про діяльність самого закладу, його особливості та змісту роботи.

В фонді відділу рідкісних і цінних видань зберігаються і примірники журналів, що згадуються у статті М. Фінкельштейн «Что и как читают дети?» [4]. Ще навесні 1913 р. бібліотека Д.Ю. Доброї провела анкетування серед дітей м. Києва з питань дитячого читання. Загальна кількість питань, які були запропоновані в анкеті – 21, серед них було й таке – «Які журнали ви читаете?». Аналізуючи результати, автор наводить назви журналів, рейтинг їхньої популярності серед читачів різного віку. У нас зібрані примірники журналів «Солнышко», який за даними анкетування був найпопулярнішим серед читачів молодшого віку, та «Светлячок»; примірники журналів «Путеводный огонек» та «Семья и Школа», що активно читалися дітьми середнього віку. Є і примірники найпопулярнішого на той час серед читачів старшого віку журналу «Задуманное слово». Також ми маємо журнали «Маяк», «Родник», «Юная Россия»; цікаве видання енциклопедичного змісту, добре ілюстрований журнал «Нива». Інтерес науковців можуть викликати і журнали для читання «Детское чтение» та «Семейные вечера», який був призначений для сімейного читання і виходив двома книжками для старшого та молодшого віку, включав не лише художні твори, а й історичні нариси, статті з природничих наук та критико-біографічні матеріали. Цікавим буде і науково-популярний ілюстрований журнал «Юный читатель». Педагогічні журнали критико-бібліографічного спрямування «Что и как читать детям» та «Новости детской литературы» сьогодні можуть знайти своїх читачів серед бібліотекознавців [3].

Всі вищезгадані видання представлені на сайті НБУ для дітей у віртуальній виставці колекція «Бібліотеки Дори Доброї» у фондах НБУ для дітей» [3]. В окремому розділі віртуальної виставки «Література про життя та діяльність Дори Доброї» представлена бібліографія та вебліографія про діяльність дитячого бібліотекаря, розробника власних методик організації бібліотечного обслуговування дітей та вивчення дитячого читання. У розділі «Значення Бібліотеки Дори Доброї» представлено оцінку професійного рівня сучасними поціновувачами та дослідниками її творчої спадщини.

Якщо вас зацікавила наша колекція і ви маєте відомості про діяльність першої спеціальної бібліотеки для дітей, про засновницю Дору Добру та її колектив, у ваших фондах є видання цієї унікальної бібліотеки – будемо раді співпраці.

Список джерел:

1. Добрая Д. Ю. «Детская Библиотека» Д. Ю. Доброй в Киеве [Електронний ресурс] / Д. Ю. Добрая // Новости дет. лит. — 1914. — № 9-10. — С. 1-7. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/elibrary/Book/Show/128>.
2. Зніщенко М. П. Добра Д. Ю. як засновниця першої публічної бібліотеки для дітей / М. П. Зніщенко ; Київ. обл. б-ка для дітей. — Київ, 1997. — 15 с.
3. Колекція «Бібліотеки Дори Доброї» у фондах НБУ для дітей [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України для дітей : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=7103>. — Назва з екрана.
4. Финкельштейн М. Что и как читают дети? [Електронний ресурс] : (анкета Киев. б-ки Д. Ю. Доброй) / М. Финкельштейн // Новости дет. лит. — 1914. — № 9-10. — С. 7-15. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/elibrary/Book/View/128#page/8/mode/2up>.

Валентина Черноус,
директор Хмельницької
обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г. Шевченка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Автор статті розкриває роль і значення обласної бібліотеки для дітей як методичного центру з питань функціонування дитячих бібліотек у регіоні в контексті розвитку України.

Ключові слова: обласна бібліотека для дітей, науково-методичне забезпечення, історія.

На різних історичних етапах розвитку суспільства здійснювалося розуміння соціального статусу, ролі і значення бібліотек. І всі зміни, що відбуваються в суспільстві, позначаються і на діяльності дитячих бібліотек.

Історія розвитку бібліотечної справи в Україні свідчить, що питання боротьби за масову освітню культуру читання, за спеціалізовані дитячі бібліотеки, їхній ріст і розвиток у педагогічному та організаційному змісті було актуальним завжди.

Виникнення самостійних дитячих бібліотек було пов'язане із загальнокультурними та просвітницькими традиціями. На початку ХХ століття феномен дитинства став предметом широкої наукової зацікавленості. З'явилася велика кількість статей, книг про необхідність вивчення душі дитини, пошуку оптимальних шляхів навчання, виховання відповідно до законів розвитку дитинства [4].

Отже, звернемося до історії. У 1930 році Постановою НКО УРСР на доповідь Сектору соцвиховання про бібліотечну роботу в УРСР було ухвалено рішення про створення мережі дитячих бібліотек. У ці роки в Хмельницькій області почали організовуватися районні та міські бібліотеки. Одночасно утворювалися невеличкі бібліотеки при школах. У 30-х роках на території області функціонувало вже 10 дитячих бібліотек.

10 грудня 1937 року обком комсомолу прийняв рішення про створення обласної бібліотеки для дітей і юнацтва у місті Кам'янці-Подільському (тоді обласному центрі) [1]. Було затверджено структуру (книжко-сховище, 2 абонементи, читальня) і штат у кількості 18 осіб. Обласна бібліотека для дітей і юнацтва стала центром методичного керівництва дитячими і шкільними бібліотеками області. Вона займалася питаннями впорядкування мережі, відкриття бібліотек, координації роботи з органами освіти і позашкільними установами, пошуком нових форм бібліотечної роботи з дітьми.

Роль бібліотеки в житті суспільства зростає. 60-ті роки стали для бібліотек роками фундаментального становлення.

В 1962 році здійснюється перебудова обслуговування читачів у відповідності з новим Положенням про обласну дитячу бібліотеку, затвердженим Міністерством культури. Згідно з Положенням бібліотека визначалась як державна обласна бібліотека для дітей, центр науково-методичної роботи та координації діяльності бібліотек усіх відомств, які обслуговують читачів-учнів 1-8 класів. Крім того, читачі-учні 9-10 класів переходять на обслуговування в бібліотеку для дорослих.

У тих же 60-х роках особливу увагу починають приділяти індивідуальній роботі з читачами, формуванню читачьких навичок у дітей та підлітків, вдосконаленню нових форм роботи.

Активно розвивається бібліотека як методичний центр. Методичне керівництво бібліотеками здійснюється через комплексне використання різних форм організаційно-методичної роботи: надання практичної допомоги, проведення заходів із підвищення

кваліфікації, бібліотечне учнівство. У 1950 році Кам'янець-Подільський обласний відділ культурно-освітньої роботи затверджує бібліотечне учнівство при обласній бібліотеці для працівників, які не мали спеціальної освіти. Щорічно при бібліотеці навчалися 2-4 працівники дитячих бібліотек області.

В 1951 році при обласній бібліотеці створюється методичний кабінет. Робота була спрямована на те, щоб районні бібліотеки для дітей були центрами методичної служби в регіонах і забезпечували систематичну допомогу сільським бібліотекам із питань організації роботи з читачами-дітьми.

В 60-ті роки в практику методичної роботи запроваджуються перші спроби перспективного планування, аналізування діяльності бібліотек області. Запроваджуються семінари, обмін досвідом. Проводяться міжобласні семінари бібліотечних працівників Хмельниччини з працівниками Тернопільської, Вінницької та Черкаської областей. Узагальнюється і розповсюджується передовий бібліотечний досвід. Випускаються бюлетені про роботу кращих дитячих бібліотек області. Починають відкриватися школи передового досвіду з питань дитячого читання.

В 60-х роках також розгортається соціалістичне змагання за звання «Бібліотека відмінної роботи». У 1966 році це почесне звання було присвоєно обласній бібліотеці для дітей. Працівники бібліотеки та методисти доклали чимало зусиль у наданні допомоги дитячим бібліотекам області з усіх напрямів їхньої діяльності, чим допомогли виборювати це звання. 16 дитячих бібліотек Хмельницької області стали «Бібліотеками відмінної роботи». Серед них – Волочиська, Деражнянська, Шепетівська, Старокостянтинівська, Славутська, Ізяславська районні бібліотеки для дітей та інші.

Обласна бібліотека для дітей – одна із перших в Україні підтримує ініціативу бібліотек Закарпаття зі створення кімнат юного читача при селищних і сільських бібліотеках. Протягом 1960-1965 років було створено 96 кімнат юного читача. У 1974 році в області діяло 1120 сільських бібліотек і при 352 із них були створені кімнати юного читача, тобто в кожній 3-й бібліотеці.

Новим етапом у розвитку бібліотечної справи в області стала централізація мережі бібліотек, що розпочалась у 1974 році. Обласна бібліотека проводила значну організаційну роботу, вирішення кадрових питань.

Розширюються функції методичного відділу, впроваджуються елементи дослідницької роботи. І з 1974 року відділ має назву – науково-методичний. У 1976 році бібліотека проводить науково-практичну конференцію за підсумками наукового дослідження «Книга і читання в житті дітей сучасного села», а в 1978 році – «Юний читач і сучасність». Організуються вони спільно з Київським державним інститутом культури (бібліотека була базою практики закладу) та Кам'янець-Подільським педагогічним інститутом. У ці роки здійснювалася координація роботи всіх суспільних інститутів, які займаються вихованням підростаючого покоління. Створюється обласна Міжвідомча рада з питань бібліотечної роботи при обласному управлінні культури і при ній діє секція з координації роботи бібліотек усіх систем і відомств із обслуговування дітей.

Обласна бібліотека забезпечує в цей період надання методичної і практичної допомоги бібліотекам області щодо організації роботи з читачами-дітьми, посилюється увага до кожного читача, вивчення і задоволення їхніх інтересів.

Кардинальні зміни відбулись в організаційно-методичній роботі у другій половині 80-90-х років. Бібліотека стала лабораторією з питань дитячого читання для бібліотек області.

До мінімуму зводяться контролюючі функції та методичні вказівки, на зміну приходять аналізування та вивчення стану мережі дитячих бібліотек, соціологічні дослідження.

У 1994 році методичний відділ реорганізується у відділ удосконалення методики і практики бібліотечної роботи з дітьми. Протягом 1992-1995 років проводяться соціологічні дослідження «Читацькі потреби дітей і підлітків і стан їх задоволення в бібліотеках області», «Нові імена в шкільній програмі з української літератури», «Що читають діти області».

Підвищення кваліфікації бібліотечних працівників є однією зі складових науково-методичного забезпечення. В практику роботи ввійшло проведення творчих лабораторій, очно-заочних навчань, круглих столів, семінарів-практикумів. Для активізації слухачів використовуються інноваційні та ділові ігри, дискусії, проблемні ситуації. Для проведення занять запрошуються педагоги, психологи, письменники. З 1994 року проводяться професійні навчання для сільських бібліотек-філій на базі районних бібліотек. Головні спеціалісти обласної бібліотеки ведуть обговорення сучасних проблем, надають практичні поради, проводять з учасниками окремі форми роботи. Такий підхід дає можливість охопити навчанням усіх бібліотечних працівників району.

З метою активізації роботи дитячих бібліотек розробляються і проводяться обласні заходи:

- краєзнавчо-етнографічна експедиція «Мій рідний край, моя земля»;
- обласний конкурс «У вінок України», юних дарувань «Кобзарика» та багато інших.

Обласна бібліотека виступає ініціатором проведення інноваційних заходів: регіональний фестиваль дитячої книги «Дітям Поділля – книгу XXI століття» (за участю видавництва, письменників, дитячих бібліотек області та Національної бібліотеки України для дітей), обласна радіовікторина «Пилявецька битва в історії України», телерадіовікторина «Війні немає забуття» та інші.

В останнє десятиліття набула широкого розвитку видавнича діяльність. Щорічно видаються за допомогою бібліотечної комп'ютерної техніки і розсилаються у всі дитячі бібліотеки області 11-12 методичних і бібліографічних видань. Серед них: серія бібліографічних покажчиків за творчістю подільських письменників, серія «Ювілейна довідка», методичні рекомендації «Сучасна модель книжкової виставки», «Бізнес. І не тільки для дорослих», бюлетені соціологічної служби «Читаюча дитина – цінність XXI століття», «Ресурси і послуги дитячих бібліотек області» та багато інших.

Бібліотека є базою для проведення ряду республіканських семінарів, науково-практичних конференцій і курсів із питань бібліотечної роботи. 2007 рік – регіональна науково-практична конференція «Інноваційна місія дитячих бібліотек у формуванні духовного потенціалу нації». Конференція присвячена 70-річчю з часу заснування Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г. Шевченка. До конференції підготовлено і видано тези «Інноваційна місія дитячих бібліотек у формуванні духовного потенціалу нації». 2011 рік – науково-практична конференція директорів обласних бібліотек для дітей «Бібліотека для дітей: нове бачення, нові орієнтири та соціальне партнерство», на якій розглядалися питання розвитку дитячого читання, впровадження новітніх технологій, науково-методичне забезпечення діяльності дитячих бібліотек.

Організаційно-методична діяльність бібліотеки на сучасному етапі спрямована на модернізацію діяльності бібліотек для дітей у контексті регіонального розвитку:

- запровадження інноваційних методик та інформаційних технологій у практику роботи;
  - розвиток системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів;
  - надання консультативної та практичної допомоги на місцях.
- В системі підвищення кваліфікації дієвими формами є:
- творчі лабораторії заступників директорів ЦБС із питань обслуговування дітей – завідувачів районних, міських бібліотек для дітей;

- щорічні професійні навчання сільських бібліотекарів на тему «Діти. Книга. Бібліотека»;
- щорічні творчі майстерні для працівників відділів роботи з користувачами-учнями 1-4 та 5-9 класів;
- школа «Ірбіс» для працівників районних та міських бібліотек для дітей;
- професійні скайп-діалоги.

Творчі лабораторії з керівниками районних, міських бібліотек розглядають питання, що сприяють розвитку дитячих бібліотек області: «Інформаційно-мультимедійні технології в сучасній дитячій бібліотеці», «Менеджмент та маркетинг у дитячих бібліотеках». Професійні скайп-діалоги на тему «Ефективність застосування інформаційних технологій у дитячій бібліотеці», «Позитивний імідж дитячої бібліотеки» та ін.

З метою активізації роботи дитячих бібліотек області обласна бібліотека ініціювала проведення обласних професійних конкурсів: «Краща бібліотека Року дитячого читання» (2006 р.), «Краща дитяча бібліотека області» (2009 р.), конкурс на кращий краєзнавчий посібник для дітей (2007 р.), конкурс проектів «Бібліовідкриття» (2015 р.), відеопроєкт «Пізнай свій рідний край з бібліотекою», обласна акція «Прочитай книгу про війну», обласна рукописна книга пам'яті «Війні немає забуття» (2014-2015 рр.).

Працівники обласної бібліотеки щорічно здійснюють 20-30 виїздів із метою надання консалтингової допомоги, комплексного вивчення діяльності бібліотек області з питань обслуговування дітей.

Щорічно для здійснення відряджень у бібліотеки області використовується 2 тис. грн. бюджетних асигнувань та 1,5-2 тис. грн. спеціальних коштів.

Дієвою формою методичного спілкування з бібліотекарями є також сайт обласної бібліотеки для дітей. Розділ «Бібліотечному фахівцю» вміщує інформацію про мережу дитячих бібліотек області, методичні видання, новини бібліотечного життя регіону, обласні акції та конкурси.

Організаційно-методична робота забезпечується всіма структурними підрозділами бібліотеки, кожним зі свого напрямку діяльності, а організацію та координування здійснює відділ удосконалення методики і практики бібліотечної роботи з дітьми. Щорічно аналізується діяльність дитячих бібліотек області, за підсумками видається аналітико-статистичний збірник «Дитячі бібліотеки Хмельниччини у ... році».

Обласна бібліотека для дітей імені Т.Г. Шевченка на сучасному етапі спрямовує свою консалтингову діяльність на формування нових бібліотечних методик, виявлення і узагальнення інновацій, нових підходів до реалізації завдань, які стоять сьогодні перед дитячими бібліотеками області.

Список джерел:

1. Протокол № 3 засідання Кам'янець-Подільського обкому ЛКСМУ : [про створення обласної бібліотеки для дітей та юнацтва] // Хмельницький обласний архів. – ФП-862. – ОП 1. – Спр. 4. – Арк. 82.
2. Духовна скарбниця поколінь : історія Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка / Упр. культури, туризму і курортів Хмельницької облдержадмін. ; Хмельницька обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка. – Хмельницький, 2007. – 52 с.
3. Захаренко А. М. А як у вас? / А. М. Захаренко // Світ дит. б-к. – 2008. – № 3. – С. 26-28.
4. Кузілова Т. М. Дитячі бібліотеки: основні тенденції розвитку в контексті історії / Т. М. Кузілова // Інноваційна місія дитячих бібліотек у формуванні духовного потенціалу нації : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Хмельницької обл. б-ки для дітей ім. Т. Г. Шевченка (5-6 грудня 2007 р.). – Хмельницький, 2007. – С. 24-27.
5. Лифар О.П. Консалтингова діяльність: нові аспекти удосконалення змісту роботи бібліотек / О. П. Лифар // Бібліотека для дітей: нове бачення, нові орієнтири та соціальне партнерство : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. дир. обл. б-к для дітей 19-23 верес. 2011 р. – Хмельницький, 2011. – С. 209-215.
6. Черноус В. Ю. Бібліотека і книга в ареалі дитячої культури / В. Ю. Черноус // Бібліотека для дітей: нове бачення, нові орієнтири та соціальне партнерство : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. дир. обл. б-к для дітей 19-23 верес. 2011 р. – Хмельницький, 2011. – С. 34-41.

Галина Шипота,*кандидат педагогічних наук,**доцент, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СУЧАСНОЇ РЕКОМЕНДАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема розвитку рекомендаційно-бібліографічної діяльності набуває державного значення в умовах ситуації загострення питання інформаційної безпеки держави. Забезпечення потреб громадянського суспільства в різноманітних інформаційних ресурсах, які відображають сучасний літературний процес, презентують твори українських авторів, присвячені українській історії, культурі, мистецтву, стає життєво необхідним для консолідації нації, відтворення традиційних гуманістичних цінностей українського народу у наступних поколіннях. Рекомендаційно-бібліографічна діяльність, виконуючи оціночну та комунікативну функції, популяризує найкращі зразки прози і поезії, що сприяє збереженню духовності, народних традицій, української ментальності. Особливо актуально є проблема активізації рекомендаційно-бібліографічної діяльності у бібліотеках для дітей.

На нашу думку, основне завдання рекомендаційно-бібліографічної діяльності для дитячої читацької аудиторії може бути сформульовано наступним чином – бібліограф має допомогти наситити найкращими літературними, публіцистичними і науково-популярними творами інформаційний простір дитини. Реалізація даної мети на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні можлива тільки на основі спільної праці фахівців із педагогіки дитячого читання, літературознавців, провідних науковців, які досліджують проблеми організації читацької діяльності у бібліотеках для дітей, членів бібліотечної асоціації, наглядових рад провідних бібліотек, громад, котрі опікуються питаннями розвитку бібліотечної мережі, виданням дитячої книги. Бібліограф як професіонал високого рівня компетентності має стати таким відповідальним організатором, який координуватиме складну і різноаспектну діяльність із формування кола найкращих творів для дітей. Результатом даного конструктивного діалогу фахівців, повинно бути створення національної системи інформаційно-бібліографічних ресурсів, котрі запропонують дітям, батькам, учителям книжкову спадщину, презентують нові знакові твори української літератури.

Формування кола читання сучасної дитини є державотворчою роботою на перспективу, тому ми визначаємо її як надважливу проблему, до вирішення якої необхідне залучення усього громадянського суспільства.

Готуючи студентів до роботи із дитячою книгою, ми, насамперед, намагаємося досягти розуміння у студентській аудиторії, актуальності, відповідальності, значимості й необхідності популяризації книги і читання в бібліотеці для дітей. Дану тезу підтверджують науковці. Так С. Максименко зазначає, що «успіх формування вмінь і навичок найбільшою мірою залежить від свідомого ставлення, готовності особистості до вироблення в собі вмінь і навичок, інтересу до кращого виконання дій, пов'язаних із виконанням завдання» [1, с. 84].

Принципово новий ступінь рівня професійної готовності до даного виду діяльності ми пов'язуємо із підвищенням складності завдань функцій, що потрібно виконувати у сучасних соціально-комунікативних умовах.

Доволі різноплановими стали уміння і навички роботи в електронному інформаційному середовищі для створення рекомендаційних бібліографічних покажчиків, які розміщуються на сайтах бібліотек. Підготовча робота із написання анотацій, ілюстрування, фор-

мування системи посилань також потребує більш креативного підходу. Актуалізуються вміння налагоджувати контакт із сучасною читацькою аудиторією, інтереси, мотивація і бажання якої змінюються більш динамічно завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій. Медіасередовище сучасної дитини створює певні умови, за якими виникає позитивне сприйняття інформаційного продукту. Отже, студент має володіти вміннями і навичками проведення вивчення різновікової читацької аудиторії, з метою виявлення читацьких інтересів та аналізу інформаційної поведінки читача. Від укладача рекомендаційно-бібліографічного посібника безпосередньо залежить чи виникне у дитини бажання взяти книгу, чи принесе задоволення користування посібником і чи звернеться юний читач ще раз до бібліографічних ресурсів.

Визначаючи певні особливості підготовки студентів до рекомендаційно-бібліографічної діяльності у бібліотеці для дітей, зацентруємо увагу на необхідності проведення практичних занять безпосередньо у читацькій аудиторії у бібліотеці. Практика проведення індивідуальних рекомендаційних бесід про книги, бібліографічних оглядів за актуальними темами, презентацій книг на допомогу вивчення шкільної програми для дітей не може бути замінена роботою в аудиторії. Вивчати читацькі інтереси потрібно у бібліотеці, навчатися інформаційній взаємодії із дитиною-читачем, також необхідно безпосередньо у читальній залі певної вікової категорії. Завдання викладача – надати можливість студентам відвідати найкращий заклад для проведення практичного заняття, метою якого є формування готовності студентів до рекомендаційно-бібліографічної діяльності для дітей.

Розвиток громадянського суспільства в Україні залежить від ініціативності, активної громадянської позиції всього соціуму, усіх як студентів, так і викладачів. Рекомендаційно-бібліографічна діяльність допомагає усвідомити наскільки від кожного із нас залежить виховання майбутніх громадян. Читання дитиною, необхідної у цей час книги, це ще один крок до єдності й гармонізації стосунків у родині, шкільному житті, країні. Тому настільки важливим є професійне самовизначення студента, який обирає рекомендаційну бібліографію сферою своїх інтересів.

Вплив інформаційного середовища на дитину необхідно коригувати за допомогою рекомендацій та популяризації найкращого з української літератури, професійної організації взаємодії читача з інформаційними ресурсами бібліотеки для дітей. Саме тому однією із головних особливостей підготовки студентів до сучасної рекомендаційно-бібліографічної діяльності у бібліотеках для дітей ми бачимо у комплексному підході до формування готовності роботи із дітьми: насичення занять теоретичним матеріалом із педагогічних, психологічних, бібліографічних технологій, ефективне включення у процес розвитку необхідних професійних якостей, стимулювання прагнення до професійного самовдосконалення.

Список джерел:

Максименко С.Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С.Д. Максименко. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.

Ярослав Якубенко,
завідувач відділу книгозберігання,
провідний бібліотекар Наукової бібліотеки КНУКіМ,
здобувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ

ВАЖЛИВІСТЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ЕТИКИ В СПІЛКУВАННІ З СУЧАСНИМ КОРИСТУВАЧЕМ

Професійна мораль бібліотекаря має світоглядну спрямованість, що перетворює її не тільки в сукупність тих чи інших норм і заборон, але й у внутрішню упорядковану систему, певний світогляд.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна етика, моральні норми, користувачі, кодекс.

Слово «мораль» етимологічно збігається із грецьким терміном «етика».

А етика – це «вид суспільних відносин, спрямованих на утвердження самоцінності особистості».

Таким чином, професійна мораль бібліотекаря має світоглядну спрямованість, що перетворює її не тільки в сукупність тих чи інших норм і заборон, але й у внутрішню упорядковану систему, певний світогляд.

Моральні вимоги пред'являються до всіх членів суспільства, тому закономірно виникає питання: а чи існує особлива професійна етика і в чому сутність професійної бібліотечної етики зокрема. Яких же моральних якостей вимагає від бібліотекаря його професія?

Насамперед – професійне надання інформації, вміння спілкуватися з читачем, вибудувати з ним стосунки, переслідуючи мету його культурного, професійного, духовного зростання.

У професійній етиці виділяється два рівні:

- теоретичний (сутність і специфіка професійної моралі, моральні вимоги до професії);
- нормативний (практичні рекомендації щодо застосування конкретних моральних норм).

Головне в професії бібліотекаря – безпосереднє спілкування з людьми, а принцип, покладений в основу цього спілкування, – постійна увага до їхніх інтересів, прагнення якнайповніше задовольнити читацькі запити. Читач – бажаний гість, а не докучливий, обридлий відвідувач.

Етика спілкування наказує бібліотекарю, по-перше, чути не себе, а співрозмовника, по-друге, демонструвати готовність точно зрозуміти і виконати прохання читача, по-третє, зберігати спокійний, доброзичливий тон, навіть якщо інша сторона дозволяє будь-які порушення етикету.

З інтересу до людини, небайдужості впливає і бажання зрозуміти його, тому високий професіоналізм вимагає ще й знання психології, вміння розбиратися в людях, адекватно відгукуватися на їхню поведінку і стан.

Спосіб спілкування максимально повинен відповідати індивідуальним особливостям людини, що звернулася до вас. Але це не означає, що читач нав'язує вам свою форму спілкування. Навпаки, неодноразово помічалось, наприклад, як читач-студент, початківець розмовляє грайливим, розв'язним, іноді навіть вульгарним тоном, моментально перебудовується, якщо зустрічає підкреслено ввічливе, спокійне і шанобливе звертання.

І головна моральна заборона – неприпустимість будь-якого приниження особистості. Презирство, зарозумілість, насмішка, почуття власної переваги по відношенню до читача – свідчення низького морального рівня бібліотекаря. Навітьте співрозмовнику

свідомість його значущості, проявляйте повагу до його думки. Спілкування має бути рівноправним. Не повинно бути повчальності в тоні, прагнення повчати, підкреслювати слабкі сторони співрозмовника. Можливо, треба ввести в бібліотеці кодекс етики, який визначить основні правила повсякденної роботи. На сьогоднішній час кодекс етики необхідний для того:

- щоб визначити прийнятні норми поведінки;
- щоб стимулювати високі стандарти якості роботи;
- щоб дати працівникам критерій для самооцінки;
- щоб встановити критерії роботи і обов'язків спеціалістів;
- як засіб професійної ідентифікації;
- як критерій професійної зрілості.

Всі правила покликані створювати ділову атмосферу, підвищувати професійну культуру бібліотекарів, тим самим і статус бібліотеки, і престиж бібліотечної професії.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»**

20 листопада 2015 року Національна бібліотека України для дітей провела Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України» за сприяння Міністерства культури України у партнерстві з Київським національним університетом культури і мистецтв та Українською асоціацією працівників бібліотек для дітей. Мета конференції полягала у визначенні ролі бібліотек для дітей у формуванні ефективних бібліотечно-інформаційних послуг дитячому населенню України в контексті культурно-історичного розвитку України.

Особливість конференції – презентація колективної монографії Національної бібліотеки для дітей «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX–XX ст.)».

Дослідження історії становлення та розвитку бібліотек для дітей є актуальним у контексті сучасних суспільно-політичних подій: умовах децентралізації та реформування українського суспільства.

В рамках конференції відбулося пленарне засідання, працювало 2 секції:

Секція 1. Бібліотека для дітей у системі життєдіяльності дитини.

Секція 2. Бібліотека для дітей і бібліотекар у контексті історичного розвитку.

На конференції розглянуто історичний досвід діяльності бібліотек для дітей із бібліотечного обслуговування дитячого населення України, формування та забезпечення доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів бібліотек для дітей, збереження і популяризація рідкісних та цінних видань, каталогізування інформаційних ресурсів бібліотек, методично-аналітична діяльність обласних бібліотек для дітей, удосконалення методології та тематики дослідницької роботи бібліотек для дітей, бібліографічну діяльність бібліотек згідно сучасних вимог щодо інформаційного забезпечення дітей та організаторів дитячого читання, бібліографічні видання про бібліотечних діячів як складову частину української бібліотекознавчої біографістики, партнерська співпраця бібліотек, особливості підготовки та підвищення кваліфікації працівників бібліотек для дітей.

Разом із тим було відмічено, що поряд із набутим історичним досвідом діяльності бібліотек для дітей із бібліотечного обслуговування дітей нині перед бібліотеками стоїть ряд проблем у зв'язку з трансформацією українського суспільства, спрямованих на досягнення міжнародних стандартів надання послуг населенню, виховання та розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України, які потребують кооперації діяльності бібліотек, системної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства.

Враховуючи історичний досвід діяльності бібліотек для дітей із бібліотечно-інформаційного обслуговування дитячого населення країни та сучасні вимоги українського суспільства щодо надання якісних послуг населенню, конференція рекомендує:

- удосконалити нормативно-правову базу регулювання діяльності бібліотек, а саме: типові штати бібліотек системи Міністерства культури України, соціальні норми забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні;
- взяти участь у розробці Державної цільової програми з національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки;

- сприяти впровадженню кращих світових практик з обміну інформації та надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг;
- провести в 2016 році Міжнародну науково-практичну конференцію з проблем читання дітей;
- забезпечувати організацію випуску та одержання книжкових видань за державним замовленням шляхом проведення щорічного вивчення незадоволеного читацького попиту на дитячу літературу;
- розробити методику моніторингу ефективності реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки;
- удосконалювати професійну компетентність фахівців із національно-патріотичного виховання згідно Законів України;
- приділяти особливу увагу підготовці висококваліфікованих спеціалістів шляхом запровадження проходження навчальної практики студентів спеціалізованих ВНЗ на базі НБУ для дітей та ОДБ.

Ухвалено учасниками Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України» 20 листопада 2015 року.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- БАРДАШЕВСЬКА А. І. *директор Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки*
- БЕЗРУЧКО О. В. *провідний методист науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України для дітей, здобувач Київського національного університету культури і мистецтв*
- ГАЖАМАН Н. О. *завідувач науково-бібліографічного відділу Національної бібліотеки України для дітей*
- ГОРДІЄНКО А. І. *генеральний директор Національної бібліотеки України для дітей, заслужений працівник культури України*
- ГУДЗИМА Г.І. *завідувач відділу мистецтв Національної бібліотеки України для дітей*
- ДЗЮБА Н. Й. *завідувач відділу каталогізування Національної бібліотеки України для дітей*
- ЖАЙВОРОНОК Т.А. *директор Миколаївської обласної бібліотеки для дітей ім. В.О. Лягіна*
- ЗАГОРУЙКО Н. М. *завідувач відділу комплектування фондів Національної бібліотеки України для дітей*
- ЗНИЦЕНКО М. П. *кандидат історичних наук, генеральний директор Київської обласної бібліотеки для дітей, заслужений працівник культури України, президент Української асоціації працівників бібліотек для дітей*
- КАЛІБЕРДА Л. П. *кандидат історичних наук, головний методист науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України для дітей*
- КАРАКОЗ О. О. *кандидат історичних наук, доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, заступник декана факультету культурології*
- КАСЯНЕНКО О. С. *завідувач сектору професійних документів та ділового спілкування відділу обслуговування дітей середнього і старшого віку та організаторів дитячого читання Національної бібліотеки України для дітей*
- КИСЕЛЬОВА С. В. *завідувач сектору відділу довідково-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України для дітей*
- КИСЛОВА О.П. *завідувач сектору бібліотечної реклами Національної бібліотеки України для дітей*
- КРАСНОЖОН В. М. *завідувач відділу довідково-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України для дітей*
- ЛІПЕЙ О. В. *заступник директора з наукової роботи Кіровоградської обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г. Шевченка*

-
- ЛІСОВА Л. М. *директор Комунального закладу «Рівненська обласна бібліотека для дітей» Рівненської обласної ради*
- ЛУГОВА Л. А. *директор Львівської обласної бібліотеки для дітей*
- НОВІКОВА Н. О. *кандидат педагогічних наук,
головний методист науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України для дітей*
- НОВІЦЬКА Н. С. *директор Тернопільської обласної бібліотеки для дітей*
- ПАЛІЙ Т. А. *директор Одеської обласної бібліотеки для дітей
ім. Н.К. Крупської*
- ПЕТРЕНКО О. Б. *завідувач науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України для дітей*
- РИБКА А. Т. *здобувач Київського національного університету
культури і мистецтв*
- РИБКА Л. А. *заступник директора Наукової бібліотеки
Київського національного університету культури і мистецтв*
- РУДАЯ П. М. *заступник директора
Чернівецької обласної бібліотеки для дітей*
- СОКОЛОВСЬКА Л. О. *студентка Київського національного університету
культури і мистецтв*
- СТЕПКО В. В. *завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
Наукової бібліотеки Київського національного університету
культури і мистецтв*
- ТУРЧИН Н. І. *завідувач відділу рідкісних та цінних видань
Національної бібліотеки України для дітей*
- ЧЕРНОУС В. Ю. *директор Хмельницької обласної бібліотеки для дітей
імені Т. Г. Шевченка*
- ЧІКА В. Д. *директор Закарпатської обласної бібліотеки для дітей
та юнацтва*
- ШЕМОТА О. С. *завідувач відділу соціокультурної діяльності
Національної бібліотеки України для дітей*
- ШИПОТА Г. Є. *кандидат педагогічних наук, професор кафедри книгознавства
і бібліотекознавства Київського національного університету
культури і мистецтв*
- ЯКУБЕНКО Я. А. *завідувач відділу книгозберігання Наукової бібліотеки
Київського національного університету культури і мистецтв*

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ
В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Автор-укладач: Є.Ю. Подокопна.
Редактор: В.В. Зеленська.
Відповідальна за випуск: А.І. Гордієнко.
Комп'ютерна верстка: Н.В. Ярчак.
Підписано до друку 15.12.2005 р.
Зам. № 31. Тираж 75 прим.

Видавець та виготовлювач:
НБУ для дітей
вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua

Національна бібліотека України для дітей
03190, Київ-190, вул. Баумана, 60.
Тел.: (044) 443-26-31
Факс: (044) 400-65-87
www.chl.kiev.ua
E-mail: library@chl.kiev.ua